

Yaritilish

Xudaning alemni yaritishi

¹ Muqaddemde Xuda asmanlar bilan zéminni yaratti. □ ■ ² U chaghda yer bolsa shekilsiz we qupquruq halette boldi; qarangghuluq chongqur sularning yuzini qaplidi; Xudaning Rohi chongqur sular üstide lerzan perwaz qilatti.□

³ Xuda: «Yoruqluq bolsun!» déwidi, yoruqluq peyda boldi. ⁴ Xuda yoruqluqning yaxshi ikenlikini kördi; Xuda yoruqluq bilen qarangghuluqni ayridi. ⁵ Xuda yoruqluqni «kündüz», qarangghuluqni «kéche» dep atidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu tunji kün boldi.□

□ **1:1** «Xuda» — Ibraniy tilida «Elohim» déyilidu. Bu toghruluq «Tebirler»ni körüng. «Asmanlar» — Muqaddes Kitab boyiche üç qatlam asman bar; birinchi qat asman «atmosféra», ikkinchi qat asman «alem boshluqi», üçinchi qat asman Xudaning ershidur. Shunga «asman» köp yerlerde «asmanlar» déyilidu. ■ **1:1** Ayup 38:4; Zeb. 33:5-6; 89:11; 136:5; Ros. 14:15; 17:24; Ibr. 11:3

□ **1:2** «boldi» — Bezi terjimilerde «idi» yaki «turatti» dep élin'ghan. Alimlarning bu ayet üstidiki üç xil qarishi toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng. «chongqur sular» — déngiz-okyanlarni körsitidu. «qaplidi» — yaki «qaplighanidi». «lerzan perwaz qilatti» — mushu haletni ibraniy tilida «(tuxum bésiwatqan) kürük toxudek halette turidu» dep chüshünüşkimu bolidu. □ **1:5** «kech bilen seher» — «tunji küni»de «kech bilen seher» bolghaniken, undaqta «tunji kün» adettiki bir künni, yeni 24 saetlik bir künni körsetgen bolushi mumkin. Adette Muqaddes Kitabtiki barliq xatirilerde, shundaqla бүгүн'ge qeder ibraniylarda «kün»ning béshi kech yaki axsham bilen bashlinidu dégen qarash bar.

⁶ Andin Xuda: — Sularning ariliqida bir boshluq bolsun we sular *yuqiri-töwen* ikkige ayrilip tursun, dédi. □ ■ ⁷ Shuning bilen Xuda bir boshluq hasil qilip, sularni boshluqning astigha we boshluqning üstige ayriwetti; ish ene shundaq boldi. □ ■ ⁸ Xuda bu boshluqni «asman» dep atidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu ikkinchi kün boldi.

⁹ Andin Xuda: «Asmanning astidiki sular bir yerge yighilsun, quruq tupraq körünsun!» déwidi, del shundaq boldi. ■ ¹⁰ Xuda quruq tupraqni «yer», yighilghan sularni bolsa «dengizlar» dep atidi. Xuda bularning yaxshi bolghanliqini kördi.

¹¹ Andin Xuda yene: «Yer herxil ösümlüklerni, uruqluq otyashlarni, méwe béridighan derexlerni türliri boyiche özide ündürsun! Méwilerinichide uruqliri bolsun!» déwidi, del shundaq boldi; ¹² yerdiki ösümlüklerni, yeni uruq chiqidighan otyashlarni öz türliri boyiche, méwe béridighan, yeni méwilirining ichide uruqliri bolghan derexlerni öz türliri boyiche ündürdi. Xuda bularning yaxshi bolghanliqini kördi. ¹³ Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu üçinchi kün boldi.

¹⁴ Xuda yene: «Kündüz bilen kéchini ayrip bérish üçün asmanlarda yoruqluq jisimler bolsun. Ular künler, pesillar we yillarni ayrip

□ **1:6** «bir boshluq» — ibraniy tilida «yéyilghan bir nerse». ■ **1:6** Zeb. 33:6; 104:3; 136:5-6; Pend. 8:28; Yesh. 42:5; Yer. 10:12; 51:15

□ **1:7** «sularning ayrilishi» — bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **1:7** Zeb. 33:7; 136:6; Pend. 8:24; Zeb. 148:4.

■ **1:9** Ayup 26:10; 38:8; Zeb. 24:2; 136:6.

turushqa belge bolsun;■ 15 ular asmanlarda turup nur chiqarghuchi bolup, yer yüzige yoruqluq bersun!» déwidi, del shundaq boldi.■

16 Xuda ikki chong nur chiqarghuchi jisimni yaratti; chong nur chiqarghuchini kündüzni bashquridighan, kichik nur chiqarghuchni kéchini bashquridighan qildi. Hemde yene yultuzlarnimu yaratti. 17-18 Xuda bularni yerge yoruqluq bérip, kündüz bilen kéchini bashqurup, yoruqluq bilen qarangghuluqni ayrisun dep asmanlarning gümbizige orunlashturdi. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kördi. 19 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu tötinchi kün boldi.

20 Xuda yene: «Sularda migh-migh janiwarlar bolsun, uchar-qanatlar yerning üstide, asman boshluqida uchsun» dédi.

21 Shundaq qilip Xuda sudiki chong-chong mexluqlarni, shundaqla sularda migh-migh janiwarlarni öz türliri boyiche we herxil uchar-qanatlarni öz türliri boyiche yaratti. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kördi.□ 22 Xuda bu janliqlargha bext-beriket ata qilip: «Nesillinip, köpiyip, déngiz sulirini toldurunglar, uchar-qanatlarmu yer yüzide awusun» dédi.■ 23 Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu beshinchi kün boldi.

24 Xuda yene: «Yer janiwarlarni öz türliri boyiche chiqarsun — mal-charwilarni, ömüligüchi janiwarlarni we yawayi haywanlarni öz türliri boyiche apiride qilsun» — déwidi, del shundaq

■ 1:14 Zeb. 136:7. ■ 1:15 Qan. 4:19; Yer. 31:35 □ 1:21 «chong-chong mexluqlar» — bu söz gahi waqitlarda «ejdiha»ni bildüridu. ■ 1:22 Yar. 8:17.

boldi. ²⁵ Shundaq qilip Xuda yerdiki yawayi haywanlarni öz türliri boyiche, mal-charwilarni öz türliri boyiche we yer yüzide ömüligüchi barliq janiwarlarni öz türliri boyiche yaratti. Xuda buning yaxshi bolghanliqini kördi. ²⁶ Andin Xuda: «Öz süret-obrazimizda, Bizge oxshaydighan qilip insanni yaritayli. Ular déngizdiki béliqlargha, asmandiki uchar-qanatlargha, barliq mal-charwilargha, pütkül yer yüzige we yer yüzidiki barliq ömiligüchi janiwarlarga igidarchiliq qilsun» dédi.□

²⁷ Shundaq qilip, Xuda insanni Öz süret-obrazida yaratti;

Uni Özining süritide yaratti;

Ularni erkek-chishi qilip yaratti.■

²⁸ Xuda ulargha bext-beriket ata qilip: «Siler nesillinip, köpiyip, yer yüzini toldurup boysundurunglar; déngizdiki béliqlar, asmandiki uchar-qanatlargha, shuningdek yer yüzide yüridighan herbir haywanlarga igidarchiliq qilinglar» dédi.■ ²⁹ Andin Xuda yene: «Mana, Men pütkül yer yüzidiki uruqluq otyashlar bilen uruqluq méwe bérighan herbir derexlerni silerge ozuqluq bolsun dep berdim;■ ³⁰ shundaqla yerdiki barliq janiwarlar bilen asmandiki barliq uchar-qanatlar we yer yüzide barliq ömiligüchilerge, yeni barliq jan-janiwarlarga

□ **1:26** «Xudaning süret-obrazida bolush» — bu toghruluq we «Xudagha oxshaydighan qilinish», shundaqla Xudaning bu ayette «Biz, Bizning» dégini toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **1:27** Yar. 5:1; 9:6; 1Kor. 11:7; Ef. 4:24; Kol. 3:10.

■ **1:28** Yar. 8:17; 9:1, 2, 7. ■ **1:29** Yar. 9:3; Zeb. 104:14, 15.

ozuqluq bolsun dep barliq gül-giyahlarni berdim» déwidi, del shundaq boldi.■ ³¹ Xuda yaratqanlirining hemmisige sepsélip qaridi, we mana bularning hemmisi nahayiti yaxshi bolghanidi. Shu teriqide kech bilen seher ötti, bu altinchi kün boldi.■

2

¹ Shundaq qilip asman bilen zémin, pütkül mewjudatliri bilen qoshulup yaritilip boldi.□

² Xuda yettinchi künigiche qilidighan ishini tamamlidi. U yettinchi künü barliq yaritish ishini toxtitip aram aldi.□ ■ ³ Yettinchi künü Xuda barliq yaritish ishliridin aram alghan kün bolghanliqi üçhün, shu künni bextlik kün qilip, uni «muqeddes kün» dep békitti.□

«Asman-zéminning tarixliri» {2:4-4:26} ●●● Érem bagh — Adem'atini yaritish jeryani

⁴ Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan künide, asman-zéminning yaritilish

■ **1:30** Zeb. 104:13-14 ■ **1:31** Qan. 32:4; Mar. 7:37.

□ **2:1** «pütkül mewjudatlar» — ibraniy tilida «barliq qoshunliri». Bu söz, shübhisizki, barliq janiwarlarnila emes, asmandiki barliq yultuzlar we kérub-perishtilernimu öz ichige alidu. □ **2:2** «aram aldi» — Xudaning «aram élish»i toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **2:2** Mis. 20:11; 31:17; Qan. 5:14; Ibr. 4:4.

□ **2:3** «muqeddes kün» — «muqeddes kitab»ta, «muqeddes» dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishlitishige mexsus ayrilghan», «Xudaghila mensup» dégendek menide ishilitilidu.

jeryaning tarixliri mundaq: —□ 5 Zéminda téxi héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi; chünki Perwerdigar Xuda yer yüzige hól-yéghin yaghdurmighanidi, shundaqla yer tériydighan ademmu yoq idi.□ 6 Lékin yerdin bulaq süyi chiqip, tamam yer yüzini sughardi.□ 7 Andin Perwerdigar Xuda ademni yerning topisidin yasap, hayatliq nepesini uning burnigha püwldi; shuning bilen adem tirik bir jan boldi.□ ■ 8 Andin kéyin Perwerdigar Xuda meshriq terepte Érem dégen jayda bir bagh bina qilip, yasighan ademni shu yerge orunlashturdi.□ 9 Perwerdigar Xuda yerdin közni qamlashturidighan chirayliq,

□ 2:4 «Perwerdigar» — mushu kitabta élin'ghan «Perwerdigar» bolsa, ibraniy tilidiki «Yahweh» dégenning terjimisidir. «Yahweh» Xudaning yene bir ismi bolup, «Menggülük Bolghuchi», «Özüm bardurmen», «Ehdiside menggü turghuchi Xuda» dégenni bildüridu. Bu toghruluq yene munasiwetlik tebrlerni körüng. «Asman-zéminning yaritilish jeryaning tarixliri mundaq» — ibraniy tilida: «asman-zéminlarning dewr-tarixliri mundaq boldi». «Kirish söz»imizde éytqinimizdek, «Alemning Yaritilishi» dégen kitabta on bir «tolidot» («tarix») bolup, herbiri «bular palanchi-pokunchi dewrining tolidoti (tarixi)...» dégen sözler bilen bashlinidu. Bu yerde bayan qiliniwatqini tarixning birinchisidir (2:4-4:26). «Perwerdigar Xuda zémin bilen asmanni yaratqan küni» dégen mushu yerde belkim 24 saetlik bir kün emes, belki 2:4-4:26de bayan qilin'ghan pütkül mezgilni körsitse kérek. □ 2:5 «héch gül-giyah, yerde héch otyash ünmigenidi» — bu jümlide belkim Érem béghida alahide bolghan ehwal közde tutulghan bolushi mumkin. □ 2:6 «bulaq süyi» — yaki «bixil tuman». □ 2:7 «Adem» we «topa» — ibraniy tilida «topa» we «adem» dégen sözning teleppuzi yéqin; u yene «qizil» dégen söz bilen munasiwetlik (Ottura Sherqte topa qizilgha mayil bolidu). ■ 2:7 1Kor. 15:45, 47. □ 2:8 «Érem» — ibraniy tilida «Éden». Menisi «lezzet», «huzur».

méwiliri yéyishlik herxil derexni ündürdi; u yene baghning otturisida «hayatliq derixi» we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»ni ündürdi. □ ■

10 Baghni sughirishqa Éremdin bir derya éqip chiqti; andin bölünüp, töt éqin boldi. *11* Birinchi éqinning nomi Pishon bolup, altun chiqidighan pütkül Hawilah zéminini aylinip ötidu. *12* Bu yurtning altuni nahayiti ésil idi; shu yerde puraqliq déwirqay bilen aq héqiqmu chiqidu. □

13 Ikkinchi deryaning nomi Gihon bolup, pütkül Kush zéminini aylinip ötidu. *14* Üchinchi deryaning nomi Dijle bolup, Ashurning sherqidin éqip ötidu, tötinchi deryaning nomi Efrat idi. □

15 Perwerdigar Xuda ademni élip Érem béghigha ishlep, perwish qilsun dep uni shu yerge qoyup qoydi. □ *16* Perwerdigar Xuda ademge emr qilip: baghdiki herbir derex méwiliridin xalighiningche ye; *17* emma «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»ning méwisidin yémigin; chünki uningdin yégen kününgde jezmen ölesen, — dédi.

□ **2:9 «Hayatliq derixi» we «yaxshi bilen yamanni bilgüzgüchi derex»** — bu derexler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

■ **2:9** Weh. 2:7. □ **2:12 «déwirqay»** — yaki «merwayit».

□ **2:14 «Dijle»** —ibraniy tilida «Hiddekel». «Ashur» —Asuriyening qedimki nomi. □ **2:15 «perwish qilsun»** —ibraniy tilida «perwish qilish» mushu yerde yene «qoghdash, mudapie qilish, qarash» dégen menini öz ichige alidu. Éniqki, insanning emgek-xizmet qilishi insanning gunahkar bolghanliqining netijisi emes, belki Xuda insanlarga ata qilghan birxil bext-berikettur. Biraq insanlarning gunahqa pétip qalghandin kéyinki qilghan emgiki bek japaliq bolidu.

Hawa'anining yaritilishi

18 Andin Perwerdigar Xuda yene söz qilib: — Ademning yalghuz turushi yaxshi emes; Men uningga mas kélidighan bir yaremchi hemrahni yasap bérey, — dédi.□

19 Perwerdigar Xuda tupraqtin daladiki barliq janiwarlar bilen asmandiki hemme uchar-qanatlarini yasighanidi; ulargha ademning néme dep at qoyidighanliqini bilish üçün, U ularni ademning aldigha keltürdi. Adem herbir janiwargha néme dep at qoyghan bolsa, uning éti shu bolup qaldi. ²⁰ Bu teriqide adem hemme mal-charwilargha, asmandiki uchar-qanatlargha we daladiki herbir janiwarlargha at qoydi; wehalenki, adem özi mas kélidighan héchbir yaremchi hemrah uchratmidi.

²¹ Shuning bilen Perwerdigar Xuda ademge bir qattiq uyqu saldi; u uxlap qaldi. U uxlawatqanda, U uning biqinidin bir az élip, andin uning ornini et-gösh bilen étip qoydi.□ ²² Shuning bilen Perwerdigar Xuda ademning biqinidin alghan shu qisimdin bir ayalni yasap, uni ademning qéshigha ekeldi.■ ²³ Adem'ata xushal bolup: — Mana bu söngelirimdiki söngék, étimdiki et bolghach, «ayal» dep atalsun; chünki u erdin élin'ghandur, —

□ **2:18** «uninggha **mas kélidighan**» — yaki «özige oxshash». «yaremchi **hemrah**» — bu söz hergiz ayal kishining er kishidin melum terepte töwen turidighanliqini körsetmeydu. Chünki muqeddes kitabtiki bezi yerlerde Xuda Özining insan'gha «yaremchi» bolidighanliqi körsitilidu (mesilen, «Zeb.» 10:14, 30:10, 46:1, 54:4de).

□ **2:21** «biqinidin **bir az élip**» — yaki «bir tal qowurghisini élip».

■ **2:22** 1Kor. 11:8.

dédi. □ ■

²⁴ Shuning uchün er kishi ata-anisidin ayrilip, öz ayaligha baghlinip bir bolup, ikkisi bir ten bolidu. □ ■

²⁵ Adem'ata bilen ayali her ikkisi yalingach bolsimu, héch uyalmaytti. □ ■

3

Adem'atining Xudaning emrige xilapliq qilishi

¹ Yer yüzide yilan Reb Perwerdigar yaratqan daladiki haywanlarning hemmisidin hiyliger idi. U ayaldin: — Xuda rasttinla baghdiki derexlarning héchqaysisining méwisidin yémenglar, dédimu? — dep soridi. □

² Ayal yilan'gha jawab bérip: — Baghdiki derexlarning méwilirini yések bolidu. ³ Emma baghning otturisdiki derexning méwisi

□ **2:23** «*ayal*» — ibraniy tilida: «ishshah», «er kishi» «ish» dégen söz bilen ipadiliduru. Bu sözler erebche «insan» we «nisa» dégen sözler bilen munasiwetlik. ■ **2:23** Mal. 2:14; Ef. 5:30,31.

□ **2:24** «*baghlinish*» — ibraniy tilida: «baghlinish» dégen bu sözning menisi «yilim bilen chaplinish» dégen'ge yéqindur. «**bir ten**» — yaki: «bir et». «**bir ten bolidu**» — yaki: «bir ten bolushigha toghra kélidu». ■ **2:24** Mat. 19:5; Mar. 10:7; Ef. 5:28, 29, 31; 1Kor. 6:16. □ **2:25** «*yalingach bolsimu, héch uyalmaytti*» — bu muhim ayet toghruluq biz «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

■ **2:25** Yar. 3:7. □ **3:1** «*yilan... dep soridi*» — bizde guman yoqki, yilanni ishlitip söz qilghuchi Sheytan idi («Weh.» 12:9, 20:2ni körüng). Oqurmenler shuni bayqayduki, Sheytan «Xuda» déginini bilen, «Reb» yaki «Perwerdigar» dégen namlarni qet'iy ishletmeydu. U ayaldin soal sorighanda Xudaning éytqan sözidiki «xalighiningche» dégen sözni chiqiriwétidu.

toghrisida Xuda: «Buningdin yémenglar, qolmu tegküzmenklar, bolmisa ölisiler» dégen, dédi. □

4 Yilan ayalgha: — Undaq emes! Hergiz ölmeysiler! ■ 5 Belki siler uni yégen kününglarda, Xuda közünglarning échilip, Xudagha oxshash yaxshi bilen yamanni bilidighan bolup qalidighanliqinglarni bilidu, — dédi. ■

6 Ayal derexning *méwisining* yémeklik üçün yaxshiliqini, uning közni qamlashturidighanliqini körüp, hemde derexning ademni eqilliq qilidighan jelpkarliqini körüp, méwidin yédi we uningdin yénida turghan érigimu berdi; umu yédi. □ ■ 7 Yéyishi bilenla her ikkisining közliri échilip, özlirining yalingach ikenlikini bilip, enjür yopurmaqlirini élip bir-birige ulap tikip, özlirige

□ **3:3** «Baghdiki **derexlarning méwilirini yések bolidu**» — Hawa’animiz Xudaning tapilighinini éytqanda, birinchidin «xalighiningche» dégen sözni déyishni untup qalghan, ikkinchidin Xudaning sözige: «qol tegküzmenklar» dégenni qoshup qoyidu (2:4). Lékin Hawa’animiz mushu sözlerni biwasite Xudadin anglighan emes, éri Adem’atimiz uninggha toghra yetküzüshi kérek idi; shunga bu xataliqning mes’uliyiti Adem’atimizdimu bolushi mumkin. Yene diqqet qilimizki, gerche «baghning otturisida» ikki derex bolsimu, Hawa’animiz peqet «baghning otturisdiki derex» dep, birla derexni tilgha alidu. Uning köngli alliqachan shu derexke meptun bolup qalghan bolushi mumkin. ■ **3:4** 2Kor. 11:3. ■ **3:5** Yuh. 8:44. □ **3:6** «Ayal ... **kördi**» — Hawa’ana uchrighan azdurulushni Mesih Eysa uchrighan sinaq bilen sélishtursaq ularda oxshash üç amil mewjut — «Luqa» 4:1-14 we «1Yuh.» 2:16ni körüng. Injil boyiche Hawa’animiz aldinip qalghuchi, toluq gunah sadir qilghuchi Adem’atimizdur; chünki u héch qarshiliq körsetmey, bilip turup shu méwidin yédi («1Tim.» (1)» 2:14ni körüng). Adem’atimiz Hawa’anining yénida bolghini bilen, yenila uni méwini yéyishtin tosumidi. ■ **3:6** Rim. 5:12,14-21; 1Tim. 2:14.

yapquch qilip tartti.

⁸ Kün salqinlighanda, ular Perwerdigar Xudaning baghda mangghan shepisini anglap qélip, adem ayali bilen Perwerdigar Xudaning hazir bolghini-din qéchip baghdiki derexlarning arisigha yoshurunuwaldi. □ ⁹ Lékin Perwerdigar Xuda towlap ademni chaqirip uninggha: Sen nede? — dédi.

¹⁰ Adem'ata jawab bérip:

— Men baghda shepengni anglap, yalingach turghinim üçün qorqup kétip, yoshuruniwaldim, — dédi.

¹¹ Xuda uninggha: — Yalingach ikenlikingni sanga kim éytti? Men sanga yéme, dep emr qilghan derexning méwisidin yédingmu-ya? — dédi.

¹² Adem jawab bérip: — Sen manga hemrah bolushqa bergen ayal derexning méwisidin manga bergenidi, men yédim, — dédi.

¹³ Perwerdigar Xuda ayalgha: — Bu néme qilghining? — dédi. Ayal jawab bérip: — Yilan méni aldap azdursa, men yep saptimen, — dédi. ■

Xudaning yilan, Adem'ata we Hawa'anini jazalishi

¹⁴ Perwerdigar Xuda yilan'gha mundaq dédi: — «Bu qilghining üçün, Sen hemme mal-charwilardin, Daladiki barliq haywanatlardin bekrek lenetke qalisen; Qorsiqing bilen béghirlap méngip,

□ **3:8** «kün salqinlighanda» — yaki «künning salqin shamal waqtida». «Künning salqinlishish waqti» Ottura Sherqte kechqurun bashlinidu. ■ **3:13** Weh. 12:13.

Ömrüngning barliq künliride topa yeysen.□

¹⁵ We men sen bilen ayalning arisigha,

Séning nesling bilen ayalning neslining arisigha
öchmenlik salimen;

U séning béshingni dessep zeximlendüridu,

Sen qopup uning tapinini *chéqip* zexim-
lendürisen».□ ■

¹⁶ Andin Xuda ayalgha: — «Séning hamili-
darliqingning japa-musheqqetlirini köpeytimen;

Sen qattiq tolghaq ichide boshinisen;

Sen éringdin üstün turushqa hewes qilsangmu,

□ **3:14** «Perwerdigar **Xuda yilan'gha mundaq dédi**» — Xuda yilandin héchqandaq soal sorimaydu. «bekrek **lenetke qalisen**» — bashqa bixil terjimisi: «peqet senla shu lenetlerge qalisen...». Emma Adem'atimizning gunahi üçün barliq jan igiliri lenetke qélip ölidu; shunga biz 3:14diki terjimini toghra dep qaraymiz. «**Topa yeysen**» — Yilanlarning ozuqi topa emes, elwette, biraq ular herdaim ozuq yégende topa yémey qalmaydu. Bu ish yilanning peslestürülgenlikini, nomusqa qaldurulghanliqini tekitleydu.

□ **3:15** «U **séning béshingni dessep zeximlendüridu**» — ayalning nesli shundaq qilidu. «U **séning béshingni dessep zeximlendüridu, sen qopup uning tapinini chéqip zeximlendürisen**» — mushu bésharette körsitilgen ish shuki, ayal kishining nesli Sheytanning béshini puti bilen dessep yanchighanda, Sheytanmu uninggha hujum qilip tapinini yarilanduridu. Bu bésharetni dunyagha kélidighan Qutquzghuchi toghruluq, dep ishinimiz. Buning üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **3:15** Mat. 4:1; Kol. 2:15.

U üstüngdin xojiliq qilidu» — dédi. □ ■

17 Andin U Adem atigha: — «Sen ayalingning sözige qulaq sélip,

Men sanga yéme, dep emr qilghan derextin yégining tüpeylidin,

Séning tüpeylingdin yer-tupraq lenitimgе uchraydu;

Ömrüngning barliq künliride peqet japaliq ishlepla, andin uningdin ozuqlinisen. □

18 Yer sanga tiken bilen qamghaq ündüridu;

Shundaqtimu sen yerdiki ziraet-otyashlarni yeysen. □

19 Taki sen tupraqqa qaytquche yüz-közüng terge chümgende, andin nan yéyeleysen;

Chünki sen esli tupraqtin élin'ghansen;

Sen eslide topa bolghach,

Yene topigha qaytisen» — dédi.

20 Uning ayali barliq jan igilirining anisi bolidigh-

□ **3:16** «Hamilidarliqingni. ... köpeytimen» — insan ölidighan qilin'ghachqa, ayal kishi köprek bala tughushi kérek. «Sen éringdin üstün turushqa hewes qilsangmu, u üstüngdin xojiliq qilidu» — bashqa birxil terjimisi: «Shundaqtimu, éringge küchlük ishtiyaq baghlaysen we u séni bashquridu». Emma Xudaning mushu hökümi bilen gunah tüpeylidin er-ayal arisida ziddiyet we küresh peyda boldi, dégenliktur, dep qaraymiz. Oxshash péillarni ishletken, oxshash shekillik bir jümle 4:7de tépildu. ■ **3:16** 1Kor. 14:34; 1Tim. 2:11,12; Tit. 2:5; 1Pét. 3:6. □ **3:17** «ayalingning sözige» — ibraniy tilida «ayalingning awazigha». «... derextin yégining tüpeylidin» — elwette, Adem'atining bu derexning méwisini yéyishini körsitidu. Esliy tékist ibraniy tilida «derextin» dep élinidu. □ **3:18** «Sen yerdiki ziraet-otyashlarni yeysen» — Nuh peyghemberning dewrigiche insanlarga peqet ziraet-otyash (göshni emes) yéyishke ruxset idi (1:29ni körüng).

ini üçhün adem uninggha «Hawa» dep at qoydi.□

²¹ Perwerdigar Xuda Adem'ata bilen uning ay-aligha haywan tériliridin kiyim qilip kiydürüp qoydi.□ ■

Adem'ata bilen Hawa'anining Érem baghdin qoghlinishi

²² Perwerdigar Xuda söz qilip: — Mana, adem Bizlerdin birige oxshap qaldi, yaxshi bilen yamanni bildi. Emdi qolini uzitip hayatliq derixidin élip yewélip, ta ebedgiche yashawermesliki üçhün *uni tosushimiz kérek*, dédi.□

²³ Shuning bilen Perwerdigar Xuda uni Érem baghdin qoghlap chiqiriwetti; shundaq qilip uni yerge ishleydighan, yeni özi esli apiride qilin'ghan tupraqqa ishleydighan qilip qoydi. ²⁴ Ademni qoghliwétip, hayatliq derixige baridighan yolni muhapizet qilish üçhün, u Érem béghining meshriq teripige kérublarni we töt terepke pirqiraydighan yalqunluq bir shemsherni qoyup qoydi.□

□ **3:20** «Hawa» — ibraniy tilidiki «hayatliq» dégen söz bilen ahangdash. Adem'atining bu sözliri bésharetlik idi; chünki Hawa'ana téxiche bala tughmighanidi. □ **3:21** «Haywan tériliri» — bu térilerni ishletish üçhün melum gunahsiz haywanatlar ölüshi kérek. Bu belkim birinchi qurbanliqlar bolushi mumkin. Xudaning Adem'ata we Hawa'animizgha éytqan sözliri we qilghan muamilisi toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **3:21** 2Kor. 5:1-5 □ **3:22** «Bizler» — toghruluq yene «qoshumche söz»imizni (1:26 toghruluq) körüng. «**Uni tosushimiz kérek**» — mushu sözler eyni tékistte yoq. □ **3:24** «Kérublar» — belkim alemdeki eng küchlük we eng yuqiri derijilik perishtiler yaki mexluqlar bolushi mumkin. «Tebirler»ni körüng.

4

Qabil bilen Habil

¹ Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi; Hawa hamilidar bolup Qabilni tughup: «Men bir ademge ige boldum — U Perwerdigardur!» — dédi.□

² Andin u yene Qabilning inisi Habilni tughdi. Habil padichi boldi, Qabil bolsa tériqchi boldi.□

³ Békitilgen shundaq bir waqit-saette shundaq bir ish boldiki, Qabil tupraqning hosulidin Perwerdigargha hediye keltürdi.□ ⁴ Habilmu padisidin qoylirining tunjiliridin, yeni ularning yéghidin hediye sundi. Perwerdigar Habilni we uning sun'ghan hediyesini qobul qildi.□ ■ ⁵ Lékin Qabil

□ **4:1 «Adem'ata ayali Hawa bilen bille boldi»** — ibraniy tilida «Adem'ata ayali Hawani tonidi» bilen ipadiliniidu. «Qabil» — ibraniy tilida «Qayin» yaki «Kayin» déyilidu. «Qayin» dégen isim ibraniy tilida «ige boldum» dégen söz bilen ahangdash. «Men bir ademge ige boldum — u Perwerdigardur!» — bashqa bir xil terjimisi: «Perwerdigarning yardimi bilen bir oghulgha ige boldum». Eyni tékist «Men bir ademge ige boldum — Perwerdigar!» dégen mezmundidur. Bizningche Hawa'animiz «Xudaning Qutquzghuchi toghruluq wedisi hazir men tughqan bala bilen emelge ashuruldi!» dep oylap qalghan bolsa kérek. U nahayiti tézla Qabilning wede qilin'ghan Qutquzghuchi emeslikini bilip yétidu, elwette. □ **4:2 «Habil»** — ibraniy tilida «hebel» bolup, menisi «bir tiniq», «hor», «bus» «héchnéme» dégendektur. Shühbisizki, bu isim Hawa'animiz yaki Adem'atimizning birxil ümidsizlinishini bildüridu. □ **4:3 «Békitilgen shundaq bir waqit-saette»** — ibraniy tilida «künlerning axirida» dégen sözler bilen ipadiliniidu. Bu sözge qarighanda, Xuda Habil we Qabilgha Özining huzurigha kiritidighan bir künni békitip bergen bolushi mumkin. □ **4:4 «ularning yéghi»** — qoylarning eng ésil qismi dep qarilatti. «Perwerdigar Habilni uning sun'ghan hediyesini qobul qildi» — ibraniy tilida «Perwerdigar uning özige we uning sun'ghan hediye-sige qaridi». ■ **4:4** Ibr. 11:4.

we uning sun'ghinigha qarimidi. Shu wejidin Qabilning tolimu achchiqi kélip, chirayi tutuldi.

⁶ Shuning bilen Perwerdigar Qabilgha: Némishqa achchiqlinisen? Néme üchün chiraying tutulup kétidu? ⁷ Eger durus ish qilsang, sen kötürülmemsen? Lékin durus ish qilmisang, mana gunah ishik aldida *séni paylap* béghirlap yatidu, u séni öz ilkige almaqchi bolidu; lékin sen uningdin ghalip kélishing kérek, dédi.□

⁸ Qabil inisi Habilgha: «Daligha chiqip kéleyli!» dédi. Dalada shu weqe boldiki, Qabil inisi Habilgha qol sélip, uni öltürdi.□ ■

⁹ Perwerdigar Qabilgha: Ining Habil nede? — dep soridi. U jawab bérip: Bilmeymen, men inimning baqquchisimu? — dédi.

¹⁰ Xuda uninggha: — Sen néme qilding? Mana, iningning qéni yerdin manga peryad kötürüwatidu!■

¹¹ Emdi iningning qolungda tökülgen qénini qobul qilishqa aghzini achqan yerdin qoghlinip, lenetke uchraysen.□ ¹² Sen yerge ishlisengmu u bun-

□ **4:7** «Eger **durus ish qilsang, sen kötürülmemsen?**» — ibraniy tilida «Eger durus ish qilsang, kötürülüş bolmamdu?» déyilidu. Emdi néme kötürülidu? Yaki Qabilning yüzi yaki élip kelgen qurbanliqi (toghra bolsa) kötürülidu yaki qobul qilinidu. Yene bir mumkinchiligi bar terjimisi shuki: — «Sen (Qabil) iningdin yuqiri (aka süpitige layiq) kötürilisen» dégendek bolidu. «**durus ish qilmisang...**» — Némishqa Qabilning hediyesi qobul qilinmidi? «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **4:8** «**Qabil inisi Habilgha: «Daligha chiqip kéleyli!» dédi**» — eng kona köchürmilerde peqet «Qabil inisi Habil bilen sözlishop turup, dalada...» déyilidu. ■ **4:8** Mat. 23:35; 1Yuh. 3:12; Yeh. 11. ■ **4:10** Ibr. 12:24.

□ **4:11** «**aghzini achqan yerdin qoghlinip...**» — démek: (1) yer-zémin Habilning qénini qobul qilishqa aghzini achqan we (2) Qabil shu zémindin qoghan'ghan.

ingdin kéyin sanga quwwitini bermeydu; sen yer yüzide sersan bolup, sergerdan bolisen, — dédi.■

¹³ Buni anglap Qabil Perwerdigargha jawab qilip: — Méning bu jazayimni adem kötürelmigüdek!

¹⁴ Mana, Sen bugün méni yer yüzidin qoghliding, men emdi Séning yüzüngdin yoshurunup yürimen; yer yüzide sersen bolup sergerdanliqta yürimen; shundaq boliduki, kimla méni tépiwalsa, öltürüwétidu!, — dédi.□ ■

¹⁵ Lékin Perwerdigar uninggha jawab bérip: — Shundaq boliduki, kimki Qabilni öltürse, uningdin yette hesse intiqam élinidu, — dédi. Shularni dep Perwerdigar Qabilgha uchrighan birsi uni öltürüwetmisun dep uninggha bir belge qoyup qoydi.

¹⁶ Shuning bilen Qabil Perwerdigarning huzuridin chiqip, Éremning meshriq teripidiki Nod dégen yurtta olturaqliship qaldi.□

Qabilning ewladliri — «mediniyet»ning bashlinishi

¹⁷ Qabil ayali bilen bille bolup, ayali hamilidar bolup Hanoxni tughdi. U waqitta Qabil bir sheher bina qiliwatatti; u sheherning namini oghlining

■ **4:12** Pend. 28:17. □ **4:14** «kimla méni tépiwalsa, öltürüwétidu!» — roshenki, shu waqitta yer yüzide ademler alliqachan köpiyip ketkenidi. «Kimla méni tépiwalsa öltürüwétidu!» — Qabil qeyergila barsa shu yerdiki tupraq ünmes bolup qalidu. U méngiwatqan bir apettur, shunga uni körgenla kishi uni yoqitishni oylaydu. ■ **4:14** Ayup 15:20, 21. □ **4:16** «Nod» — menisi «sergerdanliq», «biaramliq».

ismi bilen Hanox dep atidi. □ 18 Hanoxtin Irad töreldi, iradtin Mehuyail töreldi, Mehuyaildin Metushail töreldi, Metushaildin Lemex töreldi.

19 Lemex özige ikki xotun aldi. Birining ismi Adah, yene birining ismi Zillah idi. □ 20 Adah Yabalni tughdi. U chédirda olturidighan köchmen malchilarning bowisi idi, □ 21 uning inisining ismi Yubal idi. Bu chiltar bilen ney chalghuchilarning bowisi idi. □ 22 Zillah yene Tubal-qayin dégen bir oghulni tughdi. U mis-tömür eswablarni soqquchi idi. Tubal-qayinning Naamah isimlik bir singlisi bar idi.

23 Lemex bolsa ayallirigha söz qilip:

— «Ey Adah bilen Zillah, sözümnü anglanglar!

Ey Lemexning ayalliri, gépimge qulaq sélinglar!

Méni zeximlendürgini üçün men adem öltürdüm, Ténimni zéde qilghanliqi üçün bir yigitni öltürdüm.

24 Eger Qabil üçün yette hesse intiqam élinisa,

Lemex üçün yetmiş yette hesse intiqam élinidu!»

□ 4:17 «Qabilning ayali» — Qabilning ayali belkim uning singlisi yaki newre singlisi bolsa kérek («Yar.» 5:4ni körüng). Shu waqitta yéqin tughqanliri bilen nikahlinish men'i qilin'ghan emes; yene bir tereptin, bundaq nikahlinish deslepki dewrlerde héchqandaq irqiy (génétikilik) kemtöklük yaki késel keltürüp chiqarmaytti. □ 4:19 «Lemex özige ikki xotun aldi» — bu erlerning tunji qétim ikki ayal élishi idi. Gerche shu chaghda Xuda bu toghruluq biwasite emr bermigen bolsimu, roshenki, U Adem'atimizgha peqet bir Hawa'animizni yaritip bergenidi («Mat.» 19:3-6ni körüng). □ 4:20 «bowisi» — yaki «piri», «asachisi» □ 4:21 «Énosh» — yaki «piri», «asachisi».

— dédi. □ ■

Shét bilen Énosh

²⁵ Adem'ata yene ayali bilen bille boldi. Ayali bir oghul tughup, uninggha Shét dep at qoyup: Qabil Habilni öltürüwetkini üçün Xuda uning ornigha manga bashqa bir ewlad tiklep berdi, dédi. □

²⁶ Shéttinmu bir oghul tughuldi; u uninggha Énosh dep at qoydi. Shu waqittin tartip ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlidi. □

5

Adem'atining ewladliri — Nuh peyghembergiche

1Tar. 1:1-27

¹ Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur:

□ **4:24** «Lemex bolsa ayallirigha söz qilip... dédi» — Lemexning bu sözlirining xatirilinishidiki meqset belkim insaniyetning omumen nahayiti tekebburliship, menmenchilikke pétip ketkenlikini körsitish üçün bolushi mumkin. ■ **4:24** Yar. 4:15. □ **4:25** «Shét» — ibraniy tilida «békitilgen» yaki «tiklen'gen» dégen menide bolushi mumkin. □ **4:26** «Énosh» — «(ajiz) insan» dégen menide. Bu söz erebchidin uyghur tiligha kirip «insan» bolup qalghan. «Ademler Perwerdigarning namigha nida qilishqa bashlidi» — bu ibare Xudagha ibadet-dua qilishni bildüridu («Yoél» 2:32, «Ros.» 2:21, «Rim.» 10:13, «1Kor.» 1:2ni körüng).

Xuda insanni yaratqan künide, uni Özige oxshash qilib yaratti. □ ■ ² U ularni er jinis we ayal jinis qilib yaritip, ulargha bext-beriket ata qilib, yaritilghan künide ularning namini «adem» dep atidi. □ ■ ³ Adem'ata bir yüz ottuz yashqa kirgende uningdin özige oxshaydighan, öz süret-obrazidek bir oghul töreldi; u uninggha Shét dep at qoydi. ⁴ Shét tughulghandin keyin Adem'ata sekkiz yüz yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi. □ ■ ⁵ Adem'atimiz jemiyy toqquz yüz ottuz yil kün körüp, alemdin ötti. ⁶ Shét bir yüz besh yashqa kirgende uningdin Énosh töreldi. ■ ⁷ Énosh tughulghandin keyin Shét sekkiz yüz yette yil ömür körüp, uningdin *yene* oghul-qizlar töreldi. ⁸ Shét jemiyy toqquz yüz on ikki yil kün körüp, alemdin ötti. ⁹ Énosh toqsan yashqa kirgende uningdin Kénan töreldi. ■ ¹⁰ Kénan tughul-

□ **5:1** «Bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning ikkinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Adem'atining tolidoti» («Adem'atining ewladlirining nesebnamisi») (5:1-6:8). bashlinidu («tolidot» toghruluq «kirish söz»ni körüng). «bu Adem'atining ewladlirining nesebnamisidur» — mushu jümle *yene* kélip belkim Adem'ata özi xatirilep qaldurghan qismining xatimisi bolushi mumkin we kitabning yéngi bir qismining, yeni 3-qismining bashlinishidur (5:1-6:8). ■ **5:1** Yar. 1:26; 9:6; 1Kor. 11:7. □ **5:2** «Ularni er jinis we ayal jinis qilib yaritip,...» — 1-ayette insan «uni» déyilidu; 2-ayette «ularni» déyilidu. Démek, 1-ayette er-ayalning bir gewde ikenlik körsitilidu; shunga insan «u» déyilidu. ■ **5:2** Yar. 1:26; Mat. 19:4; Mar. 10:6. □ **5:4** **Shét tughulghandin keyin Adem'ata sekkiz yüz yil ömür körüp...** — ibraniiy tilida «shét tughulghandin keyin Adem'atining künliri sekkiz yüz yil boldi». Bu babtiki oxshash shekillik jümlilerning ibraniiy tilidiki shekli shundaq. ■ **5:4** 1Tar. 1:1. ■ **5:6** Yar. 4:26. ■ **5:9** 1Tar. 1:2.

ghandin kéyin, Énosh sekkiz yür on besh yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ¹¹ Énosh jemiý toqquz yüz besh yil kün körüp, alemdin ötti.

¹² Kénan yetmish yashqa kirgende uningdin Mahalalél töreldi. ¹³ Mahalalél tughulghandin kéyin Kénan sekkiz yüz qiriq yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ¹⁴ Kénan jemiý toqquz yüz on yil kün körüp, alemdin ötti.

¹⁵ Mahalalél atmish besh yashqa kirgende uningdin Yared töreldi. ¹⁶ Yared tughulghandin kéyin Mahalalél sekkiz yüz ottuz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ¹⁷ Mahalalél jemiý sekkiz yüz toqsan besh yil kün körüp, alemdin ötti.

¹⁸ Yared bir yüz atmish ikki yashqa kirgende uningdin Hanox töreldi. ■ ¹⁹ Hanox tughulghandin kéyin Yared sekkiz yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ²⁰ Yared jemiý toqquz yüz atmish ikki yil kün körüp, alemdin ötti.

²¹ Hanox atmish besh yashqa kirgende uningdin Metushelah töreldi. ■ ²² Metushelah tughulghandin kéyin Hanox üç yüz yilghiche Xuda bilen bir yolda méngip, yene oghul-qizlarni tapti. ■ ²³ Hanoxning yer yüzide barliq körgen künliri üç yüz atmish besh yil boldi; ²⁴ U Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti; u tuyuqsiz közdin ghayib boldi; chünki Xuda uni Öz yénigha élip

■ 5:18 1Tar. 1:3. ■ 5:21 Yeh. 14. ■ 5:22 Ibr. 11:5.

ketkenidi. □ ■

²⁵ Metushelah bir yüz seksen yette yashqa kirgenda uningdin Lemex töreldi. ²⁶ Lemex tughulghandin keyin Metushelah yette yüz seksen ikki yil ömür körüp, uningdin oghul-qizlar töreldi.

²⁷ Metushelah jemiyy toqquz yüz atmish toqquz yil kün körüp, alemdin ötti.

²⁸⁻²⁹ Lemex bir yüz seksen ikki yashqa kirgenda bir oghul tépip, uning ismini Nuh atap: — Perwerdigar tupraqqa lenet qildi; shunga biz *yerge* ishliginimizde hemde qollirimizning japaliq emgikide bu bala bizge teselli béridu, — dédi. □ ³⁰ Nuh tughulghandin keyin Lemex besh yüz toqsan besh yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi. ³¹ Lemex jemiyy yette yüz yetmish yette yil kün körüp, alemdin ötti.

³² Nuh besh yüz yashqa kirgendingin keyin, uningdin Shem, Ham we Yafet töreldi.

6

Xudaning insnlarning rezillikidin azablinishi

□ **5:24** «Hanox... **Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti**» — Hanox bolsa peyghember idi; u Xudaning chüshüridighan jazaliri toghruluq agahalanduratti («Yeh.» 14-ayetni körüng). «Ibr.» 11:5nimu körüng. Uning oghlini «Metushelah» dep atishi belkim bésharet bolushi mumkin idi. Chünki «Metushelah»ning menisi «U ölgende, (shu ish) barliqqa kélidu!» dégen menide. Oqurmenler hésablap körse, Metushelah ölgen yili Xudaning jazasi bolghan topan apiti yer yüzige chüshkenlikini bilidu. ■ **5:24** Ibr. 11:5.

□ **5:28-29** «Nuh» — bu isimning menisi «aram» dégenlik bolup, ibraniy tilida «teselli» dégen sözge yéqin kélidu.

¹ We shundaq boldiki, insanlar yer yüzide köpiyishke bashlighanda, shundaqla qizlarmu köplep tughulghanda, ² Xudaning oghulliri insanlarning qizlirining chirayliqligini körüp, xalighanche tallap, özlirige xotun qilishqa bashlidi. □ ■

³ U waqitta Perwerdigar söz qilip: —

— Méning Rohim insanlar bilen menggü küresh qiliwermeydu; chünki insan ettur, xalas. Kelgüside ularning ömri peqet bir yüz yigirme

□ **6:2** «Xudaning oghulliri» — bu toghruluq töt xil chüshenche bar: — (1) insan emes, belki ershtiki bir xil zatlar, perishtiler yaki rohlardin ibarettur. (2) insan emes, belki jinlar yaki yaman rohlardin ibarettur. (3) her jehettin adettiki insanlardin yuqiri ademler, padishah yaki hökümdar. (4) Qabilning xudasiz ewladliridek emes, belki Xuda yolida mangidighan shétning ixlasmen ewladliridur. Biz birinchi közqarashta bolimiz; «Ayup» 1:6, 2:1, 38:7ni körüng. Buning sewebini «qoshumche söz»imizde bérimiz.

■ **6:2** Yeh. 6-7

yashtin ashmisun! — dédi.□

⁴ Shu künlerde (we shundaqla kéyinki künlerdimu), Xudaning oghulliri insnlarning qizlirining yénigha béríp, ulardin balilarni tapqinida, gigantlar yer yüzide peyda boldi. Bular bolsa qedimki zamanlardiki dangliq palwan-baturlar idi.□ ⁵ Perwerdigar insanning ötküzüwatqan rezilliki yer yüzide köpiyip ketkenlikini, ularning könglidiki niyetlirining herqachan

□ **6:3** «**Insan ettur**» — «et» dégen ibare (we uninggha oxshap kétidighan bashqa ibariler) insnlarning gunahliri bilen munasiwetlik halda tilgha élin'ghanda, daim dégüdek insnlarning gunahqa esir bolup qélishini, yeni öz étidiki hewes-ishtiyaqlirigha esir bolup qélishini tekitleydu. «Et» dégen söz muqeddes kitabta mushu yerde birinchi qétim insanning tebiitini körsetken. «Rimliqlargha»diki kirish söznimu körüng. «**Méning Rohim insnlar bilen menggü küresh qiliwermeydu**» — bu jümlining bashqa birxil terjimisi: «Méning Rohim insnlar bilen menggü yashawermeydu». Lékin bizningche Xuda bu ayette Öz Rohining ademning gunahini cheklesh üçün uning wijdanida küresh qilidighanliqini körsetken bolushi kérek; bu terjimini aldi-keynidiki bayanlarga eng muwapiq terjime dep qaraymiz. Xuda ademning gunahlirigha chek qoyush üçün uning ömrige chek (120 yash) qoyidu («Tésalonikaliqlargha (2)»)diki «qoshumche söz»imiznimu körüng. Oqurmenler shuni bayqayduki, Nuhtin ilgiri ademler birneche yüz yil yashaytti. «Kelgüside ularning ömri peqet bir yüz yigirme yashtin ashmisun» dégenning bashqa birxil chüshenchisi: «Biraq ulargha yenila bir yüz yigirme yil (topan kelgüche) ömür bérimen». □ **6:4** «**gigantlar**» — ibraniiy tilida «nefilim» dégen söz bilen ipadilinidu. «Nefilim» dégenning eslidiki menisi «yiqilghanlar» bolushi mumkin. «**dangliq palwan-baturlar**» — ular gerche «palwan-baturlar» bolsimu, ular Xudaning neziride intayin rezil idi (5-ayetni körüng).

yaman boluwatqinini kördi. □ ■ 6 Shuning bilan Perwerdigar yer yüzide ademni apiride qilghinigha pushayman qilip, könglide azablandi.

7 Buning bilen Perwerdigar: —

Özüm yaratqan insanni yer yüzidin yoqitimen — insandin tartip mal-charwilarghiche, ömiligüchi haywanlardin asmandiki qushlarghiche, hem-misini yoq qilimen; chünki Men ularni yaratqin-igha pushaymen qildim, — dédi.

8 Lékin Nuh bolsa Perwerdigarning neziride shep-qet tapqanidi.

Nuhning kéme yasishi

9 Nuh we uning ish-izliri töwendikiche: —

Nuh heqqaniy, öz dewridikiler arisida eyibsiz adem idi; Nuh Xuda bilen bir yolda méngip yashaytti. □ ■ 10 Nuhtin Shem, Ham, Yafet dégen üç oghul töreldi.

11 Pütkül jahan Xudaning aldida rezilliship, hemme yer zorawanliqqa tolup ketkenidi.

12 Xuda yer yüzige nezer séliwidi, mana, jahan rezilleshkenidi; chünki barliq et igilirining yer

□ 6:5 «herqachan» — ibraniy tilida «pütkül künide». ■ 6:5 Yar. 8:21; Ayup 15:16; Pend. 6:14; Yer. 17:9; Mat. 15:19; Rim. 3:10,11,12; 8:6. □ 6:9 «Nuh we uning ish-izliri töwendikiche: —» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning üçinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Nuhning tarixi» yaki «nuhning tolidoti» (6:9-9:29) bashlinidu («tolidot» toghruluq «kirish söz»ni körüng). ■ 6:9 Yar. 5:22.

yüzide qiliwatqini yuzuqchiliq idi. □ 13 Shuning bilan Xuda Nuhqa: —

Mana, aldingha barliq et igilirining zawalliqi yétip keldi; chünki pütkül yer-jahanni ularning sewebidin zorawanliq qaplidi. Mana, Men ularni yer bilan qoshup halak qilimen. 14 Emdi sen özüngge gofer yaghichidin bir kéme yasap, kémining ichide bölme-xanilarni qilip, ichi-téshini qarimay bilan suwa. □ 15 Sen uni shundaq yasighin: — Uzunluqi üç yüz gez, kengliki ellik gez we égzliki ottuz gez bolsun. □ 16 Kémining péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa, uning égzliki bir gez bolsun; ishikini kémining yénifa orunlashtur; kémini asti, ottura we üsti qilip üç qewet yasa. □

17 Chünki mana, Men Özüm asmanning astidiki hayatliq tiniqi barliki herbir et igisini halak qilidighan su topanni yer yüzige keltürimen; buning bilan yer yüzidiki barliq mexluqlar tiniqidin

□ 6:12 «et igiliri» — bu ibare muqeddes kitabda adette insanlarni körsitidu (6:3ning izahatinimu körüng). Bezi waqitlarda «et igiliri» (mesilen, 19-ayette) haywanlarni öz ichige alidu (6:4ni körüng). «Barliq et igilirining ... qiliwatqini yuzuqchiliq idi» — ibraniy tilida «barliq et igiliri... öz yolini buzghanidi». □ 6:14 «gofer yaghichi» — yaki «archa yaghichi». «kéme» — mushu yerde «sanduq» dégen söz bilen ipadilinidu. Uzunluqi, kengliki we égzliki we bularning bir-birige bolghan nisbiti hazirqi zamandiki eng chong kémilerningkiye oxshap kétidu. Lékin shekli peqet sanduqtek idi. Sewebi, shu kémining meqsiti déngizda méngish emes, peqet leylep yüreshtin ibaret idi. □ 6:15 «gez» — muqeddes kitabda ishilitilgen «gez» ademning qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi. □ 6:16 «Kémining péshaywini astigha bir ochuqchiliq yasa» — bu jümlining köp xil terjimiliri bar, lékin asasiy menisi oxshash.

toxtaydu. ¹⁸ Lékin sen bilen ehdemni tüzimen. Sen özüng, oghulliring, ayaling we kélinliringni élip birlikte kémige kiringlar. ■ ¹⁹ Özüng bilen teng tirik saqlap qélish üçün, barliq jandarlardin herqaysisidin bir jüp, yeni erkikidin birini, chishidin birini kémige élip kirgin; □ ²⁰ Tirik qélish üçün qushlarning herbir túrliridin, mal-charwilarning herbir túrliridin we yerde ömiligüchi janiwarlarning herbir túrliridin bir jüpi qéshinggha kiridu. ²¹ Özüng we ularning ozuqluqi üçün herxil yémekliklerdin élip, yéninggha ghemligin, — dédi.

²² Nuh shundaq qildi; Xuda özige buyrughan hemme ishni u beja keltürdi. ■

7

Topan balasi

¹ Perwerdigar Nuhqa mundaq dédi: —

«Sen pütün öydikiliring bilen kémige kirgin; chünki bu dewrde aldında séni heqqaniy dep kördüm. ■ ²⁻³ Hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin, haram haywanlarning erkek-chishisidin bir jüptin élip, shuningdek asmandiki uchar-qanatlariningmu erkek-chishisidin yette jüptin élip, ularning neslini pütkül yer yüzide tirik saqlash üçün özüng bilen

■ **6:18** 1Pét. 3:20; 2Pét. 2:5. □ **6:19** «barliq jandarlar» — ibraniy tilida «et igiliridin». Bezi waqitlarda «et igiliri» (mesilen, 7:15de) haywanlarni öz ichige alidu. ■ **6:22** Yar. 7:5; Ibr. 11:7.

■ **7:1** Yar. 6:9; 2Pét. 2:5.

bille ekir. □ ■ ⁴ Chünki yette kündin kéyin uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige yamghur yaghdurimen; Özüm yasighan hemme janiwarlarni yer yüzidin yoqitimen».

⁵ Shuning bilen Nuh Perwerdigar uninggha buyrughinining hemmisige emel qildi. ■ ⁶ Yer yüzini topan basqanda Nuh alte yüz yashta idi. ⁷ Topandin *qutulup qélish* üçhün Nuh bilen oghulliri, ayali we kélinaliri bille kémige kirdi. ■

⁸⁻⁹ Halal haywanlar bolsun, haram haywanlar bolsun, qushlar bilen yerde ömiligüchi janiwarlar bolsun, *herbir türdin* bir jüp-bir jüptin erkek-chishi bolup, Xuda Nuhqa buyrughandek kémige, Nuhning qéshigha kirdi. ¹⁰ We shundaq boldiki, yette kündin kéyin, yer yüzini topan bésishqa bashlidi.

¹¹ Nuhning ömrining alte yüzinchi yili, ikkinchi éyining on yettinchi künide chongqur déngizlarning tegliridiki barliq bulaqlar yérilip, asmanning pen-jiriliri échilip ketti. □ ¹² Yamghur uda qiriq kéche-kündüz yer yüzige toxtimay yaghdı.

¹³ Del yamghur bashlan'ghan küni, Nuh, Nuhning

□ **7:2-3** «Hemme **halal haywanlarning erkek-chishisidin yette jüptin**» — yaki «hemme halal haywanlarning erkek-chishisidin yettidin». «**halal**» we «**haram**» —Nuhning dewride «halal» we «haram» dégen uqum yégili bolidighan we yégili bolmaydighan haywanlarni körsetken emes (9:3-34ni körüng), belki qurbanliqqa némini sunushqa bolidighan yaki bolmaydighanliqini körsetkenidi (8:20ni körüng). «**uchar-qanatlariningmu erkek-chishisidin yette jüptin**» — yaki «uchar-qanatlariningmu erkek-chishisidin yettidin». ■ **7:2-3** Law. 11. ■ **7:5** Yar. 6:22. ■ **7:7** Mat. 24:38; Luqa 17:27; 1Pét. 3:20. □ **7:11** «**chongqur déngizlarning tegliridiki barliq bulaqlar**» — yaki «yerning (astidiki) chongqur tegliridiki barliq bulaqlar».

Shem, Ham, Yafet dégen oghulliri, Nuhning ayali bilen üç kélini kémige kirdi. ¹⁴ Ular bilen bille herxil yawa haywanlar tür-türi boyiche, herxil mal-charwilar tür-türi boyiche, yerde ömiligüchi herxil janiwarlar tür-türi boyiche we herxil uchar-qanatlar, yeni herxil qanatliq janiwarlar tür-türi boyiche kémige kirdi. ¹⁵ Et igiliridin, yeni barliq hayatliq tiniqi bolghan herxil jandarlardin, bir jüp-bir jüp bolup, kémige nuhning qéshigha kirdi. ¹⁶ Kirgenler Xudaning nuhqa buyrughinidek et igilirining hertürining erkek-chishisi idi. Andin Perwerdigar ishikni étiwetti.□

¹⁷ Topan yer yüzini uda qiriq kün bésip, sular ulghiyip ketti. Kéme yer üstidin kötürülüp leylep qaldi. ¹⁸ Su ulghiyip, yer üstide téximu égizlep ketti; kéme su üstide dawalghup turatti. ¹⁹ Sular yer yüzide tolimu ulghiyip, pütkül asmanning astidiki barliq égiz taghlarnimu bésip ketti. ²⁰ Sular *taghlardin* yene on besh gez örlep, tagh choqqilirimu su astida qaldi.

²¹ Buning bilen yer yüzide yürgüchi hemme et igiliri, uchar-qushlar, mal-charwilar, yawayi haywanlar, yerde ömiligüchi hemme janiwarlar, jümlidin pütkül ademler hemmisi öldi;■

²² quruqluqta yashighuchi, burnida hayatliq tiniqi bar bolghanlarning hemmisi öldi. ²³ Yer yüzidiki jéni barlarning hemmisi, insan bolsun, mal-charwilar bolsun, ömiligüchi haywanlar bolsun, asmandiki qushlar bolsun, hemmisi halak bolup yer yüzidin yoq qilindi; peqet Nuh

□ **7:16** «Perwerdigar **ishikni étiwetti**» — ibranij tilida «Perwerdigar uni ichige solap qoydi». ■ **7:21** Luqa 17:27.

we kémide uning bilen bille turghanlar qutulup qaldi. ■ ²⁴ Bir yüz ellik kün'giche yer yüzini su bésip turdi. □ ■

8

Topanning yénishi

¹ Xuda Nuhni, shundaqla kémide uning bilen bille bolghan barliq yawayi haywanlar bilen barliq mal-charwilarni eslidi. Shuning bilen Xuda bir shamal chiqirip yer yüzini yelpütti we sular yénishqa bashlidi. ² Chongqur déngizlarning tegliridiki bulaqlar we asmanning penjiriliri étilip, asmandin tökülgen yamghur toxtidi. ³ Sular barghanséri yer yüzidin yandi; bir yüz ellik kün ötkendin kéyin xéli azlidi.

⁴ Yettinchi ayning on yettinchi küni, kéme Ararat tagh tizmiliridiki birining üstide toxtap qaldi. □

⁵ Sular oninchi ayghiche barghanséri aziyip, oninchi ayning birinchi küni tagh choqqiliri körünüşke bashlidi.

⁶ Qiriq kündin kéyin Nuh kémige özi ornatqan derizini échip, ⁷ bir quzghunni sirtqa chiqardi. U yer yüzidiki sular tartilip bolghuche uyan-buyan uchup yürdi. ⁸ Uningdin kéyin Nuh sularning yer yüzidin tartilghan-tartilmighanliqini bilish üçün,

■ **7:23** 2Pét. 2:5. □ **7:24** «yer yüzini su bésip turdi» — yaki «su yer yüzining üstidin ghalib keldi». ■ **7:24** Zeb. 29:10; 93:1-4; 104:6-9 □ **8:4** «toxtap qaldi» — ibraniiy tilida «dem aldi». «Ararat taghliri» sherqiy Türkiyede bolushi mumkin.

bir kepterni chiqardi.□ ⁹ Lékin sular téxiche pütkül yer yüzini qaplap turghachqa, kepter putini qoyghudek jay tapalmay, Nuhning qéshigha kémige yénip keldi. Shuning bilen Nuh qolini sunup uni tutup, kémige ekiriwaladi. ¹⁰ U yette kün saqlap, bu kepterni kémidin yene sirtqa chiqardi. ¹¹ Kepter kechte uning qéshigha yénip keldi; mana, uning tumshuqida yéngi üzüwalghan zeytun yopurmiqi bar idi. Buni körüp Nuh sularning yer yüzidin tartilghinini bildi. ¹² U yene yette kün saqlap, kepterni yene sirtqa chiqardi, emma bu qétim kepter uning yénigha qaytip kelmidi.

¹³ Nuh alte yüz bir yashqa kirgen yili, birinchi aynning birinchi künide su yer yüzidin qurughanidi. Nuh kémining qapqiqini échip qariwidi, yerning qurughinini kördi. ¹⁴ Ikkinchi aynning yigirme yettinchi küni, yer yüzi pütünley qurup boldi.

¹⁵⁻¹⁶ U waqitta Xuda Nuhqa söz qilip: — Sen özüng, ayaling, oghulliring we kélinliring kémidin chiqinglar. ¹⁷ Özüng bilen bille bolghan barliq et igiliridin herbir türdiki janiwarlarni, yeni ucharqanatlarini hem mal-charwilarni, yerde ömiligüchi haywanlarning hemmisini özüng bilen qoshup kémidin élip chiqqin; shuning bilen ular yer yüzide tarilip-tarqilip, nesillinip zéminda köpeysun, — dédi.■

¹⁸ Shuning bilen Nuh, ayali, oghulliri we kélinliri bilen bille sirtqa chiqti. ¹⁹ Janiwarlarning hemmisi, barliq ömiligüchi haywanlar, barliq uchar-

□ **8:8** «kepterni» — yaki «paxtek». Ibraniy tilida bu qush «yona» dep atilidu. «Yona» ibraniy tilida hem kepterni hem paxteknimu körsitidu. ■ **8:17** Yar. 1:22, 28; 9:1.

qanatlar, yerde midirlap yüridighanlarning herqaysisi öz türliri boyiche kémidin chiqishti.

Nuhning Xudagha atap qurbanliq sunushi

²⁰ Shu chaghda Nuh Perwerdigargha atap bir qurban'gahni yasidi; u halal janiwarlar bilen halal qushlarning her türidin élip kélip, qurban'gahning üstide «köydürme qurbanliq» ötküzdi. □ ■ ²¹ Shundaq qilip Perwerdigar xushbuy purap *memnun boldi*; Perwerdigar könglide: — «Insanning köngül-niyiti yashliqidin tartip rezil bolsimu, Men insan tüpeylidin yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarini urup yoqitiwetmeymen. □ ■

²² Bundin kéyin, yer mewjut künliride,

Térish bilen orma,

Soghuq bilen issiq,

Yaz bilen qish,

Kündüz bilen kéche üzülmey aylinip turidu» — dédi.

□ ■

□ **8:20** «köydürme **qurbanliq**» — sunushta haywanning hemme qismi Xudagha atap köydürüldü. ■ **8:20** Law. 11. □ **8:21** «xushbuy» — ibranij tilida «aram bergüchi puraq» dégen sözler bilen ipadilinidu. Tewratta qurbanliqlardin chiqqan «xushbuy» déyilgende adette «aram bergüchi puraq» dégen söz bilen ipadilinidu. «yashliqidin **tartip**» — yaki «kichikidin tartip». «Men ... **yerge yene lenet oqumaymen we emdi bu qétimqidek hemme jandarlarini urup yoqitiwetmeymen**» — axirqı zamanda Xuda pütkül yerni topan bilen emes, belki ot bilen yoqitidu (9:11ni, «2Pét.» 3:6-7, «Weh.» 21:1ni körüng). ■ **8:21** Yar. 6:5; Pend. 22:15; Mat. 15:19. Mar. 7:21-23 □ **8:22** «**Térish bilen orma, soghuq bilen issiq, yaz bilen qish**» — Ottura Sherqte «yilning alte pesli» dep qarilidu. ■ **8:22** Yer. 33:20,25.

9

Xudaning Nuh bilan ehde tüzüshi

¹ Xuda Nuh bilan uning oghullirigha bext-beriket ata qilip, ulargha mundaq dédi: —

«Siler jüpliship köpiyip, yer yüzini toldurunglar.■

² Yer yüzidiki barliq janiwarlar, asmandiki barliq qushlar, barliq yer yüzide midirlap yürgüchiler we déngizdiki barliq béliqlarning hemmisi silerdin qorqup wehimide bolsun; bular qolunglarga tapshurulghandur. ³ Midirlap yüridighan herqandaq janiwarlar silerge ozuq bolidu; Men silerge kök otyashlarni bergendek, bularning hemmisini emdi silerge berdim.■ ⁴ Lékin siler göshni ichidiki jéni, yeni qéni bilen qoshup yémeslikinglar kérek.■

⁵ Qéninglar, yeni jéninglardiki qan tökülse, Men berheq uning hésabini alimen; herqandaq haywanning ilkide qéninglar bar bolsa Men uninggha töletküzimen; insanning qolida bar bolsa, yeni birsining qolida öz qérindishining qéni bar bolsa, Men uninggha shu qanni töletküzimen.■

⁶ Kimki insanning qénini tökse,

Uning qénimu insan teripidin tökülidu;

Chünki Xuda insanni Öz süret-obrazida yaratqandur.■

⁷ Emdi siler, jüpliship köpiyip, yer yüzide tarilip-tarqilip köpiyinglar».■

⁸⁻⁹ Andin Xuda Nuh bilan uning oghullirigha söz qilip mundaq dédi: — «Mana Özüm siler bilen

■ **9:1** Yar. 1:28; 8:17. ■ **9:3** Yar. 1:29. ■ **9:4** Law. 3:17; 7:26; 17:14; 19:26; Qan. 12:23. ■ **9:5** Mis. 21:12,28. ■ **9:6** Yar. 1:27; Yigh. 4:13; Mat. 26:52; Weh. 13:10. ■ **9:7** Yar. 1:28; 8:17.

we silerdin kéyin kélidighan ewladliringlar bilen, shundaqla siler bilen bille turghan herbir jan igisi, ucharqanatlar, mal-charwilar, siler bilen bille turghan yer yuzidiki herbir yawayi haywanlar, kémidin chiqqanlarning hemmisi bilen — yer yuzidiki héchbir haywanni qaldurmay, ular bilen Öz ehdemni tüzimen. ■ ¹¹ Men siler bilen shundaq ehde tüzimenki, ne barliq et igiliri topan bilen yoqitilmas, ne yerni weyran qilidighan héchbir topan yene kelmes». □

¹²⁻¹³ Xuda yene: — «Men Özüm siler bilen we qéshinglardiki hemme jan igiliri bilen menggülük, yeni pütkül ewladliringlarchiche békitken mushu ehdemning belgisi shuki: — Mana, Men Özüm bilen yerning otturisida bolghan ehdingning belgisi bolsun dep hesen-hüsinimni bulutlar ichige qoyimen; ¹⁴⁻¹⁵ we shundaq boliduki, Men yerning üstige bulutlarni chiqarghinimda, shundaqla hesen-hüsen bulutlar ichide ayan bolghinida, Men siler bilen et igiliri bolghan barliq janiwarlar bilen tüzgen ehdemni yad étimen; buningdin kéyin sular hergiz hemme jandarlarini halak qilghuchi topan bolmas. ¹⁶ Hesen-hüsen bulutlar arisida peyda bolidu; Men uninggha qaraymen we shuning bilen Menki Xuda yer yuzidiki et igiliri bolghan barliq janiwarlar bilen otturimizda békitken ehdemni yad étimen», — dédi.

¹⁷ Xuda Nuhqa yene: — «Mana bu Men Özüm bilen yer yuzidiki barliq et igiliri otturisida békitken ehdemning nishan-belgisidir», — dédi.

■ 9:8-9 Yesh. 54:9. □ 9:11 «ehde» — ibraniy tilida «ehdem».

Nuh we uning oghulliri; Nuhning öz oghulliri toghruluq béshariti

¹⁸ Nuhning kémidin chiqqan oghulliri Shem, Ham we Yafet idi. Ham Qanaanning atisi boldi. □ ■

¹⁹ Bu üchi Nuhning oghulliri bolup, pütkül yer yüzige taralghan ahale shularning nesil-ewladliridur. ²⁰ Nuh tériqchiliq qilishqa bashlap, bir üzümzarliq berpa qildi. □ ²¹ U uning sharabidin ichip, mest bolup qélip, öz chédiri ichide kiyim-kécheklarini séliwétip, yalingach yétip qaldi.

²² Qanaanning atisi Ham kélip, atisining ewritini körüp, sirtqa chiqip ikki qérindishigha éytti.

²³ Shem bilen Yafet qopup yépinjini élip, mürisige artip, keyniche méngip kirip, atisining yalingach bedinini yépip qoydi. Ular yüzini aldi terepke qilip, atisining yalingach ténige qarimidi. □ ²⁴ Nuh sharabning keypidin oyghinip, kenji oghlining özige néme qilghinini bilip: —

²⁵ Qanaan'gha lenet bolghay!

U qérindashlirining qulining quli bolsun, — dep qarghidi. □

²⁶ U yene: —

Shemning Xudasi bolghan Perwerdigargha

□ **9:18** «Qanaan» — mushu «Qanaan» dégen kishi «Qanaaniylar»ning ejdadi idi. ■ **9:18** Yar. 6:10. □ **9:20** «**tériqchiliq qilishqa bashlap**» — ibraniy tilida «tupraq ehli idi» dégen sözler bilen ipadiliniidu. □ **9:23** «**yépinchi**» — mushu yerde belkim atisining kiyimini körsitishi mumkin. Bu sözdin qarighanda, Ham uni dadisining chédiridin élip chiqqan bolushi mumkin. □ **9:25** «**Qanaan'gha lenet bolghay!**» — Yaman ish qilghini Ham tursa, némishqa oghli Qanaan lenetke qaldi? Bu mesile toghruluq, shundaqla Nuh peyghemberning bu bésharitining bashqa qisimliri üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

teshekkür-medhiye keltürülgey!
Qanaan Shemning quli bolsun.

²⁷ Xuda Yafetni awutqay!

U Shemning chédirlirida turghay,
Qanaan bolsa uning quli bolghay! — dédi.□

²⁸ Nuh topandin kéyin üç yüz ellik yil ömür kördi.

²⁹ Bu teriqide Nuh jemiý toqquz yüz ellik yil kün körüp, alemdin ötti.

10

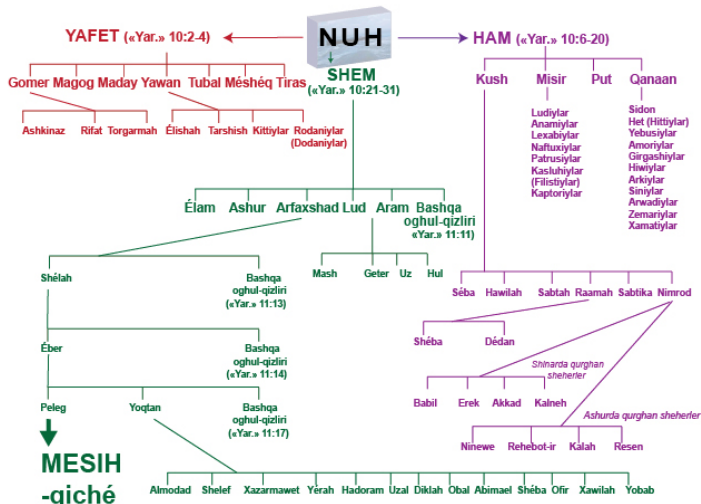
Nuhning üç oghlining ewladliri — «Ellerning nesebnamisi»

1Tar: 1:1-27

¹ Töwendikiler Nuhning oghullirining ewladliridur: — uning oghulliri Shem, Ham we Yafet bolup, topandin kéyin ulardin oghullar törelgen: —□ ■

□ **9:27** «Nuh peyghemberning 25-27-ayettiki béshariti» — Nuh peyghemberning bu béshariti üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. □ **10:1** «izahat» — mushu babtiki nesebnamidiki bezi tepsilatlar we nesebnamidiki yetmish elning hazirqi qaysi el ikenlik toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla munasiwetlik xeritini körüng. «Töwendikiler Nuhning oghullirining ewladliridur: — » — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning tötinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Nuhning oghullirining tolidoti» («Nuhning oghullirining ewladlirining tarixi») (10:1-11:9) bashlinidu. ■ **10:1** 1Tar: 1:4

«ELLERNING NESEBNAMISI»

Ellerning nesebnamisi

² Yafetning oghulliri bolsa, Gomer, Magog, Maday, Yawan, Tubal, Meshek we Tiras idi. ■

³ Gomerning ewladliri: Ashkinaz, Rifat we Torgamah idi.

⁴ Yawanning ewladliri: Élishah, Tarshish, Kittiylar we Dodaniylar idi. □ ⁵ Bularning ewladliri dengiz boylirida we aralarda ayrim-ayrim yashighan xelqler bolup, herqaysisi öz tili, öz aile-qebililiri boyiche öz zéminlirida tarqilip olturaqlashqan.

⁶ Hamning oghulliri Kush, Misir, Put we Qanaanlar idi. □ ■

■ **10:2** 1Tar. 1:5. □ **10:4** «bularning ewladliri» — Bezi alimlar «Yafetning barliq ewladliri»ni körsitidu, dep qaraydu. Yene beziler peqet Yawanning ewladlirini körsitidu, dep qaraydu. Biz ikkinchi pikirge mayil. □ **10:6** «Misir» — ibraniy tilida «mitsraim». «Put» — «Liwiyé»dikilerning ejdadi boldi. ■ **10:6** 1Tar. 1:8.

7 Kushning oghulliri Séba, Hawilah, Sabtah, Raamah we Sabtika idi. Raamahning oghulliri Shéba we Dédan idi. 8 Kushtin yene Nimrod törelgen; u yer yüzide nahayiti küchtünggür adem bolup chiqti. ■ 9 U Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi boldi; shu sewebtin «palanchi bolsa Nimrodtek, Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi iken» dégen gep tarqalghan. 10 Uning padishahliqi Shinar zéminidiki Babil, Ereka, Akkad we Kalneh dégen sheherlerde bashlan'ghanidi. 11-12 U bu zéminidin Ashur zéminigha chiqip Ninewe, Rehobot-Ir, Kalah we Ninewe bilen Kalahning otturidiki Resen dégen sheherlernimu bina qildi (bular qoshulup

□ **10:8** «Nimrod» — bu isim «asiy» «isyan kötürgüchi» dégen menide. Shühbisizki, bu isim uninggha kéyinrek qoyulup, uning Xudagha qarshi chiqqanliqini körssetken. ■ **10:8** 1Tar. 1:10. □ **10:9** «U Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi boldi» — bu sözler belkim Nimrodning ismini chüshendüridu. «Owchi» mushu yerde belkim haywanlarnila emes, insanlarni owlaydighanliqini körsitishi mumkin; bu yerde «owchi» dégen sözning «jahan'gir» dégen menisimu bar. Kona yehudiy ustazlar («rabbilar»)ning hemmisi: «Perwerdigar aldida küchtünggür owchi boldi» dégen sözler uning Xudagha qarshi turghanliqini körsitidu, dep qaraytti. Chünki Nimrod kéyin berpa qilghan sheherler; jümlidin Babil shehiri Xuda we uning xelqige qarshi chiqqan, shundaqla Xudagha qarshi chiqishning simwoli bolup qalghan. «palanchi **bolsa Nimrodtek, Perwerdigarning aldida küchtünggür owchi iken**» — bu sözning menisi intayin selbiy bolushi mumkin: «u nahayiti xeterlik adem», «nahayiti tekebbur bir jahan'gir», «hetta Perwerdigargha qarshi chiqishqa pétinidu» dégendek menilerni körsitidu. □ **10:10** «Shinar» — «Babil» yaki «Babilon»ning bashqa bir namidur. «**ayetning bashqa xil terjimisi**» — «uning padishahliqining asasi Shinar zéminidiki Babil, Ereka, Akkad we Kalneh dégen sheherler idi».

«Katta Sheher» boldi).□

¹³ Misirning ewladliri Ludiylar, Anamiylar, Lehabiylar, Naftuhiylar, ¹⁴ Patrosiylar, Kasluhiylar (Filistiylar Kasluhiylardin chiqqan) we Kaftoriylar idi.

¹⁵ Qanaandin tunji oghul Zidon törilip, kéyin yene Het törelgen. ¹⁶ uning ewladliri bolsa Yebusiylar, Amoriylar, Gircashiylar, ¹⁷ Hiwiylar, Arkiylar, Siniylar, ¹⁸ Arwadiylar, Zemariylar we Hamatiylar idi. Shuningdin kéyin,

Qanaaniylarning qebililiri her terepke tarqilip ketti. ¹⁹ Qanaaniylarning yurt chégrisi bolsa Zidondin tartip, Gerar teripige sozulup, Gazagha chiqip, andin Sodom, Gomorra, Admah bilen Zeboim teripige tutiship, Léshaghiche yétip baratti.

²⁰ Yuqiriqilar bolsa hamning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup öz zéminlirida olturaqlashqanidi.

²¹ Shemmu oghul perzentlik boldi; Shem bolsa Yafetning akisi, Éberlarning ata-bowisi boldi.

□ **10:11-12** «Ashur» — yeni «Asuriye». Mumkinchiligi barki, Nimrod Babil shehiride Xudagha qarshi bolghan heriketke bashlamchi bolghanidi; shunga kéyin (insan tilliri qalaymiqanlashturulghanda) u Babil shehiridin chiqip kétishke mejbur boldi. «U bu zéminidin Ashur zéminigha chiqip» dégenning bashqa birxil terjimisi «Ashur shu zémindin chiqip,...». **«bular qoshulup «Katta Sheher» boldi»** — démek, Ninewe dégen «katta sheher»ni körsitidu («Yun.» 1:1, 3:2, 3:3, 4:11ni körüng). Chünki kéyinrek, bu Ninewe, Rehobot-Ir, Kalah we Resen dégen töt sheher birliship bir chong katta sheher, yeni «Ninewe sheher»i boldi. Bezi alimlar «Katta Sheher» peqet Kalah bilen Resendin ibaret ikki sheherni körsitidu, dep qaraydu; bizningche «katta sheher» Ninewe, Rehobot-ir, Kalah we Resenlarning hemmisini öz ichige alidu.

22 Shemning oghulliri Élam, Ashur, Arfaxshad, Lud, Aram; ■ 23 Aramning oghulliri Uz, Hul, Geter, Mash idi. □

24 Arfaxshadtin Shélah töreldi, Shélahtin Éber töreldi. □ ■ 25 Éberdin ikki oghul törelgen bolup, birining ismi Peleg idi, chünki u yashighan dewrde yer yüzide bölünüş boldi; Pelegning inisining ismi Yoqtan idi. □

26 Yoqtandin Almodad, Shelef, Xazarmawet, Yérah, 27 Hadoram, Uzal, Diklah, 28 Obal, Abimael, Shéba, 29 Ofir, Hawilah we Yobab töreldi. Bularning hemmisi Yoqtanning oghulliri idi. 30 Ularning olturghan jayliri bolsa Méshadin tartip, Seffar dégen rayonning sherq teripidiki taghqiche sozulatti.

31 Yuqiriqilar bolsa Shemning oghulliri bolup, öz qebilisi we tilliri boyiche qowm bolup öz zéminlirida olturaqlashqanidi.

32 Yuqiridikiler Nuhning ewladliri bolup, ular öz nesebliri we qowmliri boyiche xatirilen'gen. Topandin kéyinki yer yüzidiki barliq qowmlar

■ 10:22 Yar. 11:10; 1Tar. 1:17. □ 10:23 «Mash» — yaki «Meshek». □ 10:24 «Éber» — menisi belkim «(deryadin) ötküchi». «Ibraniy» dégen söz belkim bu sözdin chiqqan. ■ 10:24 1Tar. 1:18. □ 10:25 «Peleg» — bu sözning teleppuzi «bölünüş»ke yéqindur. «U yashighan dewrde yer yüzide bölünüş boldi» — bu söz heqte üç xil imkaniyet bar: (1) bu sözler Babil munari weqeside (11-bab), Xudaning tilni bölüşhi bilen ellernimu bölgenlikini, shundaqla «yer yüzidikilerning bölünüp ketken»likini körsitidu; (2) yer-zéminning özining bölünüp ketkenlikini körsitidu («Yar.» 1:9 boyiche yer-zémin eslide birla quruqluq idi, choqum kéyinche melum waqitta hazirqi Asiya, Yawropa, Afriqa, Amérika, Awstraliye we Antarktika qit'elirige bölün'gen); (3) yuqirida tilgha élin'ghan ikki imkaniyetning teng yüz bergenlikini körsitidu.

ularning ichidin tarqalghan. ■

Ellerning yer yüzide tarqaqlashturulushi

11

«Babil munari weqesi» — Xudaning insanlarning tilini parchiliwétishi

¹ U zamanda pütkül yer yüzidiki til hem söz birxil

idi. □ ² Lékin shundaq boldiki, ademler meshriq terepke seper qilib, Shinar yurtida bir tüzlemlikni uchritip, shu yerde olturaqlashti. ■ ³ Ular birbirige: — Kélinglar, biz xish quyup, otta pishurayli! — déyishti. Shundaq qilib, ular qurulushta tashning ornigha xish, layning ornigha qarimay ishletti. ⁴ Ular yene: — Kélinglar, emdi özimizge bir sheher bina qilib, sheherde uchi asmanlarga taqashqudek bir munar yasayli! Shundaq qilib özimizge bir nam tikliyeleymiz. Bolmisa, pütkül yer yüzige tarilip kétimiz, — déyishti. □ ■

⁵ U waqitta Perwerdigar adem baliliri bina qiliwatqan sheher bilen munarni körgili chüshti.

⁶ Perwerdigar: — «Mana, bularning hemmisi bir qowmdur, ularning hemmisining tilimu birdur; bu ularning ishining bashlinishidur! Bundin kéyin ularning niyet qilghan herqandaq

□ **11:1 «pütkül yer yüzidiki til ... birxil idi»** — bu til qaysi til bolushi kérek? Biz uni ibranii tili, dep qaraymiz. Sewebi: (1) «Alemning Yaritilishi»da uchraydighan, «Babil munari» weqesidin ilgiriki barliq nam-isimlar ibranii tilidiki nam-isimlar idi; (2) «Alemning Yaritilishi» 1-11 bablardiki köp ayetlerde «söz oyuni» ishli tilgenliki bizge melum (mesilen, 2:32, 11:9 we shuninggha munasiwetlik izahatlarni körüng). Eger shu zamandiki til ibranii tili bolmighan bolsa, undaqta, «Alemning Yaritilishi»da shundaq «söz oyuni»ning ishli tilishi mumkin bolmaytti. ■ **11:2** Yar. 10:10.

□ **11:4 «uchi asmanlarga taqashqudek bir munar yasayli»** — ularning mushu meqsiti bir xil meghrurluqni bildürüpla qalmaq, belki yene munar arqiliq asmandiki rohlar (jin-sheytanlar) bilen alaqe qilish («Ef.» 2:2), palchiliq qilish meqsitiningmu barliqini ipadileydi. Démek, u munar Xudaning yoligha qarimu qarshi bolghan. Uning üstige ularning bundaq özlirini tarilip kétishtin saqlash tedbiri Xudaning ademlerge: «siler jüpliship köpiyip, **yer yüzini toldurunglar**» (9:1) dégen emrige xilap idi. ■ **11:4** Qan. 1:28

ishini héch tosuwalghili bolmaydu. ⁷ Shunga Biz töwen'ge chüshüp ularning bir-birining geplirini uqalmasliqi üçhün ularning tilini *bashqa-bashqa qilip* qalaymiqanlashturuwéteyli» — dédi.

⁸ Shundaq qilip Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti. Shuning bilen ular sheherni yasastin toxtap qaldi. ■ ⁹ Shunga bu sheherning nami «Babil» dep ataldi; chünki u yerde Perwerdigar pütkül yer yüzidikilerning tilini qalaymiqanlashturuwetti. Shundaq qilip Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti. □

Shemning nesebnamisi

1Tar. 1:1-27

¹⁰ Töwendikiler Shemning ewladliridur: — topan ötüp ikki yildin kéyin, Shem yüz yéshida, uningdin Arfakshad törelidi. □ ■ ¹¹ Arfakshad tughulghandin

■ **11:8** Qan. 32:8; Ros. 17:26. □ **11:9** «Babil» — bu sözning ikki menisi bar: — «Xudaning derwazisi» we «qalaymiqanchiliq»; shübhisizki, sheherni qurghuchilar «mushu sheher bilen asmanlarga yétimiz» dégen meqsette sheherge «Xudaning derwazisi» dégen menilik namni qoyghan; lékin kéyin «Babil» dégen sözning «qalaymiqanchiliq» dégen ikkinchi menisi shu sheherge del munasip keldi. «Perwerdigar ularni u jaydin pütkül yer yüzige taritiwetti» — bu weqe 10-babtiki yetmish el-qowmning qaysi yol bilen bir-biridin ayrilip kektenlikini, shundaqla Nimrodning Babil shehiridin chiqip ketkenlikini chüshendüridu. Yene bir mumkinchiligi barki, Babildikiler kéyinki dewrlerde choqun'ghan ilah «Marduk» yaki «Merodak» eslide Nimrodning özi idi. □ **11:10** «Töwendikiler Shemning ewladliridur: — » — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning beshinchi «tolidoti» («tarixi»), yeni «Shemning tolidoti» («Shemning ewladlirining tarixi») (11:9-11:26) bashlinidu. ■ **11:10** Yar. 10:22-31; 1Tar. 1:17.

kéyin Shem besh yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹² Arfakshad ottuz besh yashqa kirgende uningdin Shélah töreldi. ¹³ Shélah tughulghandin kéyin Arfakshad töt yüz üç yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹⁴ Shélah ottuz yashqa kirgende uningdin Éber töreldi. ¹⁵ Éber tughulghandin kéyin Shélah töt yüz üç yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹⁶ Éber ottuz töt yashqa kirgende uningdin Peleg töreldi. ¹⁷ Peleg tughulghandin kéyin Éber töt yüz ottuz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

¹⁸ Peleg ottuz yashqa kirgende uningdin Reu töreldi. ¹⁹ Reu tughulghandin kéyin Peleg ikki yüz toqquz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

²⁰ Reu ottuz ikki yashqa kirgende uningdin Sérug töreldi. ²¹ Sérug tughulghandin kéyin Reu ikki yüz yette yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

²² Sérug ottuz yashqa kirgende uningdin Nahor töreldi. ²³ Nahor tughulghandin kéyin Sérug ikki yüz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

²⁴ Nahor yigirme toqquz yashqa kirgende uningdin Terah töreldi. ²⁵ Terah tughulghandin kéyin Nahor bir yüz on toqquz yil ömür körüp, uningdin yene oghul-qizlar töreldi.

²⁶ Terah yetmish yashqa kirgende uningdin Abram, Nahor we Haran töreldi.

■ **11:18** 1Tar. 1:25

Terahning nesebnamisi

²⁷ Terahning ewladliri töwendikiche: — Terahtin Abram, Nahor we Haran töreldi; Harandin Lut töreldi. □ ■ ²⁸ Lékin Haran tughulghan yurti bolghan, kaldiyerning Ur shehiride atisi Terahning aldida, Terahtin ilgiri öldi. □ ²⁹ Abram bilen Nahor ikkisi öylendi. Abramning ayalining ismi Saray, Nahorning ayalining ismi Milkah idi; Milkah Haranning qizi idi; Haran bolsa Milkah we Iskahning atisi idi. ■ ³⁰ Lékin Saray tughmas bolghachqa, uning balisi yoq idi. ■

³¹ Terah bolsa oghli Abramni, newrisi Lut (Haranning oghli)ni we kélini, yeni Abramning ayali Sarayni élip, Qanaan zéminigha bérish üçün kaldiyerning Ur shehiridin yolgha chiqti; biraq ular Haran dégen jaygha yétip kelgende, shu yerde olturaqliship qaldi. □ ■ ³² Terahning körgen künliri ikki yüz besh yil bolup, Haranda alemdin ötti. □

12

Xudaning Ibrahim, yeni Abramni tallishi — Ibrahimning étiqadi

□ **11:27** «Terahning ewladliri töwendikiche: —» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning altinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Terahning tolidoti» («Terahning ewladlirining tarixi») (11:27-25:11) bashlinidu. ■ **11:27** Ye. 24:2; 1Tar. 1:26. □ **11:28** «Kaldiyler» — ibraniiy tilida «kasdiyler». ■ **11:29** Yar. 22:20. ■ **11:30** Yar. 16:1, 2; 18:11, 12. □ **11:31** «Qanaan zéminigha bérish üçün kaldiyerning Ur shehiridin yolgha chiqti» — xerite bétini körüng. ■ **11:31** Ye. 24:2; Neh. 9:7; Ros. 7:4. □ **11:32** «Ibrahimning sepiri» — munasiwetlik xeritini körüng.

¹ Perwerdigar *eslide* Abramgha mundaq dégenidi:

Sen öz yurtungdin, öz uruq-tughqanliringdin we öz ata jemetingdin ayrilip, Men sanga körsitidighan zémin'gha barghin.■ ² Shundaq qilsang Men séni ulugh bir xelq qilip, sanga bext-beriket ata qilip, namingni ulugh qilimen; shuning bilen sen özüng bashqilargha bext-beriket bolisen; ³ kimler sanga bext-beriket tilise Men ularni beriketley-men, kimki séni xorlisa, Men choqum uni lenetke qaldurimen; sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext-beriket ata qilinidu! — dédi.□ ■

■ **12:1** Ros. 7:3; Ibr. 11:8. □ **12:3** «séni xorlisa» — yaki «séni töwen körse», «séni pes qilsa». «sen **arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext-beriket ata qilinidu!**» — Xudaning bu intayin muhim ehdisi we shertliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **12:3** Yar. 18:18; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

IBRAHIMNING SEPIRI (Yaritilish 12-bab)

Ibrahimning sepiri

⁴ Abram Perwerdigar uninggha éytqini boyiche *Harandin* ayrildi; Lutmu uning bilen bille mangdi. Abram Harandin chiqqinida yetmish besh yashta idi.

⁵ Abram ayali Saray bilen inisining oghli Lutni élip, ularning yiqhgan barliq mal-mülükini qoshup, Haranda igidarchiliq qilghan adamlarni bille qétip, Qanaan zéminigha bérish üçün yolgha chiqti; shundaq qilip ular Qanaan zéminigha yétip keldi. ■ ⁶ Abram zéminni kézip, Shekem dégen jaydiki «Morehning dub derixi»ning yénigha keldi (u chaghda u zéminda Qanaaniylar turatti). ■

⁷ Perwerdigar Abramgha körünüp, uninggha: — Men bu zéminni séning neslingge ata qilimen, — dédi.

■ 12:5 Ros. 7:4. ■ 12:6 Yar. 10:18,19; 13:7.

Shuning bilan u shu yerde özige körün'gen Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldi. □ ■ 8 Andin u bu yerdin yötkilip, Beyt-Elning sherqidiki taghqa bard; gherb teripide Beyt-El, sherq teripide Ayi dégen jay bar idi; u shu yerde chédir tikti. U shu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasap, Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi. □ 9 Andin kéyin Abram tedrijiy köchüp, jenubidiki Negew rayonigha qarap yötkeldi.

Abramning Misirgha chüshüshi

10 Zéminda acharchiliq bolghanidi; Abram Misirgha chüshti; u shu yerde waqtinche turmaqchi bolghanidi, chünki zéminda acharchiliq bek éghir idi. □ 11 Emma shundaq boldiki, u

□ 12:7 «U... **Perwerdigargha atap bir qurban'gah saldi**» — qiziq bir yéri shuki, Abram birneche qurban'gah salidu, lékin sun'ghan qurbanliqliri toghrisida héchqandaq xatire yoqtur. Belkim u könglide: — «Perwerdigar manga shundaq sha-paet körsetken tursa, uninggha ibadet yolida melum bir qurbanliq sunushum kérek» dep oylihan bolsimu, lékin némini qurbanliq süpitide sunushning muwapiq bolidighanliqini bilmey, yasighan qurban'gahlar qurbanliqsiz quruq turup qalghan bolushi mumkin. ■ 12:7 Yar. 13:15; 15:18; 17:8; 24:7; 26:4; Qan. 34:4. □ 12:8 «Perwerdigarning **namini chaqirip ibadet qildi**» — yaki «Perwerdigarning namini chaqirip nida qildi». 4:26ni körüng. □ 12:10 «**chüshti**» —Ibraniylargha nisbeten ular Xudaning «muqeddes zémin»i bolghan Qanaan (Pelestin)din chiqip herqaysi jaylarga (ularning jughrapiyilik orni égiz bolsun, pes bolsun) mangsa, «chüshüsh» dégen péil bilen ipadilinidu; shuningdek herqaysi yerdin Pelestin'ge qarap mangsa, «chiqish» dégen péil bilen ipadilinidu. «**Abram Misirgha chüshti**» — Abram (Ibrahim)ning Misirgha chüshüshi toghruluq «qoshumche söz»imiz («Ibrahimning hayatidin alidighan sawaqlar we ibretler»)de azraq toxtilimiz.

Misirgha yéqinlashqanda, ayali Saraygha: — Mana, men séning hösün-jamalingning güzellikini bilimen. ¹² Shundaq boliduki, misirliqlar séni körse, «Bu uning ayali iken» dep, méni öltürüwétip, séni tirik qalduridu. ¹³ Shuning üçhün séning: «Men uning singlisi» déyishingni ötinimen. Shundaq qilsang, men séningdin yaxshiliq tépip, sen arqiliq tirik qalimen, — dédi.■

¹⁴ Abram Misirgha kirgende shundaq boldiki, misirliqlar derweqe ayalning güzel ikenlikini kördi. ¹⁵ Pirewnning emirlirimu uni körüp, Pirewn'ge uning teripini qildi; shuning bilen ayal Pirewnning ordisigha élip kirildi.□ ¹⁶ Pirewn Sarayning sewebidin Abramgha yaxshi muamile qildi; shuning bilen u qoy, kala, hangga éshekler, qul-dédekler, mada éshekler we tögilerge érishti. ¹⁷ Emma Perwerdigar Pirewn we öyidikilirini Abramning ayali Sarayning sewebidin tolimu éghir wabalargha muptila qildi.■ ¹⁸ Shuning üçhün Pirewn Abramni chaqirip uninggha: — «Bu zadi séning manga néme qilghining? Némishqa uning öz ayaling ikenlikini manga éytmiding? ¹⁹ Némishqa uni «singlim» dep méning uni xotunluqqa élishimgha sewebkar bolghili tas qalisen! Mana bu ayaling! Uni élip ketkin! — dédi. ²⁰ Pirewn öz ademlirige Abram toghrisida emr qildi; ular uni, ayalini we uning barliqini qoshup yolgha séliwetti.

■ **12:13** Yar. 20:12; 26:7. □ **12:15** «Pirewn» — Misirning padishahining umumiy unwani idi. ■ **12:17** Zeb. 105:14-15

13

Abram bilan Lutning ayrilip k tishi

¹ Shuning bilan Abram ayali we uning barliq nersilirini hemde Lutni  lip Misirdin chiqip, Qanaanning jenubidiki Negew yurtigha mangdi.

² U chaghda Abramning mal-waran we altun-k m shliri k p bolup, x lila bay idi.

³ U k ch p y r p, jenubtiki Negewdin Beyt-Elge, yeni Beyt-El bilan Ayining otturisdiki eslide ch dir tikken jaygha, ⁴ qurban'gah yasighan jaygha qaytip keldi. Abram shu yerde Perwerdigarning namini chaqirip ibadet qildi. ■

⁵ Abram bilan bille mangghan Lutningmu qoy-kala padiliri we ch diriliri bar idi.

⁶ Emdi ular bille tursa, z min ularni qamdiyal-maytti; ■ ⁷ bu sewebtin Abramning padichiliri bilan Lutning padichilirining arisida j del chiqti (u waqitta Qanaaniylar bilan Perizziylar shu z mindada turatti). □ ■ ⁸ Shunga Abram Lutqa: — «Biz bolsaq q rindashlarmiz, sen bilan m ning aramda, m ning padichilirim bilan s ning padichiliring arisida talash-tartish peyda bolmisun. ⁹ Mana, aldingda p tk l z min turmamdu? Emdi sen mendin ayrilghin; eger sen sol terepke barsang,

■ **13:3** Yar. 12:8. ■ **13:4** Yar. 4:26; 12:8. ■ **13:6** Yar. 36:7. □ **13:7** «U waqitta Qanaaniylar bilan Perizziylar shu z mindada turatti» — «Qanaaniylar we Perizziylar»ning

tilgha  linishining sewebi belkim (1) Ibrahimning ailiside ichki j del bolsa, etrapidiki butperesler aldida Ibrahimning Xuda toghruluq bergen guwahliqigha dagh ch shetti; (2) ichki j del ailini ajizlashturuw tetti, shuning bilan etrapidiki qebililer pursettin paydilinip ulargha hujum qilishimu mumkin idi. ■ **13:7** Yar. 12:6.

men ong terepke baray; eger sen ong terepke barsang, men sol terepke baray», — dédi.■

¹⁰ U waqitta Lut nezer sélip kördiki, Iordan wadisidiki barliq tüzlenglikning Zoar shehirigiche hemmila yerning süyi intayin mol idi; Perwerdigar Sodom bilen Gomorrani weyran qilishtin ilgiri bu yer beeyni Perwerdigarning béghi, Misir zéminidek idi.□ ¹¹ Shuning bilen Lut özige Iordan wadisidiki pütkül tüzlenglikni talliwaldi; andin Lut meshriq terepke köchüp bardı. Shundaq qilip ikkiylen ayrıldı. ¹² Abram Qanaan zéminida olturaqlashti; Lut bolsa tüzlengliktiki sheherlerning arisida turdı; u bara-bara chédirlirini Sodom shehiri terepke yötkidi. ¹³ Sodom xelqi rezil ademler bolup, Perwerdigarning neziride tolimu éghir gunahkarlar idi.■

Abramning Hébron'gha köchüshi

¹⁴ Lut Abramdin ayrilip ketkenden kéyin, Perwerdigar Abramgha: — Sen emdi béshingni kötürüp, özüng turghan jaydin shimal we jenubqa, meshriq we meghrip terepke qarighin; ¹⁵ chünki sen hazir körüwatqan bu barliq zéminni sanga we neslingge

■ **13:9** Yar. 20:15; 34:10. □ **13:10** «barliq tüzlenglik... süyi intayin mol idi» — bu yerler hazir «Ölük Déngiz» etrapidiki qupquruq qaghjiraq jaylardur. «Perwerdigarning béghi» — demek, Érem béghi. «Misir zéminidek» — Misir zémini, bolupmu Nil deryasi etrapı tolimu munbet, süyi mol zémındur. ■ **13:13** Yar. 18:20; Ez. 16:49.

menggülük bérimen. □ ■ 16 Séning neslingni yerdiki topidek köp qilimen; shundaqki, eger birsi yerdiki topini sanap chiqalisa, séning neslingnimu sanap chiqalishi mumkin bolidu. ■ 17 Ornungdin tur, bu zéminni uzunluqi we kengliki boyiche aylinip chiqqin; chünki Men uni sanga ata qilimen, — dédi.

18 Shunga Abram chédirlirini yötkep, Hébron shehirige yéqin Mamrediki dubzarliqning yénigha béríp olturaqlashti; u shu yerde Perwerdigargha atap bir qurban'gah yasidi. ■

14

Abramning Lutni qutquzushi

1 Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq, Élamning padishahi Kédorlayomer we Goyimning padishahi Tidalning künliride shu weqe boldiki, 2 ular birliship Sodomning padishahi Béra, Gomorraning padishahi Birsha, Admahning padishahi Shinab, Zeboimning padishahi Shem'éber we Béla (yeni Zoar)ning

□ **13:15** «sen **hazir körüwatqan bu barliq zéminni sanga ... bérimen**» — u körüwatqan zémin Lut talliwalghan Iordan wadisini öz ichige alatti. Bu Xudaning birinchi qétim zéminni Ibrahimning nesligila emes, belki yene Ibrahimghimu bérimen, dep wede qilishi idi. Lékin emeliyette, Ibrahim ömrude Pelestin zéminidin peqet bir parche yerlikla sétiwalghan (23-bab); shunga Xudaning bu wedisi Ibrahimning tirilghanda, zémin'gha mirasxor bolidighanliqini körsitidighan bir bésharet bolsa kérek. ■ **13:15** Yar. 12:7; 15:7,18; 17:8; 26:4; Qan. 34:4; Ros. 7:5. ■ **13:16** Yar. 15:5; 17:4; Qan. 10:22; Yer. 33:22; Rim. 4:17,18; Ibr. 11:12. ■ **13:18** Yar. 14:13.

padishahigha qarshi hujumga atlandi. ³ Bu *beshining* hemmisi kéliship Siddim wadisigha, yeni «Shor Déngizi» wadisigha yighildi. □ ⁴ Ular on ikki yil Kédorlayomerge béqindi boldi, on üçinchi yilgha kelgende, Kédorlayomerge qarshi isyan kötürdi.

⁵ On tötinchi yili Kédorlayomer we uninggha ittipaqdash bolghan padishahlar hemmisi yighilip, Ashtarot-Karnaim dégen yerde Refayiylargha, shundaqla Ham dégen yerde Zuziylargha, Shaweh-Kiriatayimda Émiylargha hujum qilip ularni yengdi; ■ ⁶ andin ular Horiylarni ularning Séir téghida meghlup qilip, chölning yénidiki El-Paran'ghiche sürüp-toqay qildi. ⁷ Arqidinla, ular En-Mishpatqa (yeni Qadeshke) yénip kélip, Amaleklarning pütkül yurtini bulang-talang qildi; Hazazon-Tamarda olturushluq Amoriylarnimu hujum qilip meghlup qildi. ⁸ Shuning bilen Sodomning padishahi, Gomorraning padishahi, Admahning padishahi, Zeboimning padishahi we Bélaning (yeni Zoarning) padishahi chiqip, Siddim wadisida ulargha qarshi jeng qilishqa sep tizdi; ⁹ mushu *besheylen* Élamning padishahi Kédorlayomer, Goyimning padishahi Tidal, Shinarning padishahi Amrafel, Ellasarning padishahi Arioq qatarliqlar bilen soqushti; yeni töt padishah bilen besh padishah özara soqushti. ¹⁰ Siddim wadisidiki hemmila yerde qarimay *orekliri* bar idi. Sodom we Gomorraning

□ **14:3** «Shor déngiz» — «Ölük Déngiz» depmu atilidu. ■ **14:5** Yar. 15:20; Qan. 2:10,11.

padishahliri qéchip, oreklerge chüshüp ketti. Emma qalghanlar bolsa taghqa qéchip ketti.

¹¹ *Ghalib kelgen töt padishah bolsa Sodom bilen Gomorraning hemme mal-mülkini we barliq ozuq-tülükini élip ketti.* ¹² Ular yene Abramning jiyeni Lutnimu malliri bilen qoshup élip ketti; chünki u Sodomda olturaqlashqanidi.

¹³ Halbuki, qutulup qalghan birsi bérip bu ishlarni ibraniiy Abramgha éytti. Shu chaghda u Amoriy Mamrening dubzarliqining yénida turatti. Mamre bolsa Eshkol we Anerning akisi idi; bu üçeylen Abram bilen ittipaqdash idi. □ ■ ¹⁴ Abram qérindishining esir bolup qalghanliqini anglap, öz öyide tughulghan, alahide terbiyilen'gen üç yüz on sekkiz ademni bashlap chiqip, *töt padishahni* qoghlap dan'ghiche bardi. □ ¹⁵ Kéchisi u ademlerini guruppilargha bölüp, ular bilen birlikte hujum qilip ularni meghlup qilip, ularni Demeshqning shimal teripidiki Hobah dégen jayghiche qoghlap bérip, ¹⁶ pütkül *olja alghan* mal-mülükni qaytu-ruwaldi; öz qérindishi Lutni, uning mal-mülki we xotun-qizlirini, shundaqla *barliq qalghan* adem-

□ **14:13** «ibraniiy» — bu yerde «ibraniiy» dégen söz birinchi qétim tilgha élin'ghan. «ibraniiy» dégen söz töwendikidek ikki xil menide bolushi mumkin: — (1) Ibrahim Éber dégen kishining ewladi (21:10); (2) «ötküchi». «ibraniiy» dégenning belkim «abar» («ötmek») dégen péil bilen munasiwiti bolushi mumkin. Ibrahim Qanaan zéminda turuwatqanlarga nisbeten «deryadin ötken kishi» — démek, u «ulugh derya» (Efrat deryasi)din ötüp kelgen kishi idi. «**bu üçeylen Abram bilen ittipaqdash idi**» — sel toghriraq terjime qilsaq «Abram bu üçeylen bilen ittipaqdash idi». ■ **14:13** Yar. 13:18.

□ **14:14** «Abram ... *töt padishahni qoghlap dan'ghiche bardi*» — texminen 150-200 kilométrghiche qoghlihan.

larni yandurup keldi.

Melkizedekning Abramga bext tilishi

¹⁷ Abram Kédorlayomer we uning bilen ittifaqdash padishahlarni meghlup qilip, qaytip kelgende, Sodomning padishahi Shaweh wadisi (yeni Xan wadisi)gha uning aldigha chiqti. ¹⁸ Salémning padishahi Melkizedekmu nan bilen sharab élip aldigha chiqti. U zat bolsa, Hemmidin Aliy Tengrining kahini idi; □ ■ ¹⁹ u *Abramni* bext-beriketlep: — «Abram asman bilen zéminning Igisi bolghan Hemmidin Aliy Tengri teripidin beriketlensun! □ ²⁰ Shundaqla dushmanliringni öz qolunggha tapshurghan Hemmidin Aliy Tengrige Hemdusana oqulghay!» — dédi.

Abram bolsa gheniyemet alghan nersilerning ondin birini uninggha berdi.

²¹ Andin Sodomning padishahi Abramga: — Ademlerni manga bergeyla, gheniyemtlerni özlirige alghayla, — dédi.

²² Lékin Abram Sodomning padishahigha jawab bérip: — Men bolsam asman bilen zéminning Igisi bolghan Hemmidin Aliy Tengri Perwerdigargha qol kötürüp qesem qilghanmenki, ²³ men sendin hetta bir tal yip ne bir tal boghquchinimu ne séning bashqa herqandaq nersengni almaymen;

□ **14:18** «Melkizedek» — bu zat toghruluq «Zebur» 110-küydiki izahatlarni, shundaqla «Ibraniylargha»diki 5-7-bablarni we shularning izahatliri, «qoshumche söz»inimu körüng. ■ **14:18** Ibr. 7:1, 2, 3.

□ **14:19** «Asman bilen zéminning Igisi» — yaki «asman bilen zéminning Yaratquchisi».

bolmisa, sen kéyin: «men Abramni bay qilip qoydom» déyishing mumkin.

²⁴ Shunga yigitlirimning yégen-ichkini, shundaqla manga hemrah bolghanlar, yeni Aner, Eshkol we Mamrelerge tégishlik ülüshtin bashqa, men *gheniymettin* héchnerse almaymen; shular özlirige tégishlik ülüşhini alsun, — dédi. □

15

Xudaning Abramgha körünüp, uning bilen ehde tüzüshi

¹ Bu ishlardin kéyin Perwerdigarning söz-kalami Abramgha alamet körünüshte kélip: «Ey Abram, qorqmighin; Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» — dédi. □ ■ ² Lékin Abram: — Ey Reb Perwerdigar, manga néme bérisen? Mana, men balisiz tursam, öy-bisatlirimgha warisliq qilghuchi mushu Demeshqlik Eliézerla bardur, — dédi.

³ Abram yene: Mana, Sen manga héch nesil bermiding, mana öyümde turuwatqanlardin biri manga waris bolidu, dédi.

⁴ Shu haman Perwerdigarning söz-kalami uninggha kélip: «Bu kishi sanga waris bolmaydu, belki

□ **14:24** «yigitler» — Ibrahimning öz xizmetkarlirini körsitidu. Ibrahimning hemrahleri Aner, Eshkol we Mamre belkim Perwerdigargha étiqad qilghuchilar bolmighachqa, Ibrahim özige qoyghan qattiq telepni (héch gheniyet almaymen dégendek) ularning üstige qoymaydu. □ **15:1** «Men Özüm qalqining we zor in'amingdurmen» — bashqa birxil terjimisi: «Men sanga zor in'am bergüchidurmen».

■ **15:1** Zeb. 16:5; 18:2; 19:11

öz pushtungdin bolidighan kishi sanga waris bolidu», — dédi.

⁵ Shuning bilen Perwerdigar uni tashqirigha élip chiqip: — Emdi asman'gha qarap yultuzlarni sana — Qéni, ularni saniyalamsenkin?! — dédi. Andin uninggha: — Séning neslingmu shundaq bolidu, — dédi.■

⁶ Abram Perwerdigargha ishendi; Perwerdigar uningdiki bu *ishenchni* uning heqqaniyliqi dep hésablidi.■ ⁷ Yene uninggha: Men bu zémin'gha ige qilishqa séni Kaldiyediki Ur shehiridin élip chiqqan Perwerdigardurmen, — dédi.■

⁸ Lékin *Abram*: — I Reb Perwerdigar, men uninggha jezman ige bolidighinimni qandaq bilimen? — dep soridi.

⁹ *Perwerdigar* uninggha: — Men üçün üç yashliq bir inek, üç yashliq bir chishi öchke, üç yashliq bir qochqar bilen bir kepter we bir bajka élip kelgin, — dédi.

¹⁰ Shunga u bularning hemmisini élip, ularning herbirsini yérimdin ikki parche qilip, yérimini yene bir yérimigha udulmu'udul qilip qoyup qoydi; emma qushlarni parchilimidi.□ ¹¹ Qaghaquzghunlar taplarning üstige chüshkende, Abram

■ **15:5** Mis. 32:13; Qan. 10:22; Rim. 4:18; Ibr. 11:12.

■ **15:6** Rim. 4:3,9,18,22; Gal. 3:6; Yaq. 2:23. ■ **15:7** Zeb.

105:9-13 □ **15:10** «*chüshenme*» — kona zamanlarda ikki terep bir-biri bilen ehde tüzmechi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, ikki parche qilip parchilaytti; andin ikki terep soyup ikki parche qilghan malning otturisdin teng ötüp bir-birige qesem qilatti. Bu ishning menisi, «qaysimiz ehdini buzaq, Xuda uni bu soyghan malgha oxshash qilsun!» démeklik bolushi mumkin. Shunga ibraniy tilida «ehde tüzüsh» adette «ehde késish» déyilidu. «Yer.» 34:8, 18-20-ayetlerni körüng.

ularni ürkütüp heydiwetti.

¹² Lékin kün patay dégende, Abramni éghir bir uyqu basti we mana, uning üstige dehshetlik bir wehime, tom qarangghuluq chüshti. ¹³ Andin Perwerdigar Abramgha: — Jezmen bilishing kérekki, séning nesling özlirining bolmighan bir zéminda musapir bolup, shu yerdiki xelqning qulluqida bolidu we shundaqla, bu xelq ulargha töt yüz yilghiche jebir-zulum salidu. ■ ¹⁴ Lékin Men ularni qulluqqa salghuchi shu taipining üstidin höküm chiqirimen. Kéyin ular nurghun bayliqlarni élip shu yerdin chiqidu. ■ ¹⁵ Emma sen bolsang, aman-xatirjemlik ichide ata-bowiliringgha qoshulisen; uzun ömür körüp andin depne qilinsen. □ ■ ¹⁶ Lékin shu yerde töt ewlad ötüp, *nesling* bu yerge yénip kélidu; chünki Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmidi, dédi. □ ■

■ **15:13** Mis. 12:40; Ros. 7:6; Gal. 3:17. ■ **15:14** Mis. 3:22; 11:2; 12:35,36. □ **15:15** «ata-bowiliringgha qoshulisen» — bu söz

éytilghan obyektqa qarap menisini békitish mumkin. Anglighuchi étiqadliq kishi bolsa ölgendin kéyin uning rohi heqqaniylarning rohlirining qéshigha kétidu; étiqadsiz bolsa, ularning rohi étiqadsizlar bilen bille bolidu («Luqa» 16:13-19 we «qoshumche söz»nimu körüng).

■ **15:15** Yar. 25:7, 8. □ **15:16** «Amoriylarning qebihliki» — Amoriylar Qanaan zéminda turuwatqan qebililer ichde «yétékchi qebile» hésablinatti. «Amoriylarning qebihlikining zixi téxi toshmighanidi» — démek, Xuda ulargha towa qilish pursiti bersimu, ular towa qilmay, yenila gunahqa pétip, Xuda békitken chekke yetkende, Ibrahimning ewladliri bolghan Israillar arqiliq ularni jazalaydu; Israillar ularni zéminidin heydepu yoqitidu. Bu ishlar «Chöl-Bayawandiki Seper», «Qanun Sherhi» we «Yeshua»da tepsiliy teswirlinidu. «Misirdin chiqish»tiki «qoshumche söz»imiznimu körüng.

■ **15:16** Mis. 12:40.

17 Shundaq boldiki, kün pétip qarangghu bolghanda, mana, göshlarning otturisidin ötüp kétiwatqan, is-tütek chiqip turghan bir otdan bilen yalqunluq bir mesh'el körüdi. □ 18-19 Del shu küni Perwerdigar Abram bilen ehde tüzüp uninggha: — «Men séning neslingge bu zéminni Misirning éqinidin tartip Ulugh derya, yeni Efrat deryasighiche bérimen; yeni Kéniylar, Kenizziylar, Kadmoniylar, ■ 20 Hittiylar, Perizziylar, Refaiylar, 21 Amoriylar, Qanaaniylar, Girgashiylar we Yebusiylarning yurtini ularningki qilimen» dédi.

16

Ismailning tughulushi

1 Emma Abramning ayali Saray uninggha héch bala tughup bermidi; lékin uning Hejer isimlik misirliq bir dédiki bar idi; □ 2 Saray Abramgha: — Mana, Perwerdigar méni tughushtin tosti. Emdi sen méning dédikimning qéshigha kirgin; belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin, — dédi.

□ 15:17 «chüshenme» — bu nersilerning ehmiyiti, shundaqla Xuda Ibrahim bilen baghlighan shu ehde toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ 15:18-19 Yar. 12:7; 13:15; 24:7; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 1:8; 34:4. □ 16:1 «Hejer» — bu isim ibraniy tilida «Hagar» dep élinidu. Biraq bezi oqurmenler Ismailning apisini «Hejer» dep atashqa adetlen'gen.

Abram bolsa Sarayning sözini qobul kördi.□

³ Shuning bilan Abramning ayali Saray dédiki misirliq Hejerni öz éri Abramga toqalliqqa apirip berdi (u waqitta Abram Qanaan zéminida on yil olturghanidi). ⁴ Abram Hejerning qéshigha kirdi we u hamilidar boldi. Emma u özining hamilidar bolghinini bilginide, u ayal xojayinini közge ilmas bolup qaldi. ⁵ Saray Abramga qéyidap: — Manga chüshken bu xorluq séning béshinggha chüshsun! Men öz dédikimni quchiqinggha sélip berdim; emdi u özining hamilidar bolghinini körgende men uning neziride közge ilinmidim. Xeyr, Perwerdigar sen bilen méning otturimizda höküm chiqarsun! — dédi.

⁶ Abram Saraygha: — Mana, dédiking öz qolungdidur; sanga néme layiq körünse uninggha shuni qilghin, — dédi. Buning bilen Saray uninggha qattiqliq qilishqa bashlidi; buning bilen u uning aldidin qéchip ketti.

⁷ Emma Perwerdigarning Perishtisi uni chöldiki bir bulaqning yénida, yeni Shur yolining boyidiki bulaqning yénidin tépip, uninggha:□ ⁸ Ey Sarayning dédiki Hejer, nedin kelding, nege barisen? — dep soridi. U jawab bérip: — Men xojayinim Sarayning aldidin qéchip chiqtim, — dédi.

□ **16:2** «belkim u arqiliq ana bolup tiklinishim mumkin» — ibraniy tilida «belkim u arqiliq quruluşum mumkin». Eyni waqittiki örp-adetler boyiche, ayal xojayinning dédiki ayal xojayinning érige bala tughup berse, balini ayal xojayinning balisi hésablashqa bolatti. □ **16:7** «Perwerdigarning Perishtisi» — «Tebirler»ni körüng. «Perwerdigarning Perishtisi» Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda U Xudaning ornida körünetti (mesilen, yene 7-14-ayet, 18-babni körüng).

⁹ Perwerdigarning Perishtisi uninggha: — Ayal xojayingning qéshigha qaytip bérip, uning qol astida bol, — dédi.

¹⁰ Perwerdigarning Perishtisi uninggha yene: — Séning neslingni shundaq awutimenki, köplükidin uni sanap bolghili bolmaydu, — dédi.

¹¹ Andin Perwerdigarning Perishtisi uninggha: Mana, sen hamilidarsen; sen bir oghul tughup, uninggha Ismail dep at qoyghin; chünki Perwerdigar séning jebir-japayingni anglidi. ¹² U yawa éshek kebi bir adem bolidu; uning qoli her ademege qarshi uzitilidu, shuningdek her ademning qoli uninggha qarshi uzitilidu; u qérindashlirining udulida ayrim turidu, dédi. ■

¹³ Hejer öz-özige: «Men mushu yerde méni Körgüchini arqisidin kördüm» dep, özige söz qilghan Perwerdigarni: «Sen méni körgüchi Tengridursen» dep atidi. ¹⁴ Shuning bilen u quduq: «Beer-lahay-roy» dep ataldi. U Qadesh bilen Bered shehirining ariliqidur. ■

¹⁵ Hejer Abramgha bir oghul tughup berdi. Abram Hejer uninggha tughup bergen oghligha Ismail

□ **16:11** «Ismail» — ibranij tilida «Ishmail». Menisi «Xuda anglidi». □ **16:12** «U qérindashlirining udulida ayrim turidu» — yaki «sherq teripide turidu». Meyli qaysi terjimisi toghra bolsun, bésharetning asasiy menisi shuki, Ismail (we uning ewladliri) bashqilar bilen, hetta öz uruq-tuqqanliri bilen arilashmay ayrim turidu yaki ulargha öchmenlikte yashaydu. ■ **16:12** Yar. 25:18.

□ **16:13** «méni Körgüchini arqisidin kördüm» — yaki peqet «méni Körgüchini kördüm». Yene bashqa birxil terjimisi: «Méni körgüchini körüpmu, yene tirik qaldim!». □ **16:14** «Beer-lahay-roy» — menisi «méni Körgüchining quduqi». ■ **16:14** Yar. 24:62; 25:11.

dep at qoydi. ■ ¹⁶ Hejer Abramgha Ismailni tughup bergende Abram seksen alte yashta idi.

17

Xudaning Öz ehdisini békitishi; ehde belgisi — xetne

¹ Abram toqsan toqquz yashqa kirgende, Perwerdigar Abramgha körünüp uninggha: — Men Qadir Tengridurmen. Sen Méning aldında méngip, kamil bolghin. □ ■ ² Men Özüm bilen séning arangda ehdemni békitip, séni intayin zor köpeytimen, — dédi. ■

³ Abram özini tashlap yüzini yerge yéqip yatti; Xuda uning bilen yene sözlishop mundaq dédi: —

⁴ Özümge kelsem, mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: — Sen nurghun el-milletlarning atisi bolisen. □ ■ ⁵ Shuning üçün séning isming buningdin kéyin Abram atalmaydu, belki isming

■ **16:15** Gal. 4:22. □ **17:1** «Qadir Tengri» — ibraniy tilida «El-Shadday». «Shadday» dégen söz belkim «müre» dégen menidiki sözdin chiqqan — shuning bilen «shadday» «men yölen'gen mürem» dégendek yéqimliq menini bildüridu. «Méning aldında méngip» — Xudagha étiqad qilghuchilargha Xudaning teyyarlighan bir yoli bar, ular uningda méngishi kérek. Démek, étiqadchilar «Xuda méni körüp turidu, wijdanim boyiche méngishim kérek» dégen uqumda yashaydu. ■ **17:1** Yar. 5:22. ■ **17:2** Yar. 12:2; 13:16; 15:5, 18; Mis. 2:24; 6:4; Law. 26:42. □ **17:4** «mana, Méning ehdem sen bilen tüzülgendur: —» — yaki «mana, Men sen bilen tüzgen ehdem shudur: -». ■ **17:4** Rim. 4:17.

Ibrahim bolidu; chünki Men séni nurghun el-milletlarning atisi qildim. □ 6 Men séni intayin zor köpeytimen; shuning bilen sendin köp el-qowmlarni peyda qilimen, pushtungdin padishahlar chiqidu. ■ 7 Men sen we sendin keyinki neslingning Xudasi bolush üçün Özüm sen we sendin keyinki neslingning arisida ebediy ehde süpitide bu ehdemni tikleymen; ■ 8 Men sanga we sendin keyinki neslingge sen hazir musafir bolup turghan bu zéminni, yeni pütkül Qanaan zéminini ebediy bir mülük süpitide ata qilimen; we Men ularning Xudasi bolimen, — dédi. ■

9 Andin Xuda Ibrahimgha yene: — Sen özüng Méning ehdemni tutqin, özüng we sendin keyinki neslingmu ewladtin-ewladqa buni tutushi kérek. 10 Men sen bilen we sendin keyinki nesling bilen tüzgen, silerning tutushunglar kérek bolghan ehdem shuki, aranglardiki herbir erkek xetne qilinsun. □ 11 Shuning bilen siler xetniliklarni késiwétishunglar kérek; bu Men bilen silerning aranglardiki ehdining belgisi bolidu. ■ 12 Barliq ewladliringlar, nesildin-nesilge aranglarda, meyli öyde tughulghanlar bolsun, yaki ewladinglardin bolmay yatlardin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemme erkek sekkiz künlük bolghanda xetne qilinsun. ■

□ 17:5 «Ibrahim» — ibraniy tilida «Awraham». Buning menisi «nurghun ewladlirining atisi» yaki «köpligen xelqlerning atisi».

■ 17:6 Mat. 1:6. ■ 17:7 Yar. 13:15. ■ 17:8 Yar. 15:18; Qan. 1:8.

□ 17:10 «Men sen bilen...» — ibraniy tilida «Men siler bilen...». Bu «siler» Ibrahim we barliq öyidiki ademlerni körsitishi kérek.

■ 17:11 Ros. 7:8; Rim. 4:11. ■ 17:12 Law. 12:3; Luqa 2:21.

13 Öyüngde tughulghanlar bilen pulunggha sétiwalghanlarning hemmisi xetne qilinishi kérek. Shundaq qilghanda, Méning ehdem tenliringlarda ornap, ebediy bir ehde bolidu. ¹⁴ Lékin xetniliki turup, téxi xetne qilinmighan herbir erkek Méning ehdemni buzghan hésablinip, üzüp tashlinidu, — dédi.

¹⁵ Xuda Ibrahimgha yene söz qilip: — Ayaling Sarayni emdi Saray dep atimighin, belki ismi Sarah bolsun. □ ¹⁶ Men uninggha bext-beriket bérip, uningdinmu sanga bir oghul bérimen. Men derweqe uni beriketleymen; shuning bilen u el-milletlarning anisi bolidu; xelqlarning padishahlimu uningdin chiqidu, — dédi. □

¹⁷ Ibrahim yene özini yerge étip düm yétip külüp ketti we könglide: «Yüz yashqa kirgen ademmu baliliq bolalarmu? Toqsan yashqa kirgen Sarahmu bala tugharmu?!», — dédi. □

¹⁸ Ibrahim Xudagha: — Ah, Ismail aldingda

□ **17:15 «Sarah»** — menisi «méning melikem». Lékin «Sarah» bolsa peqet «melike» dégen menide. Buning ehmiyiti belkim shuki, shu chaghdin bashlap Sarah peqet Ibrahim özigila «melike» bolupla qalmay, belki Xuda aldidimu étiqadi tüpeylidin «melike» dep hésablinidu («Ibr.» 11:11ni körüng). □ **17:16 «... u el-milletlarning anisi bolidu»** — Sarahdin bolghan shu el-milletler «Yehuda», «Israil»

(on qebile) we «Édom» bolidu. On qebile sürgün bolghandin kéyin ulardin hazirqi birnechche millet shekillen'gen bolushi mumkin.

□ **17:17 «Ibrahim ... külüp ketti»** — Ibrahim yene özini yerge étip düm yétip külüp ketti ibrahimning külgenliki belkim yérim ishench, yérim ishenchsizliktin, yérim gumandin, yérim xushalliqtin bolsa kérek. Lékin «Rim.» 4:17-21de déyilgenler boyiche, Ibrahim tézla toluq ishenчке keldi. Uning bolghusi oghli «Ishaq»ning ismining menisi «külke»dur.

yashisa idi! dédi.□

¹⁹ Xuda uninggha: — Yaq, ayaling Sarah jemen sanga bir oghul tughup béridu. Sen uninggha «Ishaq» dep at qoyghin. Men uning bilen öz ehdemni tüzimen; bu uningdin kéyin kélidighan nesli bilen baghligghan ebediy bir ehde süpitide bolidu.□ ■ ²⁰ Ismailgha kelsek, uning toghrisidiki duayingni anglidim. Mana, Men uni beriketlep, neslini köpeytip, intayin zor awutimen. Uning pushtidin on ikki emir chiqidu; Men uni ulugh bir xelq qilimen.□ ■ ²¹ Biraq ehdemni bolsa Men kéler yili del mushu waqitta Sarah sanga tughup béridighan oghul — Ishaq bilen tüzimen, — dédi.■

²² Xuda Ibrahim bilen sözliship bolup, uning yénidin yuqirigha chiqip ketti.

²³ Shuning bilen shu künila Ibrahim öz oghli Ismailni, öz öyide tughulghanlar we pulgha sétiwalghanlarning hemmisini, yeni uning öyidiki barliq erkeklerni élip, Xuda uninggha éytqandek ularning xetnilikini késip xetne qildi.

²⁴ Ibrahimning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, toqsan toqquz yashqa kirgenidi.

²⁵ Uning oghli Ismailning xetniliki késilip, xetne qilin'ghanda, on üç yashta idi. ²⁶⁻²⁷ Ibrahim bilen uning oghli Ismail del shu künning özide xetne qilindi we shundaqla uning öyidiki hemme

□ **17:18** «Ismail Séning aldingda yashisa idi!» — Menisi, belkim, «Ismail sen Xudaning bext-berikitige érishsun!» dégendektur. Xéli roshenki, Ibrahim mushu waqitqiche Ismailni Xuda wede qilghan oghlum, dep ümid qilip kelgenidi. □ **17:19** «Ishaq» — menisi «külke». ■ **17:19** Yar. 18:10; 21:2. □ **17:20** «ulugh bir xelq» — bu erebeldur. ■ **17:20** Yar. 16:10; 25:12,16. ■ **17:21** Yar. 21:2.

er kishiler, meyli öyide tughulghan bolsun yaki yattin pulgha sétiwélin'ghanlar bolsun, hemmisi uning bilen bille xetne qilindi.

18

Ershtin chüshken üç méhman

¹ Perwerdigar Mamrediki dubzarliqning yénida Ibrahimgha köründi; bu kün eng issighan waqit bolup, u öz chédirining ishikide olturatti. ² U béshini kütürüp nezer séliwidi, mana uning udulida üç kishi öre turatti. Ularni körüp u chédirining ishikidin qopup, ularning aldigha yügürüp bérip, yerge tegküdek tezim qilip: ■ ³ — i Rebbim, eger péqir nezerliride iltipat tapqan bolsam, ötünimenki, qullirining yénidin ötüp ketmigeyla; □ ⁴ azghina su keltürülsun, siler putliringlarni yuyup derexning tégide aram éliwélinglar. ⁵ Siler öz qulunglarning yénidin ötkenikensiler, men bir chishlem nan élip chiqay, siler harduqunglarni chiqirip, andin ötüp ketkeysiler, dédi. Ular jawab bérip: — Éytqiningdek qilghin, déwidi, ⁶ Ibrahim chédirigha Sarahning qéshigha yügürüp kirip, uninggha: — Üch das ésil undin téz xémir yughurup toqach etkin, — dédi. □

■ **18:2** Ibr. 13:2. □ **18:3** «Rebbim» — ibraniy tilida «Adonay». Bu sözige qarighanda Ibrahim bu méhmanın Perwerdigar ikenlikini bilip yetkenidi. □ **18:6** «üch das» — ibraniy tilida «üch séah». Üch séah belkim 22 litr un bolushi mumkin idi.

7 Andin Ibrahim kala padisigha yügürüp bérip, yumran obdan bir mozayni tallap, chakirigha tapshurdi; u buni tézla teyyar qildi.

8-9 Andin Ibrahim sériq may, süt we teyyarlatqan mozayni élip kélip, ularning aldigha tutup, özi derexning tégide ularning aldida öre turdi; ular ulardin yédi. Ular uningdin: ayalning Sarah nede, dep soriwidi, u jawab bérip: — Mana, chédirda, dédi.

10 Birs: — Men kéler yili mushu waqitta qéshingha jezmen qaytip kélimen, we mana u waqitta ayalning Sarahning bir oghli bolidu, — dédi. Sarah bolsa uning keynidiki chédirning ishikide turup, bularni anglawatatti. □ ■

11 Ibrahim bilen Sarah ikkisi yashinip, qérip qalghanidi; Sarahta ayal kishilerde bolidighan adet körüş toxtap qalghanidi. ■ 12 Shunga Sarah öz ichide külüp: — Men shunche qérip ketken tursam, rasttinla lezzet körelermenmu? Érimmu qérip ketken tursa? — dep xiyal qildi. ■

13 Perwerdigar Ibrahimgha: — Sarahning: «Men qérip ketken tursam, rasttinla bala tugharmenmu?» dep külgini némisi?

14 Perwerdigargha mumkin bolmaydighan tilsimat ish barmu? Békitken waqitta, yeni kéler yili del bu chaghda qaytip kélimen we u waqitta Sarahning bir oghli bolidu, — dédi. ■

15 Emma Sarah qorqup kétép: — Külmidim, dep inkar qildi. Lékin U: — Yaq, sen küldüng, — dédi.

□ **18:10** «Birs» — ibraniy tilida «u». ■ **18:10** Yar. 17:19,21; 21:2.

■ **18:11** Yar. 17:17; Rim. 4:19; Ibr. 11:11. ■ **18:12** Hak. 19:26; 1Pét. 3:6. ■ **18:14** Mat. 19:26; Luqa 1:37.

Ibrahimning Xudadin jiyesi Lut üçhün ötünushi

¹⁶ Andin bu zatlar u yerdin qopup, Sodom terepke nezirini aghdurdi. Ibrahimmu ularni uzitip, ular bilen bille mangdi.

¹⁷ Perwerdigar: — Men qilidighan ishimni Ibrahimdin yoshursam bolamdu? ■ ¹⁸ Chünki Ibrahimdin ulugh we küchlük bir el chiqidu we shuningdek yer yüzidiki barliq el-milletler u arqiliq bext-beriketke muesser bolidighan tursa? ■ ¹⁹ Chünki Men uni bilip tallighanmen; u choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp, ulargha Perwerdigarning yolini tutup, heqqaniyliqni we adaletni yürgüzüşni ögitidu. Buning bilen Menki Perwerdigar Ibrahim toghruluq qilghan wedemni emelge ashurimen, — dédi. □

²⁰ Andin Perwerdigar mundaq dédi: — «Sodom we Gomorra toghruluq kötürülgen dad-peryad nahayiti küchlük, ularning gunahi intayin éghir bolghini üçhün, □ ²¹ Men hazirla chüshimen, qilmishliri rasttinla shu dad-peryadlardin Manga melum bolghandek shunche rezilmu, bilip baqay; unche rezil bolmighandimu, Men uni bilishim kérek».

²² Shuning bilen bu kishiler u yerdin qozghilip,

■ **18:17** Am. 3:7. ■ **18:18** Yar. 12:3; 22:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal.

3:8. □ **18:19** «Chünki Men uni bilip tallighanmen; u choqum öz balilirini we uning öyidikilerni özige egeshtürüp...» — bashqa birxil terjimisi: «Chünki Men... u öz balilirigha ögetsun dep uni bilip talliwaldim». Lékin bundaq terjime ayetning ikkinchi qismigha anche mas kelmeydu. □ **18:20** «Sodom bilen Gomorra toghruluq kötürülgen dad-peryad» — bu periyad shübhisizki, Sodom bilen Gomorra teripidin xorlan'ghan we zulum yégenlerdin kötürülgen bolsa kérek («Ez.» 16:49ni körüng).

Sodom terepke yol aldi. Lékin Ibrahim yenila Perwerdigarning aldida öre turatti.□

²³ Ibrahim yéqin bérip: — Sen rasttinla heqqaniylarni reziller bilen qoshup halak qilamsen? ²⁴ Sheherde ellik heqqaniy kishi bar bolushi mumkin; Sen rasttinla shu jayni halak qilamsen, ellik heqqaniy kishi üçhün u jayni kechürüm qilmamsen? ²⁵ Yaq, yaq. Bu ish Sendin néri bolghay! Heqqaniylarni rezillerge qoshup öltürüp, heqqaniylargha rezillerge oxshash muamile qilish Sendin néri bolghay! Pütkül jahanning soraqchisi adalet yürgüzmemdu? — dédi.■

²⁶ Perwerdigar jawab bérip: — Eger Men Sodom shehiride ellik heqqaniyni tapsam, ular üçhün pütkül jayni ayap qalimen, — dédi.

²⁷ Andin Ibrahim jawab bérip: — Mana men peqet topa bilen küldin ibaret bolsammu, men Igem bilen sözleshkili yene pétinalidim. ²⁸ Mubada shu ellik heqqaniydin besh kishi kem bolsa, Sen bu besh kishining kem bolghini üçhün pütkül sheherni yoqitamsen? — dédi.

U: — Eger Men shu yerde qiriq beshni tapsammu, uni yoqatmaymen, dédi.

²⁹ Ibrahim Uninggha sözini dawam qilip: — Shu yerde qiriq kishila tépilishi mumkin, déwidi, *Perwerdigar*: — Bu qiriqi üçhün uni yoqatmaymen, — dédi.

³⁰ U yene söz qilip: I Igem, xapa bolmighaysen,

□ **18:22** «bu kishiler» — kényinki bayanlar boyiche, Perwerdigar Ibrahim bilen qaldi; qalghan ikki zat Sodomgha mangidu we shu yerde (19-bab) Lutni qutquzuwalidu. Shu ikki zat perishtiler idi (19:1). ■ **18:25** Rim. 3:6.

men yene söz qilay. Shu yerde ottuzi tépilishi mumkin? — dédi.

U: — Eger Men u yerde ottuzni tapsammu, yoqatmaymen, — dédi.

³¹ U yene söz qilib: — Mana emdi men Igem bilen sözleshkili jür'et qildim; shu yerde yigirmisi tépilishi mumkin, — dédi.

Perwerdigar söz qilib: bu yigirmisi üçün u yerni yoqatmaymen, — dédi.

³² U sözlep: — I Igem, xapa bolmighay, men peqet mushu bir qétimla söz qilay! Shu yerde oni tépilishi mumkin, déwidi, u jawab bérip: — Men oni üçün uni yoqatmaymen, — dédi.

³³ Perwerdigar Ibrahim bilen sözliship bolghandin kéyin ketti; Ibrahimmu öz jayigha qaytip ketti.

19

Sodom shehiridikilerning rezilliki

¹ Ikki perishte kechte Sodomgha yétip keldi; shu chaghda Lut Sodomning derwazisida olturatti. Lut ularni körüpla ornidin turup, aldigha chiqip yüzi yerge tegküdek tezim qilib: ² — Mana, ey xojilirim, keminihirining öyige chüshüp putlir-inglarni yuyup qonup qalghaysiler; andin ete seher qopup yolgha chiqsanglarmu bolidu, déwidi, bular jawaben: — Yaq, biz sheher meydanida kechleymiz, — dédi. ■

 19:1 «derwazisida olturatti» — kona zamanlarda peqet shehning mötiwerliri we aqsaqalliri derwazida olturushqa muyesser idi. Shunga Lut Sodom shehiride «mötiwer» hésablinatti. ■ **19:2** Yar. 18:4.

³ Emma u ularni ching tutuwidi, axir ular uning bilen bérip öyige kirdi. U ulargha dastixan sélip, pétir toqachlarni pishurup berdi, ular ghizalandi.■

⁴ Ular téxi yatmighanidi, sheherdikiler, yeni Sodomning erkekliri, yash, qéri hemmisi herqaysi mehelligerdin kélip öyni qorshiwaldi; ⁵ ular Lutni chaqirip uninggha: — Bügün kechte séningkige kirgen ademler qéni? Ularni bizge chiqirip ber, biz ular bilen yéqinchiliq qilimiz, — dédi.

⁶ Lut derwazining aldigha, ularning qéshigha chiqip, ishikni yépiwétip, ⁷ ulargha: — Ey buraderlirim, mundaq rezillikni qilmanglar! ⁸ Mana, téxi héch er bilen bille bolmighan ikki qizim bar; ularni silerge chiqirip bérey. Ular bilen xalighinglarni qilinglar. Emma bu ademler ögzemning sayisi astigha kirgeniken, siler ularni héchnéme qilmanglar! — dédi.

⁹ Lékin ular jawab bérip: «Néri tur!» déginiche, yene: — Bu yerde turushqa kelgen bu musapir hakim bolmaqchimiken? Emdi sanga ulargha qilghandinmu better yamanliq qilimiz! — dep Lutni qistap, ishikni chéqishqa basturup keldi.■

¹⁰ Emma u ikki kishi qollirini uzitip Lutni öyge öz qéshigha tartip ekiriwélip, ishikni taqiwalda ¹¹ we öyning derwazisining aldidiki ademlerni kichikidin tartip chongighiche korluqqa muptila qildi; shuning bilen ular derwazini izdep, halidin ketti.

Lutning Sodomdin qéchishi

¹² Andin ikkeylen Lutqa: — Mushu yerde yene birer kiming barmu? Küy’oghul, oghul yaki qizliring we yaki sheherde bashqa ademliring bolsa ularni bu yerdin élip ketkin! ¹³ Chünki biz bu yerni yoqitimiz; chünki ular toghruluq kötürülgen dad-peryad Perwerdigarning aldida intayin küchlük bolghach, Perwerdigar bizni uni yoqitishqa ewetti, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen Lut tashqirigha chiqip, qizlirini alidighan *bolghusi* küy’oghullirining qéshigha bérip: «Emdi qopup bu yerdin chiqip kétinglar; chünki Perwerdigar sheherni yoqitidu» — dédi. Emma u *bolghusi* küy’oghullirining nezirige chaqchaq qilghandek köründi.

¹⁵ Tang atqanda, perishtiler Lutni aldiritip: — Emdi qopup ayaling bilen qéshingdiki ikki qizingni alghin; bolmisa sheherning qebihlikige chétilip qélip, halak bolisen, — dédi.

¹⁶ Emma u *téxiche* arisaldi bolup turghanda, Perwerdigar uninggha rehim qilghanliqi üçün, u ikkiylen Lutning qolini, ayalining qolini we ikki qizining qollirini tutup, ularni sheherning sirtigha echiqip, orunlashturup qoydi. ¹⁷ Ularni chiqarghandin kéyin shu ish boldiki, ulardin biri uninggha: — Jéningni élip qach, halak bolmasliqing üçün keyningge qarimay, tüzlengliktiki héch yerde toxtimay, taghqa qachqin! — dédi.

¹⁸ Lékin Lut ulargha: — Undaq bolmighay, ey xojam, ötünüp qalay!□ ¹⁹ Mana, kemineng közüngde iltipat tapti, jénimni qutquzdung, manga zor merhemet körsetting; emma men taghqa qachalmay-

□ **19:18** «xojam» — yaki «Rebbim».

men; undaq qilsam, manga birer apet chüshüp, ölüp kétermenmikin. ²⁰ Qara, awu sheherge qéchip barsa bolghudek nahayiti yéqin iken, shundaqla kichik sheher iken! Ötünüp qalay, méning shu yerge qéchishimgha yol qoyghaysen! U kichik *sheher* emesmu?! Jénim shu yerde aman qalidu! — dédi.

²¹ Perishte uninggha jawab bérip: — Xeyr, bu ishtimu sanga maqul bolay, sen éytqan shu sheherni weyran qilmay. ²² Emdi u yerge tézdin qéchip barghin; chünki sen shu yerge yétip barmighuche héch ish qilalmasmen, — dédi. Shunga u sheherning ismi «Zoar» dep atalghan.□

Sodom bilen Gomora sheherlirining weyran qilinishi

□ **19:22** «Zoar» — menisi «kichik». Lutning bu iltimasi tolimu ghelite idi: (1) Zoar eslide «tüzlengliktiki besh sheher»din biri bolup (14:2), Sodom bilen yéqin munasiwette idi. Shundaqla Sodomgha oxshash gunahlargha pétip qalghan bolushi mumkin idi. Shunga perishtiler eslide Zoarni yoqatmaqchi bolghan (22-ayet); (2) Lut Sodom shehirining gunahlirini we xeterlikini obdan bilip turupmu, yenila uninggha oxshaydighan yene bir sheherge qachmaqchi boldi; (3) gerche Xuda ajayib yol bilen uni we ailisidiklirini qutquzghan bolsimu, u yenila «taghqa qéchish»tin qorqti, u belki «birer apet béshimgha chüshüshi mumkin» dep oylichan bolushi mumkin. Bular uning étiqadsizliqi idi. (4) bizningche, uning shundaq iltimas qilishining sewebi, u ««sépilliq sheher» ichide tursam aman-ésen bolimen» dep bildi. Ibrahim bolsa Xudaning bashpanahliqigha ishinip, sépilsiz chédirlarda turup, tolimu xatirjem yashidi. (5) axir bérip Lut Zoarda xatirjem bolalmay yenila taghqa chiqip shu yerni makan qildi (30-ayet). Bu weqeler toghruluq yene «qoshumche söz»imizdimu azraq toxtilimiz.

²³ Lut Zoargha yétip barghanda kün nuri yer yüzige chéchilghanidi. ²⁴ Shu chaghda Perwerdigar ershtin, öz yénidin Sodom bilen Gomorraning üstige günggürt we ot yaghdurup, ■ ²⁵ shu sheherlerni, pütkül tüzlenglikni hemde sheherlerdiki barliq ahaliler we yerdin ün'genlerni qoshup berbat qildi.

²⁶ Lékin Lutning arqisidin mangghan ayali keynige qariwidi, tuz tüwrükke aylinip qaldi. ■

²⁷ Etisi tang seherde, Ibrahim qopup ilgiri Perwerdigarning aldida turghan jaygha chiqip,

²⁸ Sodom bilen Gomorra terepke, shundaqla tüzlenglikning hemme yérigé nezer séliwidi, mana, yer yüzidin xumdanning tütünidek tütün örlewatqinini kördi. ²⁹ Emma shundaq boldiki, Xuda u tüzlengliktiki sheherlerni weyran qilghanda, U Ibrahimni ésige élip, Lut turghan sheherlerni berbat qilghanda uni balayi'apetning ichidin chiqirip qutquzdi. □

Lut we uning qizliri

³⁰ Emma Lut Zoar shehiride turushtin qorqqachqa, Zoardin kétép, taghqa chiqip, ikki qizi bilen shu yerde makanlashti. U ikki qizi bilen bir öngkürde turdi. ³¹ Emdi chong qiz kichikige: — Atimiz bolsa qérip ketti; dunyaning qaide-yosuni boyiche bu yurtta bizge yéqinchiliq qilidighan héch er kishi qalmidi. ³² Qéni, atimizni sharab

■ **19:24** Qan. 29:22; Yesh. 13:19; Yer. 20:16; 50:40; Yigh. 4:6; Ez. 16:50; Hosh. 11:8; Am. 4:11; Zef. 2:9; Luqa 17:29; 2Pét. 2:6; Yeh. 7.

■ **19:26** Luqa 17:32. □ **19:29** «u Ibrahimni ésige élip...» — ibraniy tilida «Xuda Ibrahimni ésige élip...».

bilen mest qilip qoyup, uning bilen bille yatayli; shundaq qilsaq, biz perzent körüp atimizning uruqini qalduralaymiz, — dédi.

³³ Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzüp *mest qilip* qoyup, chong qizi kirip atisi bilen yatti. Lékin Lut uning kirip yatqinimu, qopup ketkininimu héch sezmid.

³⁴ Etisi shundaq boldiki, chongi kichikige: — Mana, men axsham atam bilen yattim; бүгүн kechtimu uninggha yene sharab ichküzeyli; shuning bilen sen kirip uning bilen yatqin; shundaq qilip, her ikkimiz perzent körüp atimizning neslini qalduralaymiz, — dédi.

³⁵ Shuning bilen ular u kéchisi atisigha sharab ichküzüp *mest qilip* qoyup, kichik qizi ornidin turup uning bilen bille yatti. Emma Lut uning kirip yatqinimu, qopup ketkininimu héch sezmid.

³⁶ Shundaq qilip, Lutning ikkila qizi öz atisidin hamildar bolup qaldi. ³⁷ Chongi bolsa oghul tughup, uning étini Moab qoydi; u бүгүнki Moabiylarning atisidur.□

³⁸ Kichikimu oghul tughup, uning étini Ben-Ammi qoydi. U бүгүнki Ammoniylarning atisidur.□

20

Ibrahim bilen Abimelek

¹ Ibrahim u yerdin chiqip, jenub tereptiki Negewge köchüp kélip, Qadesh bilen Shurning

□ **19:37** «Moab» — «atining süyi» yaki «atidin bolghan». □ **19:38** «Ben-Ammi» — menisi: «xelqimning oghli».

ariliqida turup qaldi; bir mezgildin kéyin Gerarda olturaqlashti. ² Shu yerde Ibrahim ayali Sarah toghrisida: «U méning singlimdur», dégenidi. Shuning bilen Gerarning padishahi Abimelek adem ewetip, Sarahni *özige* xotun bolushqa éliwaladi.■

³ Lékin *bir küni* kéchisi chüshide Xuda Abimelekke kélip uninggha: — Mana, sen özüngge éliwalghan ayal sewebidin emdi ölgen ademduresen; chünki u bashqa birsining ayalidir — dédi.

⁴ Emma Abimelek uninggha téxi yéqinchiliq qilmighanidi. U Xudagha: — I Reb, heqqaniy bir xelqnimu halak qilamsen?□ ⁵ U özimu manga: «U méning singlim» dep éytmidimu? Yene kélip, bu ayalmu «U méning akam», dep éytqanidi. Men bolsam sap könglüm we durus niyitim bilen bu ishni qildim, — dédi.□

⁶ Xuda chüshide uninggha yene: — Bu ishni sap köngül bilen qilghiningni bilimen; shu sewebtin Men séni aldında gunah qilishtin tosup, uninggha tégishingge qoymidim. ⁷ Emdi u kishining ayalini özige qayturup ber; chünki u Peyghember, u séning heqqingde dua qilidu we sen tirik qalisen. Eger uni yandurup bermiseng shuni bilip qoyghinki, sen we hemme ademliring qoshulup jezmen ölisiler, — dédi.

■ **20:2** Yar. 12:13; 26:7. □ **20:4** «heqqaniy **xelqnimu halak qilamsen?**» — Abimelekning öyidikilerge, bolupmu qiz-ayallargha bir xil waba chüshkenidi (18-ayet). Shuning bilen mushu yerde u peqet özi üçünla emes, belki öz xelqi üçün rehim tilimekchi. Abimelekning köp jehetlerde xéli yaxshi terepliri bar. □ **20:5** «sap **könglüm we durus niyitim bilen...**» — ibraniy tilida «qolumning pakliki bilen...».

⁸ Abimelek etigen tang seherde qopup, hemme xizmetkarlarini chaqirip, bu sözlarning hemmisini ularning qulaqlirigha saldi; bu ademler nahayiti qorqushup ketti. ⁹ Andin Abimelek Ibrahimni chaqirip uninggha: — Bu bizge néme qilghining? Men sanga zadi néme gunah qildim, sen men we padishahliqimgha éghir bir gunahni yüklep qoydung? Manga qilmaydighan ishlarni qilding! — dédi.

¹⁰ Abimelek Ibrahimgha yene: — Sen zadi bizning néme ishimizni körgining üçün mushu ishni qilding? — dédi.□

¹¹ Ibrahim jawab bérip: — «Bu yerde shübhisizki héchkim Xudadin qorqmaydiken, ular méni ayalim tüpeylidin öltürüwétidu», dep oylighanidim.

¹² Emeliyette, uning méning singlim ikenliki rast, lékin u méning ata bir, ana bölek singlim; kéyin u méning ayalim boldi.□ ¹³ Lékin Xuda méni atamning öyidin chiqirip sergerdanliqqa yürgüzginide, men ayalingha: — Biz qeyergila barsaq, sen manga shundaq shapaet körsetkeysenki, méning toghramda: «Bu méning akam bolidu», dégin, — dep éytqanidim — dédi.■

¹⁴ Andin Abimelek qoy-kalilar, qullar we dédeklerni élip ularni Ibrahimgha berdi we ayali Sarahnimu uninggha qayturup berdi.

□ **20:10** «sen zadi bizning néme ishimizni körgining üçün mushu ishni qilding?» — Abimelek bu ikkinchi soalni belkim heqiqiy kemterlik bilen sorighan bolsa kérek. U shübhisizki Xudadin qorqqchqa, Xudaning Ibrahim toghruluq «U peyghember» dégen sözini ésidin chiqarmidi. □ **20:12** «lékin u méning ata bir, ana bölek singlim» — ibraniy tilida «lékin u anamning qizi emes, belki atamning qizi idi». ■ **20:13** Yar. 12:13.

¹⁵ Abimelek: — Mana méning zéminim bolsa ald-
ingda turuptu; közüngge qaysi yer yaqsa shu yerde
turghin, — dédi.

¹⁶ U Sarahqa: «Mana, men akanggha ming kümüş
tengge berdim; mana bular öz yéningdikiler,
shundaqla hemme ademlarning köz aldida
uyatni yapquchi bolidu; shuning bilen sen
herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen». □

¹⁷⁻¹⁸ Ibrahim Xudagha dua qildi, Xuda Abimelek,
ayali we kénizeklirini saqaytti; andin ular *yene*
bala tughalaydighan boldi; chünki Perwerdigar
Ibrahimning ayali Sarah tüpeylidin Abimelekning
öyidiki hemme xotunlarning baliyatqulirini étip
qoyghanidi.

21

Ishaqning dunyagha kélishi

¹ Emdi Perwerdigar wede qilghinidek Sarahni
yoqlidi; Perwerdigar Sarahqa déginidek qildi. □ ■

² Sarah hamilidar bolup, Ibrahim qérighanda

□ **20:16** «shuning **bilen sen herqandaq dagh-eyibtin xalas bolisen**» — biz shu zamandiki örp-adetlerdin toluq xewerdar bolmighachqa, Abimelekning bu sowghitining ehmiyitini hazir chüshinishimiz tesrek bolidu; halbuki, uning meqsiti éniq körünidu.

□ **21:1** «Perwerdigar ... **Sarahni yoqlidi**» — Tewrat-Injilda, Xuda melum kishini yaki meluk xelqni «yoqlap» uninggha yaki ulargha yéqinlashsa, yaki alahide bext-beriket, shapaet körsitidu, yaki qattiq jazalaydu. Mushu yerde bext-beriket yetküzüsh üçün, elwette. Bu ishta qiziq bir yéri shuki, Ibrahim bashqilar üçün «ular baliliq bolsun» (20:17-18) dep dua qilghandin kéyin özimu perzent köridu.

■ **21:1** Yar. 17:19; 18:10.

Xuda uninggha békitken waqitta bir oghul tughup berdi.■ ³ Ibrahim özige törelgen oghli, yeni Sarah uninggha tughup bergen oghlining ismini Ishaq qoydi.□ ⁴ Andin Ibrahim Xuda uninggha buyrughinidek öz oghli Ishaq tughulup sekkizinchi küni xetne qildi.■ ⁵ Oghli Ishaq tughulghan chaghda, Ibrahim yüz yashta idi. ⁶ Sarah: «Xuda méni küldürüwetti; herkim bu ishni anglisa, men bilen teng külüşidu», dédi. ⁷ U yene: — Kimmu Ibrahimgha: «Sarah bala émitidighan bolidu!» dep éytalaytti? Chünki u qérighanda uninggha bir oghul tughup berdim! — dédi.

Hejer bilen Ismailning qoghlinishi

⁸ Bala chong bolup, emchektin ayrildi. Ishaq emchektin ayrilghan küni Ibrahim chong ziyapet ötküzüp berdi. ⁹ Emma Sarah misirliq Hejerning Ibrahimgha tughup bergen oghulning *Ishaqni* mesxire qiliwatqinini körüp qaldi. ¹⁰ Shuning bilen u Ibrahimgha: — Bu dédek bilen oghlini heydiwet! Chünki bu dédekning oghli méning oghlum Ishaq bilen teng waris bolsa bolmaydu!, — dédi.■ ¹¹ *Sarahning* bu sözi Ibrahimgha tolimu éghir keldi; chünki *Ismailmu* uning oghli-de!□ ¹² Lékin Xuda Ibrahimgha: — Balang we dédiking wejidin bu söz sanga éghir kelmisun, belki Sarahning sanga dégenlirining hemmisige qulaq salghin; chünki Ishaqtin bolghini séning nesling

■ 21:2 Yar. 18:10,14; Gal. 4:23; Ibr. 11:11. □ 21:3 «Ishaq» — «külke». ■ 21:4 Yar. 17:10. ■ 21:10 Gal. 4:30. □ 21:11 «éghir» — yaki «yaman».

hésablinidu. ■ 13 Lékin dédekning oghlidinmu bir xelq-millet peyda qilimen, chünki umu séning nesling, — dédi. ■

14 Etisi tang seherde Ibrahim qopup, nan bilen bir tulum suni élip Hejerge bérip, öshnisige yüdküzüp, balini uninggha tapshurup, ikkisini yolgha sélip qoydi. Hejer kétip, Beer-Shébaning chölide kézip yürdi. □ 15-16 Emdi tulumdiki su tügep ketkenidi; Hejer balini bir chatqalning tüwige tashlap qoyup, öz-özige: «Balining ölüp kétishige qarap chidimaymen» dep, bir oq étimche yiraqqa bérip, udulida olturdi. U udulida olturup, peryad kötürüp yighlidi.

17 Xuda oghulning yigha awazini anglidi; shuning bilen Xudaning Perishtisi asmandin Hejerni chaqirip uninggha: — Ey Hejer, sanga néme boldi? Qorqmighin; chünki Xuda oghulning *yigha* awazini yatqan yéridin anglidi. 18 Emdi qopup, qolung bilen balini yölep turghuz; chünki Men uni ulugh bir el-millet qilimen, — dédi. ■

19 Shuan Xuda *Hejerning* közlrini achi, u bir quduqni kördi. U bérip tulumgha su toldurup, oghulgha ichküzdi.

20 Xuda u bala bilen bille boldi; u ösüp chong boldi. U chölde yashap, mergen bolup yétishti. 21 U Paran chölide turdi; shu waqitlarda anisi uninggha Misir zéminidin bir qizni xotunluqqa élip berdi.

Ibrahimning Abimelek padishah bilen kélishim

■ 21:12 Rim. 9:7; Ibr. 11:18. ■ 21:13 Yar. 16:10; 17:20.

□ 21:14 «bala» — shu waqitta Ismail 15-16 yashqa kirgenidi.

■ 21:18 Yar. 16:10; 17:20.

tüzüshi

²² U vaqitlarda shundaq boldiki, Abimelek we uning leshkerbéshi Fikol kélip Ibrahimgha: — Qilghan hemme ishliringda, Xuda séning bilen bilidur. ²³ Emdi sen del mushu yerde manga, oghlumgha we newremge xiyanet qilmasliqqa Xudaning namida qesem qilip bergeysen; men sanga körsitip kelgen méhribanliqimdek, senmu manga we sen hazir turuwatqan yurtqa méhribanliq qilghaysen, — dédi.■

²⁴ Ibrahim: Qesem qilip bérey, dédi.

²⁵ Andin Ibrahim Abimelekning chakarlıri tartıwalghan bir quduq toghrisida Abimelekni eyıblıdı. ²⁶ Abimelek: — Bu ishni qilghan kishini bilmeymen; sen bu ishni mangimu éytmapsen; men bu ishni peqet bugünla anglishim, — dédi.

²⁷ Ibrahim qoy-kala élip Abimelekke teqdim qıldı; andin ular ikkilisi ehde qilishti. ²⁸ Ibrahim yene padidin yette chishi qozini bir terepke ayrip qoydı. ²⁹ Abimelek Ibrahimdin: — Sen bir terepke ayrip qoyghan bu yette chishi qozining néme menisi bar? — dep sorıwıdı, ³⁰ u: — Méning bu quduqni kolighinimni étirap qilghinigha guwahliq süpitide bu yette chishi qozini qolumdin qobul qilghaysen, — dep jawab berdı.

³¹ Bu ikkisi shu yerde qesem qilishqanliqi üçün, u shu jayni «Beer-Shéba» dep atıdı.□ ³² Shu teriqide ular Beer-Shébada ehde qilishti. Andin Abimelek we uning leshkerbéshi Fikol qozghilip,

■ **21:23** Yar. 14:23. □ **21:31** «Beer-Shéba» — «qesem quduqi» dégen menide. İbraniy tilida «qesem» («shéba» yaki «shéba») we «yette» («shéba») dégenlerning ahangı oxshash bolghachqa, yene «yettining quduqi» dégen menisimu bar.

Filistiylarning zéminigha yénip ketti.□

³³ Ibrahim Beer-Shébada bir tüp yulghunni tikip, u yerde Ebediy Tengri bolghan Perwerdigarning namigha nida qilip ibadet qildi.□ ■ ³⁴ Ibrahim Filistiylarning zéminida uzun waqitqiche turup qaldi.□

22

Xudaning Ibrahimni sinishi — Ishaqni qurbanliq qilish

¹ Bu ishlardin kéyin shundaq boldiki, Xuda Ibrahimni sinap uninggha: — Ey Ibrahim! dédi. U: mana men! — dep jawab berdi.

² U: — Sen oghlungni, yeni sen söyidighan yalghuz oghlung Ishaqni élip, Moriya yurtigha béríp, shu yerde, Men sanga éytidighan taghlarning birining üstide uni köydürme qurbanliq süpitide sun'ghin, — dédi.□ ■

³ Etisi Ibrahim seher qopup, éshikini toqup, yigitliridin ikkiylen bilen Ishaqni bille élip, köydürme qurbanliq üçün otun yérip, Xuda uninggha éytqan

□ **21:32** «Fikol» — Gerar padishahning serdarining umumiy unwani idi (26:26). □ **21:33** «bir tüp yulghunni tikip» — yulghun tikish xurapiy ish emes, belki uning ehmiyiti qoshna el bilen ehde tüzgenlikni üçün, «mushu yerde uzun waqit turmaqchimen» dégendek menini bildürüshtin ibaret idi. ■ **21:33** Yar. 4:26.

□ **21:34** «uzun waqit» — ibraniy tilida «nurghun künler». □ **22:2** «Moriya» — «2Tar.» 3:1ni körüng. Xuda Ibrahimgha körsetken shu tagh belkim kéyin Sulayman muqeddes ibadetxanini salghan jay, shundaqla Eysa Mesih kréstlen'gen tagh (shimal teripi) bolushi mumkin. ■ **22:2** Ibr. 11:17.

yerde qarap mangdi. ⁴ Üchinchi küni Ibrahim bëshini kötürüp qarap, yiraqtin u yerni kördi.

⁵ Ibrahim yigitlirige: — Siler éshek bilen mushu yerde turup turunglar. Men balam bilen u yerde bérip, sejde qilip, andin qéshinglarga yénip kélimiz, — dédi.

⁶ Shuning bilen Ibrahim köydürme qurbanliqqa kéreklik otunni élip, oghli Ishaqqa yüdküzüp, özi qoligha pichaq bilen otni élip, ikkisi bille yürüp ketti. ⁷ Ishaq atisi Ibrahimgha: — Ey ata! déwidi, u uninggha jawab bérip: — Mana men, oghlum, dédi. U uningdin: — Mana ot bilen otun'ghu bar, emma köydürme qurbanliq bolidighan qoza qéni? — dep soriwidi, ⁸ Ibrahim jawab bérip: — Ey oghlum, Xuda Özi Özige köydürme qurbanliq qozini teminleydu, — dédi. Andin ikkisi birge yolini dawamlashturdi.

⁹ Axirida ular Xuda Ibrahimgha éytqan jaygha yétip keldi. Ibrahim u yerde qurban'gah yasap, üstige otunni tizip qoydi. Andin u oghli Ishaqni baghlap, uni qurban'gahdiki otunning üstide yatquzdi. ■ ¹⁰ Andin Ibrahim qolini uzitip, oghlini boghuzlighili pichaqni aldi.

¹¹ Shuan Perwerdigarning Perishtisi asmandin uni chaqirip uninggha: — Ibrahim, Ibrahim! — dep warqiridi.

U: — Mana men, — dédi. □

¹² U uninggha: — Sen baligha qolungni

■ 22:9 Yaq. 2:21. □ 22:11 «Perwerdigarning Perishtisi» — 16:7 we izahatini körüng. «Ibrahim, Ibrahim» — Xudaning ademning ismini ikki qétim chaqirishi — uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we Özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu.

tekgüzmingin, uni héchnéme qilmighin; chünki Men séning Xudadin qorqqanliqingni bildim; chünki séning oghlungni, yeni yalghuz oghlungni Mendin ayimiding, — dédi.

13 Ibrahim béshini kôtürüp qariwidi, mana, arqisida münggüzliri chatqalgha chirmiship qalghan bir qochqarni kördi. Ibrahim bérip qochqarni élip, uni oghlining ornida köydürme qurbanliq qilip sundi. 14 Shuning bilen Ibrahim shu jaygha «Yahweh-Yireh» dep at qoydi. Shunga kishiler: «Perwerdigarning téghida teminlinidu» dégen bu söz bügün'ge qeder éytilip kéliwatidu.□

15 Perwerdigarning Perishtisi asmandin Ibrahimni ikkinchi qétim chaqirip uninggha:

16 Sen öz oghlungni, yeni yalghuz oghlungni ayimay bu ishni qilghining üçün Men Özüm bilen qesem qilimenki, deydu Perwerdigar,■

17 — Men séni zor beriketlep, neslingni asmandiki yultuzlardek nurghun köpeytip, déngiz sahilidiki qumdek gholditimen; nesling bolsa düshmenlirining derwazilirigha ige bolidu.□ ■

18 Sen Méning awazimgha qulaq salghining üçün yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning nami

□ **22:14** «Yahweh-Yireh» — «Yahweh (Perwerdigar) teminligüchidur» dégen menide. «Perwerdigarning téghida **teminlinidu**» — Bu söz étiqadchilar arisida bir temsil bolup qalghanidi. «Qoshumche söz»imizni körüng. ■ **22:16** Luqa 1:73; Ibr. 6:13. □ **22:17** «derwazilargha ige bolush» — pütkül sheherni qolgha alghan'gha barawer. ■ **22:17** Yar. 24:60.

bilen özliri üçhün bext-beriket tileydu, — dédi. □ ■
 19 Andin Ibrahim yigitlirining qéshigha yénip bardi. Ular hemmisi ornidin turushup Beer-Shébagha yol aldi. Ibrahim Beer-Shébada turup qaldi.

Nahorning ewladliri

20 Bu ishlardin kéyin Ibrahimgha: «Mana Milkahmu ining Nahorgha birqanche oghul tughup bériptu», dégen xewer yetti. 21 Ular bolsa tunji oghli uz, uning inisi Buz we Aramning atisi bolghan Kemuel, 22 andin Kesed, Xazo, Pildash, Yidlaf we Bétuel dégen oghullar idi. 23 (Bétueldin Riwkah töreldi). Bu sekkizini Milkah Ibrahimning inisi Nahorgha tughup berdi. 24 Shuningdek uning kéniziki Reumahmu Tébah, Gaham, Taxash we Maakah dégenlerni tughup berdi.

23

Ibrahimning Sarahni depne qilishi

1 Sarah bir yüz yigirme yette yashqiche ömür kördi. Bu Sarahning ömrining yilliri idi. 2 Sarah Qanaan zéminidiki Kiriya-Arba, yeni Hébronda wapap boldi. Ibrahim bérip Sarah üçhün matem tutup yigha-zar qildi. 3 Ibrahim öz merhumesining yénidin qopup, Hittiylargha söz qilip:

□ **22:18** «yer yüzidiki barliq el-yurtlar ... bext-beriket tileydu» — yaki «yer yüzidiki barliq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapidu». ■ **22:18** Yar. 12:3; 18:18; 26:4; Ros. 3:25; Gal. 3:8.

4 — Men bolsam aranglarda musapir méhman, xalas; siler emdi aranglardin manga bir yerlik béringlar; shuning bilen men bu merhumemni aldimda körünüp turmisun üçün élip bérip depne qilay, — dédi. □ ■

5-6 Hittiylar Ibrahimgha jawab bérip: —

I xojam, bizge qulaq salghayla! Sili arimizda Xudaning bir shahzadisi hésablinila! Arimizdiki eng ésil yerlikni tallap, shu yerde merhumelirini depne qilghayla! Merhumelirini depne qilishqa héchqaysimiz öz yerlikini silidin ayimaydu, — dédi.

7 Ibrahim ornidin turup, u zémindiki xelqge, yeni hittiylargha tezim qilip, 8 ulargha: — Eger merhumemning köz aldimda turiwermesliki üçün, uni élip bérip, depne qilishimni rawa körsenglar, undaqta sözümnü anglap méning üçün Zoharning oghli Efron'gha söz qilip, 9 uning étizining ayighida öziningki bolghan Makpélahning gharini manga bérishini iltimas qilinglar. U manga buni silerning aranglarda göristan bolushqa toluq nerxide bersun, — dédi.

10 Shu chaghda Efron Hittiylar arisida olturatti. Shuning bilen hittiqliq Efron hittiylarning aldida, yeni shehirining derwazisidin kirküchilerning hemmisining aldida Ibrahimgha jawab bérip: —

11 Yoqsu, ey xojam, manga qulaq salghayla. Bu étizliqni, shundaqla uningdiki gharni silige bérey; uni öz xelqim bolghan ademlerning aldida silige berdim; öz méyitlirini depne qilghayla, — dédi.

□ **23:4** «béringlar» — Ibrahimning «béringlar» dégini bilen, bu «sétip béringlar» dégenni bildüridighan siliq-sipaye menidiki geptur (9-ayetni körüng). ■ **23:4** Ros. 7:5.

¹² Andin Ibrahim yene zémin xelqi aldida tezim qilip, ¹³ Shu zémindiki xelqning qulaqliri aldida Efron'gha: — Iltimasimga qulaq salghayla; men bu étizliqning nerxi boyiche pul bérey, uni mendin qobul qilghayla, andin men méyitimni shu yerde depne qilay, — dédi.

¹⁴ Efron Ibrahimgha jawab béríp uninggha:

¹⁵ Ey xojam, manga qulaq salghayla; töt yüz shekel kümüşke yaraydighan bir étizliq, sili bilen méning aramda néme idi? Sili méyitlirini depne qilghayla — dédi.□

¹⁶ Ibrahim Efronning sözige qoshuldi; andin Efron Hittiylar aldida éytqan bahani, yeni shu chaghdiki soda ölchimi boyiche töt yüz shekel kümüşni tarazida tartip berdi.■ ¹⁷ Shundaq qilip Mamrening udulidiki Makpélahqa jaylashqan Efronning étizliqi, yeni étizliqning özi, uningdiki ghar, shundaqla étizliqning ichi we etrapidiki barliq derexlerning hemmisi■ ¹⁸ Hittiylarning köz aldida Ibrahimgha tapshurulup, *yeni Efronning* shehirining derwazisidin barliq kirgüchilerning aldida uning mülki qilip békitildi. ¹⁹ Shuningdin kéyin Ibrahim ayali Sarahni Qanaan zéminidiki Mamre (yeni, Hébron)ning udulidiki Makpélahning étizliqining gharida depne qildi. ²⁰ Shu teriqide u étizliq we uningdiki ghar hittiylar teripidin Ibrahimgha göristan bolushqa tayin qilindi.

□ **23:15** «töt yüz shekel kümüşke yaraydighan bir étizliq, sili bilen méning aramda néme idi?» — emeliyette bu baha intayin yuqiri baha idi. Ibrahim uning meqsitini obdan chüshinetti.

■ **23:16** Yar. 50:13. ■ **23:17** Ros. 7:16.

24

Ibrahimning xizmetkarining Ishaq uchün qiz izdishi

¹ Ibrahim qérip, yéshi bir yerge bérip qalghanidi; Perwerdigar Ibrahimgha her terepte bext-beriket ata qilghanidi. ² Ibrahim öyidiki eng mötiwer xizmetkari, özining pütün mal-mülkini bashquridighan ghojidargha: — Qolungni yotamning astigha qoyghin; □ ■ ³ Men séni asmanlarning Xudasi shundaqla yerning Xudasi bolghan Perwerdigarning nami bilen qesem qildurimenki, sen men hazir turuwatqan bu Qanaaniylarning arisidin oghlumgha qiz élip bermey, ■ ⁴ Belki öz yurtumgha, shundaqla öz uruq-tughqanlirimning qéshigha bérip, oghlum Ishaqqa xotun élip bergeysen, — dédi.

⁵ Xizmetkari uninggha: — Mubada u qiz men bilen bu yurtqa kelgili unimisa, undaqta özliri chiqqan shu yurtqa oghullirini yandurup apiramdimen? — dédi.

⁶ Ibrahim uninggha jawab bérip: — Hézi bol, oghlumni hergiz shu yerge yandurup barmighin!

⁷ Méni atamning öyi bilen tughulghan yurtumdin yéteklep élip kelgüchi, yeni manga söz qilip: — «Séning neslingge bu yurtni bérimen», dep manga qesem qilghan, asmanning Xudasi bolghan Perwerdigar Öz Perishtisini aldinggha ewetidu; shuning bilen sen u yerdin oghlumgha qiz élip kéleleysen. ■ ⁸ Shundaqtimu, eger qiz sen bilen bu

□ **24:2** «eng mötiwer» — yaki «hemmidin yashan'ghan». ■ **24:2** Yar. 47:29. ■ **24:3** Yar. 28:1. ■ **24:7** Yar. 12:1, 7; 13:15; 15:18; 26:4; Mis. 32:13; Qan. 34:4; Ros. 7:5.

yerge kelgili unimisa, men sanga qilduridighan qesemdin xalas bolisen; emma oghlumni u yerge hergiz yandurup barmighin, — dédi.

⁹ Shuning bilen xizmetkar qolini xojisi Ibrahimning yotisining astigha qoyup turup, bu toghrida uningha qesem qildi.

¹⁰ Andin xizmetkar bu toghrida xojisining tögiliridin onni, shundaqla xojisining herxil ésil nersilirini élip yolgha chiqti; u Aram-Naharaim rayonigha seper qilip, Nahorning shehirige yétip keldi. □

¹¹ U sheharning sirtidiki bir quduqning yénida tögilirini chökündurdi: bu kechqurun, qizayallarning su tartqili chiqidighan chéghi idi.

¹² U dua qilip: — Ey xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigar, ötünimenki, bügün méning ishimni onghga tartqaysen, xojam Ibrahimgha shapaet körsetkeysen. □

¹³ Mana men bu yerde quduqning béshida turuwatimen we sheher xelqining qizliri bu yerge su tartqili kéliwatidu.

¹⁴ Emdi shundaq bolsunki, men qaysi qizgha: «Komzikingni chüshürseng, men su ichiwalsam boptiken!» désem, u jawab bérrip: «Mana ichkin, men tögiliringnimu sughirip qoyay», dése, u qiz sen qulung Ishaqqa békitkingningning özi bolsun.

□ **24:10** «Aram-Naharaaim» — yaki «Mésopotamiya», yeni «ikki deryaning otturidiki rayon». □ **24:12** «méning ishimni onghga tartqaysen» — ibraniy tilida «ishni méning aldimda yüz bergüzgeysen!».

«shapaet» — mushu yerde «shapaet» ibraniy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilinidu. Bu sözning menisi bek chongqur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méhribanliq» dep terjime qilinidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen baghliq bolidu; shunga sözning uzunraq birxil terjimisi: «méhir-muhebbet ehdiside haman turidu» dégenderdek bolidu.

Buningdin séning xojam Ibrahimgha shapaet qilghiningni bileleymen, — dédi.

¹⁵ U téxi sözini tügetmeyla, mana Riwkah kozini müriside kötürüp chiqip keldi; u bolsa Ibrahimning inisi Nahorning ayali Milkahning tugulghan oghli Bétuelning qizi idi; ■ ¹⁶ Qiz intayin chirayliq bolup, héch er kishi tegmigen pak qiz idi. U quduqning boyigha chüshüp, komzikini toldurup andin chiqti. ¹⁷ Xizmetkar uning aldigha yügürüp bérip: — Ötünüp qalay, komzikingtin azghina su otliwalay, dédi.

¹⁸ U jawab bérip: — Ichkeyla, ey xojam! depla, komzekni derhal qoligha élip, uning su ichishi üçhün sundi.

¹⁹ U süyidin uninggha qan'ghuche ichküzgendin kéyin: — Tögilirigimu qan'ghuche su ichküzüp qoyay, — dédi.

²⁰ Shuning bilen u derhal komzektiki suni olaqqa töküwétip, yene quduqqa su tartqili yügürüp bard; u uning hemme tögilirige su tartip berdi.

²¹ U kishi uninggha közini tikkiniche jimjit turup, Perwerdigarning yolini ong qilghan, qilmighanliqini bilish üçhün kütüwatatti. ²² Tögiler su ichip qan'ghanda, shundaq boldiki, héliqi kishi yérim shekellik bir altun burun halqisi bilen ikki qoligha on shekellik altun bilezükni chiqirip qizgha bérip uninggha: ²³ Sen kimning qizi bolisen? Manga dep berseng! Atangning öyide bizge qon'ghudek jay barmu? — dep soridi.

²⁴ Qiz uninggha: — Men Milkahning Nahorgha tughup bergen oghli Bétuelning qizi bolimen, —

dédi, ■ ²⁵ yene uninggha: — Bizningkide saman bilen boghuz kengri, *silerge* qon'ghili jaymu bar, — dédi.

²⁶ Shuan bu adem éngiship Perwerdigarning al-dida sejde qilip: ²⁷ Öz shapaiti bilen hojamdin wadarliqini ayimighan, xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigargha Hemdusana oqulghay! Perwerdigar bu sepirimde méni xojamning qérindashliri turghan öyge bashlap keldi! — dédi.

²⁸ Qiz yügürüp bérip, bularning hemmisini anising öydikilerge éytip berdi. ²⁹ Emdi Riwkahning Laban dégen bir akisi bar idi. Laban quduqning béshigha, u ademning qéshigha yügürüp chiqti.

³⁰ Chünki u singlisining burun halqisini we qol-liridiki bilezüklerni körüp, hemde singlisining: u adem manga mundaq-mundaq dédi, déginini anglap, u ademning qéshigha bardı. Mana, u kishi quduqning yénida tögilerinıng qéshida turatti.

³¹ Laban uninggha: — Ey Perwerdigarning bextberikiti ata qilin'ghuchi, kirgeyla! Néme üçün tashqirida turdila? Men öyni teyyarlap qoydum, tögilergimu jay raslidim, — dédi.

³² U adem öyge kirdi; Laban tögilerdin yükni chüshürüp, tögilerge saman bilen boghuz bérip, u kishining hem uning hemrahlirining putlirini yughili su élip keldi; □ ³³ andin u kishining aldigha taam qoyuldi; lékin u: — Men gépimni démey turup taam yémeymen, — dédi. Laban jawab bérip: — Éytqayla, dédi.

³⁴ U: — Men bolsam Ibrahimning xizmetkarimen;

■ **24:24** Yar. 22:23.

□ **24:32** «Laban tögilerdin yükni chüshürüp» — ibraniy tilida «u tögilerdin yükni chüshürüp».

³⁵ Perwerdigar xojamgha köp bext-beriket ata qilghachqa, u ulugh bir kishi boldi. U uninggha qoy bilen kala, kümüş bilen altun, qul bilen dédeklerni, töge bilen ésheklerni berdi.

³⁶ Xojamning ayali Sarah qérighanda xojamgha bir oghul tughup bergenidi. Xojam *oghliga* özining barliqini atidi. ³⁷ Xojam méni qesem qildurup: «Sen men turuwatqan zémindiki Qanaaniylarning qizliridin oghlumgha xotun élip berme, ³⁸ belki jezmen atamning öyige, öz tughqanlirimning qéshigha bérip, oghlumgha xotun élip bergeysen», — dédi. ³⁹ U waqitta men xojamgha: «U qiz men bilen kelgili unimisichu?» — désem, ⁴⁰ u manga jawab bérip: «Tutqan yollirim uninggha ochuq bolghan Perwerdigarim Öz Perishtisini séning bilen ewetip, yolungni ong qilidu. Bu teriqide sen méning ailidikilirim arisidin, atamning jemeti ichidin oghlumgha xotun élip bérisen. ⁴¹ Shundaq qilip ailemdikilerning qéshigha yétip barghiningda, sen men qildurghan qesemdin xalas bolisen; ular sanga qizni bermisimu oxshashla qesemdin xalas bolisen», — dégenidi.

⁴² Shunga men bugün bu quduqning qéshigha kélip: — Ey, xojam Ibrahimning Xudasi bolghan Perwerdigar, eger sen bu sepirimni ong qilsang: — ⁴³ mana men su quduqning yénida turuwatimen; we shundaq bolsunki, su tartqili kelgen qizgha: «Komzikingdin manga bir otlam su bergen bolsang», désem, ⁴⁴ u manga: «Sen ichkin, tögiliringgimu su tartip bérey», dep jawab berse, undaқта bu qiz del Perwerdigar Özi xojamning oghli üçün békitken qiz bolsun,

dep dua qilghanidim. ⁴⁵ Könglümde téxi sözüm tügimeyla, mana, Riwkah komzekni müriside kötürüp chiqip, quduqning boyigha chüshüp su tartti; men uninggha: — İltipat qilip, manga su ichkili qoysang, déwidim, ⁴⁶ u derhal komzikini mürisidin chüshürüp: «Ichkeyla, tögilirinimu sughirip qoyay», dédi. Shuning bilen men ichtim; u tögilirimnimu sughirip qoydi. ⁴⁷ Andin men uningdin: — Kimning qizi bolisen, dep sorisam, u jawab bérip: — Men Nahorning Milkahdin tughulghan oghli Bétuelning qizi bolimen, — dédi. Shu chaghda men uning burnigha halqa, qollirigha bilezüklerni sélip qoydum; ⁴⁸ andin éngiship Perwerdigargha sejde qildim; xojamning qérindishining qizini uning oghli üçhün élip kétishke méning yolumni ong qilghini üçhün, xojamning Xudasi bolghan Perwerdigargha hemdusana éyttim. ⁴⁹ Emdi siler xojamgha ixlas qilip shapaet körsiteyli désenglar, buni manga denglar. Eger xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen, — dédi.□

⁵⁰ Emdi Laban bilen Bétuel jawab bérip: — Bu ish Perwerdigardin bolghach, silige ya undaq ya bundaq déyelmeymiz.□ ⁵¹ Mana, Riwkah aldilirida turidu; uni élip ketkeyla. U Perwerdigarning déginidek öz xojilirining oghligha xotun bolsun, —

□ **24:49** «Eger xalimisanglar, unimu manga éytinglar, men ong terepke yaki sol terepke barimen» — roshenki, xizmetkar ishning qandaq bolushidin get'iyezer, Ibrahimning ailisidikil-erning qéshigha yétip barghinida, ular qizni bermisimu oxshashla qesemdin xalas bolidighanliqi éniq tursimu, u qizni izdeshtin yanmaytti. □ **24:50** «silige ya undaq ya bundaq déyelmeymiz» — İbraniy tilida: «silige ya yaman ya yaxshi déyelmeymiz».

dédi.

⁵² Ibrahimning xizmetkari ularning sözlirini anglap, yerge éngiship, Perwerdigargha sejde qildi. ⁵³ Andin, xizmetkar kúmesh buyumlarni, altun buyumlarni we kiyim-kécheكلرنi chiqirip, bularni Riwkahqa berdi; u yene qizning akisi we anisighimu qimmatlik hediylerni sundi.

⁵⁴ Andin u we hemrahliri bilen bille yep-ichip, shu yerde qonup qaldi. Etisi seherde qopup, u ulargha: méni xojamning qéshigha yolgha sélip qoyunglar, déwidi, ⁵⁵ Qizning akisi bilen anisi uninggha: — Qiz birqanche kün yaki on kün yénimizda tursun; andin barsun, — dédi.

⁵⁶ Emma u ulargha: — Perwerdigar méning sepirimni ong qilghaniken, méni tosmanglar; xojamning qéshigha bérishim üçün méni yolgha sélip qoyunglar, — dédi.

⁵⁷ Ular uninggha: — Qizni chaqirip, uning aghzidin anglap baqayli, dep ⁵⁸ Riwkahni chaqirip uningdin: — Bu adem bilen baramsen? dep soriwidi, u: — Baray, dep jawab berdi.

⁵⁹ Shuning bilen ular singlisi Riwkahni, uning inik'anisi, Ibrahimning xizmetkari we ademliri bilen qoshup yolgha sélip qoydi. ■ ⁶⁰ U waqitta ular Riwkahqa bext tilep:

— Ey singlimiz, minglighan on minglighan ademlerning anisi bolghaysen!

Nesling düshmenlirining derwazilirigha ige bolghay! — dédi.

⁶¹ Shuning bilen Riwkah bilen uning dédekliri ornidin turup, tögilerge minip, u kishige egiship

mangdi. Shundaq qilip xizmetkar Riwkahni élip yolgha chiqti.

⁶² Ishaq Beer-lahay-roy dégen jaydin bayila qaytip kelgenidi; chünki u jenubtiki Negewde turatti; ■ ⁶³ Ishaq kechqurun istiqametke dalagha chiqqanidi; u béshini kütürüp qarisa, mana tögiler kéliwatatti. ⁶⁴⁻⁶⁵ Riwkah béshini kütürüp, Ishaqni kördi; u derhal tögidin chüshüp, xizmetkardin: — Sehrada bizning aldimizgha chiqiwatqan bu kishi kim bolidu? — dep soridi.

Xizmetkar: — Bu xojamdur! dédi. Riwkah derhal chümbilini tartip yüzini yépiwaldi.

⁶⁶ Xizmetkar emdi qilghan hemme ishlerini Ishaqqa éytip berdi. ⁶⁷ Ishaq qizni anisi Sarahning chédirigha bashlap kirdi; u Riwkahni öz emrige aldi; u uning xotuni boldi. U uni yaxshi körüp qaldi; bu teriqide Ishaq anisining wapatidin kéyin teselli tapti. □

25

Ibrahimning bashqa ewladliri

1Tar. 1:28-42

¹ Ibrahim Keturah isimlik yene bir ayalni alghanidi. ² U Ibrahimgha Zimran, Yoqshan, Médan, Midiyan, Ishbak we Shuahni tughup berdi. ■ ³ Yoqshandin Shéba bilen Dédan töreldi; Dédanning ewladliri Ashuriylar, Létushiylar we

■ **24:62** Yar. 16:14; 25:11. □ **24:67** «Ishaq anisining wapatidin kéyin teselli tapti» — Sarah bu ishtin burun wapat bolghanidi (23-babni körüng). ■ **25:2** 1Tar. 1:32.

Léummiylar idi. □ 4 Midiyanning oghulliri Efah, Éfer, Hanox, Abida we Eldaah idi. Bular hemmisi Keturahning ewladliri idi.

5 Ibrahim barliqini Ishaqqa atiwetkenidi; ■

6 Ibrahim téxi Hayat waqtida kichik xotunliridin bolghan oghullirigha hediyeleini bérip, andin bularni oghli Ishaqtin yiraq tursun dep, kün chiqish terepke, sherqiy zémin'gha ewetiwetkenidi. □

Ibrahimning ölümi we depne qilinishi

7-8 Ibrahimning ömrining künliri bir yüz yetmiş yil boldi; u tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi; u öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi. □ ■ 9 Uning oghulliri Ishaq we Ismail uni Mamrening uduligha jaylashqan, hittiy Zoharning oghli Efronning étizliqidiki Makpélahning gharida depne qildi. 10 Bu étizliqni Ibrahim hit-tiylardin sétiwalghanidi; mana bu yerlikke Ibrahim depne qilindi, ayali Sarahmu mushu yerge depne qilin'ghanidi.

11 Ibrahim wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Perwerdigar uning oghli Ishaqni

□ 25:3 «ashuriylar» — mushu «ashuriylar» bolsa kéyinki «Ashurlar» yaki «Asuriylar» emes. «Ashurlar» yaki «asuriylar» bolsa shemning ewladliridin idi (10:22ni körüng). ■ 25:5 Yar. 24:36. □ 25:6 «kichik **xotunliri**» — Hejer we Keturahlar idi. Ibrahimning shundaq orunlashturushi, shübhisizki, kéyinki waqitlarda oghulliri arisida Xuda wede qilghan miras (Pelestin zémini) üstide chiqishi mumkin bolghan jédellerning aldini élish üçün idi. □ 25:7-8 «**öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi**» — 15:15 we izahatini körüng. ■ 25:7-8 Yar. 15:15.

beriketlidi. Ishaq Beer-Lahay-Royning yénida turatti.

Ismailning ewladliri

¹² Töwendikiler Sarahning misirliq dédiki Hejerdin tughulghan, Ibrahimning oghli bolghan Ismailning ewladliri: —□

¹³ Ismailning oghullirining, ularning nesebnamiliri we qebililiri boyiche ismi töwendikiche: — Ismailning tunji oghli Nébayot; andin Kédar, Adbeel, Mibsam, ¹⁴ Mishma, Dumah, Massa, ¹⁵ Hadad bilen Téma, Yetur bilen Nafish we Qedemah idi. ¹⁶ Bular bolsa Ismailning oghulliri bolup, ularning kent we chédirgahliri ularning nami bilen atalghan bolup, ular on ikki qebilige emir bolghanidi.

¹⁷ Ismailning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi; u axirqi nepsini tartip waparat bolup, öz qowmining qéshigha bérip qoshuldi.

¹⁸ *Uning ewladliri* Hawilah rayonidin tartip shurghiche olturaqlashti (Shur bolsa Misirning utturisida bolup, Ashurgha baridighan yolda idi). Ismail özining barliq qérindashlirining udulida

□ **25:12** «töwendikiler **Ismailning ewladliri**» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning yettinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Ismailning tolidot»i («Ismailning ewladlirining tarixi») (25:12-18) bashlinidu. ■ **25:13** 1Tar. 1:29.

olturaqlashti.□

Esaw bilan Yaqupning dunyagha kélishi

¹⁹ Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur: — Ibrahimdin Ishaq töreldi.□ ²⁰ Ishaq Padan-Aramda olturushluq aramiy Bétuelning qizi, aramiy Labanning singlisi bolghan Riwkahni xotunluqqa alghanda qiriq yashqa kirgenidi.

²¹ Emma Riwkah bolsa tughmas bolghachqa, Ishaq xotuni üçün Perwerdigargha dua-tilawet qildi; Perwerdigar uning duasini ijabet qildi; shuning bilen ayali Riwkah hamilidar boldi.■

²² Emma uning qorsiqidiki ikki bala bir-biri bilen soqushqili turdi. Shuning bilen Riwkah: — Eger bundaqliqini bilsem, *hamilidar* bolup néme qilattim? — dep Perwerdigardin sewebini sorighili bardı.

²³ Perwerdigar uningha: —

«Séning qorsiqingda ikki el bardur,
Ichingdin ikki xelq chiqip bir-biridin ayrilidu,
Bir xelq yene bir xelqtin ghalib kélidu,
Chongi kichikining xizmitini qilidu» — dédi.■

□ **25:18** «Ismail özining **barliq qérindashlirining udulida olturaqlashti**» — bu bayan Ismail toghrisidiki ilgiriki bésharet (16:12)ning emelge ashurulushini körsitidu; uningdin belkim Ismail we ewladlirining öz qérindashliri bolghan yehudiylar we bashqilar bilen qarshilishishining bashlan'ghanliqini puratqan bolushi mumkin. Mushu ayettiki «Ashur» Asuriye emes, belkim Sinay chölidiki bir rayonni körsitishi mumkin. □ **25:19**

«Ibrahimning oghli Ishaqning neslining bayani mundaqtur» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning sekkizinchi «tolidot»i («tarixi», yeni «Ishaqning tolidoti») («Ishaqning neslining bayani») (25:19-35:26) bashlinidu. ■ **25:21** Rim. 9:10. ■ **25:23** 2Sam. 8:14; Rim. 9:12.

24 Uning ay-küni toshqanda, mana uning qorsiqida derweqe bir jüp qoshkézek bar idi. □

25 Awwal tughulghini qizghuch bolup, pütün bedini juwidek tüklük idi. Ular uning ismini Esaw dep qoydi. □ 26 Andin inisi qoli bilen Esawning tapinini tutqan halda chiqti. Bu sewebtin uning ismi Yaqup dep qoyuldi. Ular tughulghanda Ishaq atmish yashta idi. ■

Esawning tunjiliq hoquqi, yeni tunji oghulluq hoquqni sétiwétishi

27 Balilar ösüp chong boldi; Esaw mahir owchi bolup, dala-janggaldá yüridighan adem boldi. Yaqup bolsa durus adem bolup, chédirlarda turatti. □ 28 Ishaq Esawning owlap kelgen göshidin daim yep turghachqa, uninggha amraq idi. Lékin Riwkah Yaqupqa amraq idi.

29 Bir küni Yaqup *purchaq* shorpisi qaynitawatatti; Esaw daladin hérip-échip qaytip keldi. 30 Esaw Yaqupqa: — Men halimdin kettim! Ötünüp qalay, awu qizildin berseng! — Awu qizil nersidin

□ 25:24 «Esaw» — «tüklük». □ 25:25 «Yaqup» — menisi «tapan'gha ésilghuchi» yaki köchme menide «orun basar» yaki «muhapizetchi» dégenlik idi. Kéyin Esaw Yaqupqa öch bolup qélip, uning ismini «orun igiliwalghuchi» dégen selbiy menide ishlitidu (27:36). ■ 25:26 Hosh. 12:4. □ 25:27 «chüshenme» — omumen éytqanda, Tewratta owchiliq qilish selbiy qarilidu. «Chédirlarda turatti» Yaqupni hurun adem dégenlik emes, belki ailisidiki ishlar, bolupmu charwichiliq bilen shughulliniwatqinini körsitidu. Yaqupning tejribilik qoychi ikenliki 29:7din körünidu. Bezi terjimilerde «Yaqup **jimghur** adem» déyilgini bilen ibraniy tilidiki bu söz («tam» yaki «tamam») Tewratta daim «durus», «kamil» dégen menini bildüridu.

méni ozuqlandursangchu! Men halimdin kettim, — dédi (shu sewebtin uning éti «Édom» depmu ataldi).□

³¹ Yaqup uninggha: — Undaq bolsa, tunjiliq hoququngni manga sétip bergin, — dédi.□

³² Esaw: — Men öley dewatimen, bu tunjiliq hoquqining manga néme paydisi? — dédi.■

³³ Yaqup: — Emise hazir manga qesem qilghin, déwidi, u uninggha qesem qilip, tunjiliq hoquqini Yaqupqa sétip berdi.

³⁴ Shuning bilen Yaqup Esawgha nan bilen qizil purchaq shorpisini berdi. U yep-ichip ornidin turup ketti. Shundaq qilip Esaw tunjiliq hoquqigha shunche étibarsiz qarighanidi.

26

Ishaqning Gerarda musapir bolup turushi

¹ *Qanaan* zéminida Ibrahimning waqtidiki acharchiliqtin bashqa yene bir qétimlik acharchiliq yüz berdi. Shuning bilen Ishaq Gerar shehirige, Filistiylerning padishahi

□ **25:30** «Édom» — «qizil». □ **25:31** «tunjiliq hoquqi» — (yaki «tunji oghulluq hoquq») — Bu hoquq töt ishni öz ichige alghan bolushi mumkin: — (1) pütkül ailisidikiler üçün igidarchiliq mes'uliyiti; (2) bashqa oghullargha qarighanda, atisidin mirasni bir hesse köp élish; (3) atisining bext-beriket tileshe xeyrliq duasidin alahide behriman bolush; (4) pütkül ailisidikiler üçün kahniliq (dua qilish) wezipisini öteshe. Biz «tunjiliq hoquqi» toghrisida «qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. ■ **25:32** Yesh. 22:13; 1Kor. 15:32.

Abimelekning qéshigha bardī.□ ² Perwerdigar uninggha körünüp mundaq dédi: — Sen Misirgha chüshmey, belki Men sanga körsitip béridighan yurtta turghin.□ ³ Moshu zémindin chiqmay musapir bolup turghin; shuning bilen Men sen bilen bille bolup, sanga bext-beriket ata qilimen; chünki Men sen we neslingge bu zéminlarning hemmisini bérıp, atang Ibrahimgha bergen qesimimni ada qilimen;■ ⁴ neslingni asmandiki yultuzlardek awutimen we neslingge bu zéminlarning hemmisini bérimen; yer yüzidiki barlıq el-yurtlar neslingning *nami* bilen özlirige bext-beriket tileydu;□ ■ ⁵ Chünki Ibrahim Méning awazimgha qulaq sélip, tapilighinim, emrlirim, belgilimilirim we qanunlirimni beja keltürdi, — dédi.

⁶ Shuning bilen Ishaq Gerarda turup qaldi.

⁷ Emma u yerlik kishiler uning ayali toghrisida sorisa u: — Bu méning singlim bolidu, — dédi; chünki Riwkah intayin chiraylıq bolghachqa, Ishaq öz-özige: «Bu méning ayalim bolidu», désem, bu yerlik ademler Riwkahning sewebidin méni öltürüwétermikin, — dep qorqti.

⁸ Lékin u shu yerde uzaq waqit turghandin kéyin shundaq boldiki, Filistiylarning padishahi

□ **26:1** «Abimelek» — shu waqıtta Gerar padishahining omumi unwani idi. Bu «Abimelek» Ibrahimning waqtidiki «Abimelek» (20-bab) emes. □ **26:2** «Sen Misirgha chüshmey» — Gerar shehiri Qanaan zéminining ichide bolup, Misir zéminigha baridighan yol üstide idi. ■ **26:3** Yar. 13:15; 15:18. □ **26:4** «yer yüzidiki barlıq el-yurtlar neslingning *nami* bilen özlirige bext-beriket tileydu» — yaki «yer yüzidiki barlıq el-yurtlar neslingning wasitisi bilen bext-beriket tapidu». ■ **26:4** Yar. 12:3; 18:18; 22:18.

Abimelek derizidin qariwidi, mana Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkiliship turatti. □ ⁹ Andin Abimelek Ishaqni chaqirip: — Mana, u jezmen séning ayaling iken! Sen néme dep: «U méning singlim», déding? — déwidi, Ishaq uninggha: — Chünki men eslide uning sewebidin birsi méni öltürüwétermikin, dep ensirigenidim, — dédi.

¹⁰ Abimelek uninggha: Bu bizge néme qilghining? Tas qaptu xelq arisidin birersi ayaling bilen birge bolghili?! Undaq bolghan bolsa sen bizni gunahqa patquzghan bolatting! — dédi.

¹¹ Andin Abimelek hemme xelqge buyrup: — Kimki bu kishige we yaki xotunigha qol tegküzse jezmen öltürülmey qalmaydu, — dep yarliq chüshürdi.

¹² Ishaq u zéminda tériqchiliq qildi: u shu yili yerdin yüz hesse hosul aldi; Perwerdigar uni beriketli-genidi. ¹³ Bu kishi bash kötürüp, barghanséri rawaj tépip, tolimu katta kishilerdin bolup qaldi.

¹⁴ Uning qoy-kala padiliri we öyidiki qulliri intayin köpeydi; Filistiylar uninggha heset qilghili turdi.

¹⁵ Bu sewebtin uning atisi Ibrahimning künliride atisining qulliri kolighan quduqlarning hemmisini Filistiylar étip, topa bilen tinduruwetti. □

¹⁶ Abimelek Ishaqqa: — Sen bizdin ziyade küchiyip ketting, emdi arimizdin chiqip ketkin, — dédi.

¹⁷ Ishaq u yerdin kétip, Gerar wadisigha chédir

□ **26:8 «Ishaq we ayali Riwkah bir-birige erkiliship turatti»** — yaki «Ishaq ayali Riwkahni silap turatti». □ **26:15 «quduqlar-ning hemmisini Filistiylar étip, topa bilen tinduruwetti»** — acharchiliq bolghan waqtida bundaq qilish yaman ish hésablinatti hem hamaqetlik bolatti.

tip, shu yerde turup qaldi. ¹⁸ Ibrahim hayot waqtida *qulliri* birmunche quduqlarni qazghanidi; biraq Ibrahim ölgendin keyin, Filistiyler bularni topa bilen tinduruwetkenidi. Ishaq bu quduqlarni qaytidin kolutip, ulargha atisi ilgiri qoyghan isimlarni yene qoydi. ¹⁹ Ishaqning qulliri wadida quduq kolawatqanda suliri urghup chiqip aqidighan bir quduqni tepiwaldi. ²⁰ Lékin Gerardiki padichilar Ishaqning padichiliridin uni taliship: — Bu su bizningkidur, — dedi. Ular Ishaq bilen jeddeshkechke, u bu quduqni «Ések» dep atidi. □ ²¹ Ular yene bashqa bir quduqni kolidi, ular yene bu quduq toghrisida jeddeshkti. Shuning bilen Ishaq buning ismini «Sitnah» dep atidi. □

²² Andin u u yerdin ketip, bashqa yerge berip, shu yerdimu yene bir quduq kolidi; emdi Gerardikiler bu quduqni talashmidi. Bu sewebtin u uning étini «Rehobot» qoyup: «Emdi Perwerdigar biz üçün jay bergeniken, bu zéminda méwilik bolimiz», — dedi. □

²³ Andin u u yerdin chiqip Beer-Shébagha bardı.

²⁴ Perwerdigar shu kéchisi uninggha körünüp: — Men bolsam atang Ibrahimning Xudasidurmen; qorqmighin, chünki Men sen bilen billimen, séni bext-beriketlep, neslingni qulum Ibrahimning sewebidin awutimen, — dedi.

²⁵ U shu yerde bir qurban'gah yasap, Perwerdigarning namigha nida qilip ibadet qildi. U shu yerde chédirini tikti, Ishaqning qulliri shu yerde bir quduq kolidi.

□ **26:20** «Ések» — «majira». □ **26:21** «Sitnah» — «qarshiliq».

□ **26:22** «Rehobot» — «azade yer».

Ishaqning Abimelek bilan padishah kélishim tüzüshi

²⁶ Emdi Abimelek, aghinisi Ahuzzat bilan leshkerbéshi Fikol birge Gerardin chiqip, uning qéshigha bard. ²⁷ Ishaq ulargha: — Manga öchmenlik qilip, méni aranglardin qoghliwetkendin kéyin, néme üçhün méning qéshimgha keldinglar? — dédi.

²⁸⁻²⁹ Ular jawaben: — Biz Perwerdigarning sen bilen bille bolghinini roshen bayqiduq, shuning bilen biz séning toghrangda: «Otturimizda bir kélishim bolsun, yeni bizler bilen sen bir-birimizge qesem bérip ehde qilishayli» déduq; shu wejidin sen bizge héchqandaq ziyax-zexmet yetküzmigeysen; biz sanga héch tegmiginimizdek, shundaqla sanga yaxshiliqtin bashqa héchbir néme qilmighinimizdek (belki séni aman-ésenlik ichide yolunggha ewetkeniduq) senmu shundaq qilghaysen. Mana hazir sen Perwerdigar teripidin bext-beriket körüwatisen! — déyishti.□

³⁰ Shuning bilen u ulargha bir ziyapet qilip berdi. Ular bolsa yep-ichti. ³¹ Etisi tang seherde ular qopup bir-birige qesem qilishti; andin Ishaq ularni yolgha sélip qoydi; ular uning qéshidin aman-ésen ketti.

³² U küni shundaq boldiki, Ishaqning qulliri kélip, uninggha özi kolighan quduq toghrisida xewer bérip: «Biz su taptuq!» dédi. ³³ U uning namini «Shibah» qoydi. Bu sewebtin bu sheherning ismi

□ **26:28-29 «ehde qilishish»** — «ehde késish» dégen sözler bilen ipadilinidu (15:10ni körüng).

bügün'giche «Beer-Shéba» dep atilip kelmekte.□

Esawning yat qebilidin alghan ayalliri

³⁴ Esaw qiriq yashqa kirgende, hittiylardin bolghan Beerining qizi Yehudit bilen hittiylardin bolghan Élonning qizi Basimatni xotunluqqa aldi.

³⁵ Emma bular Ishaq bilan Riwkahning könglige azab élip keldi.■

27

Yaqupning Ishaqni aldishi

¹ Ishaq qérip, közliri torliship, közi ghuwa köridighan bolup qalghanda shundaq boldiki, u chong oggli Esawni chaqirip uninggha: — Oghlum! — dédi.

U: — Mana men! — dep jawab berdi.

² U uninggha: — Mana men emdi qérip ketim, qanchilik kün köridighinimnimu bilmeymen.

³ Shunga sendin ötünimen, qoralliring, yeni sadaq we oqyayingni élip janggalgha chiqip, men üçün bir ow owlap kel; ⁴ men yaxshi köridighan mezzilik tamaqtin birni étip, manga keltürgin. Men uni yep, ölüshtin ilgiri könglümdin sanga bext-beriket tilep dua qilay, — dédi.

□ **26:33** «Shébah» we «Shéba» — bu ikki söz «qesem» dégeni bildüridu. «Beer-shéba» dégenning menisi «qesemning quduqi». Bu belkim shu yerdiki ikkinchi quduq bolushi mumkin; Ibrahim eslide oxshap kétidighan ish tüpeylidin shu yerge oxshash isim qoyghanidi (31:21nimu körüng). ■ **26:35** Yar. 27:46.

⁵ Ishaq oghli Esawgha söz qilghanda Riwkahmu anglidi. Esaw ow owlap kelgili janggalgha chiqip ketkende, ⁶⁻⁷ Riwkah oghli Yaqupqa: — Mana men atangning akang Esawgha: «Sen ow owlap kélip, manga mezzilik bir taamni etkin; men uni yep ölüp kétishtin burun Perwerdigar aldida sanga bext-beriket tilep dua qilay», — dep éytqinini anglap qaldim. ⁸ Emdi, i oghlum, sözümgé qulaq sélip buyrughinimni qilghin. ⁹ Sen derhal padigha bérip, öchkilerning ichidin ésil ikki oghlaqni élip kelgin; men ulardin atang üçün u yaxshi köridighan mezzilik bir taam teyyar qilay. ¹⁰ Sen uni atangning aldigha élip kirgin. Shuning bilen u yep, ölüp kétishtin burun sanga bext-beriket tilep dua qilidu, — dédi. ¹¹ Lékin Yaqup anisi Riwkahgha: — Mana akam Esaw bolsa tüklük kishi, men bol-sam tüksiz siliq tenlik ademmen. ¹² Mubada atam méni silap qalsa, undaқта men uning neziride uni mazaq qilghuchi adem bolup qélip, béshingha beriket emes, belki lenet taparmenmikin, dédi.

¹³ Anisi uninggha: — Ey oghlum, sanga chüshidighan lenet manga chüshsun; emma sen peqet sözümgé qulaq sélip, bérip *oghlaqlarni* élip kel, — dédi.

¹⁴ U bérip ularni élip kélip, anisigha berdi. Anisi uning atisi yaxshi köridighan mezzilik bir taamni teyyar qildi. ¹⁵ Andin Riwkah tunji oghli Esawning öyde öz yénida saqlaqliq eng ésil keyimlirini élip kichik oghli Yaqupqa kiydürüp, ¹⁶ oghlaqlarning térisini ikki qoli bilen boynining tüksiz jayigha yögep, ¹⁷ andin özi etken mezzilik taamlar bilen nanlarni oghli Yaqupning qoligha

tutquzdi. ¹⁸ Yaqup atisining qéshigha kirip: — Ey ata! — dédi.

U: — Mana men! Oghlum, sen kim bolisen? — déwidi, ¹⁹ Yaqup atisigha jawab bérip: — Men chong oghulliri Esawmen, manga éytqanliridek qildim; emdi orunliridin turup, olturup qilghan owumning göshige éghiz tégip, andin köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, — dédi.

²⁰ Ishaq oghligha: — Ey oghlum, qandaqmu uni shunche téz tépip kelding? — déwidi, u jawab bérip: — Chünki Perwerdigar Xudaliri uni del yolumgha yoluqturdi, — dédi.

²¹ Ishaq Yaqupqa: — Ey oghlum, yéqinraq kel, sen rast oghlum Esawmu, emesmu, silap baqay, — dédi.

²² Shuning bilen Yaqup atisi Ishaqning qéshigha yéqin bardı; u uni silap turup: — Awaz Yaqupning awazi, lékin qol bolsa Esawning qolidur, — dédi.

²³ Uning qolliri bolsa akisi Esawning qolliridek tüklük bolghini üçün uni toniyalmay, uninggha bext-beriket tilep dua qildi. ²⁴ Andin u yene: — Sen rast oghlum Esawmusen? dep soriwidi, u jawab bérip: — Del men, — dédi.

²⁵ Ishaq uninggha: — Taamni élip kelgin, men oghlumning ow göshidin yep, könglümdin sanga bext-beriket tilep dua qilay, — dédi. *Yaqup* uni uning aldigha qoydi; u yédi. U sharab keltürüwidi, unimu ichti.

²⁶ Andin atisi Ishaq uninggha: — Ey oghlum, emdi yéqin kélip méni söygin, — dédi.

²⁷ U uning qéshigha bérip uni söydi. Atisi uning kiyimining puriqini purap uninggha bext-beriket tilep dua qilip: —

«Mana, oghlumning ténidiki puraƣ Perwerdigar beriketligen köklemzarning xush puriqigha oxshaydiken!□

²⁸ Xuda sanga asmanning shebnimi,
Yerning munbet küchini ata qilip,
Ashliq-tülük bilen sharabnimu köp bergey.■

²⁹ Xelqler séning qulluqungda bolghay,
El-milletler aldingda tizlan'ghay;
Qérindashliringgha xoja bolghaysen;
Anangning oghulliri sanga tizlan'ghay;
Sanga lenet qilghanlar lenetke qalghay;
Sanga bext tilgenler bext tapqay!» — dédi.■

Esawning Ishaqtin dua telep qilishi

³⁰ Shundaƣ boldiki, Ishaq Yaqupqa dua qilip bolup, Yaqup atisi Ishaqning qéshidin chiqip bolushigha, akisi Esaw owdin qaytip keldi. ³¹ Umu mezzilik taamlarni étip, atisining qéshigha élip kirip, atisigha: — Ata qopqayla, oghullirining ow göshidin yep, köngülliridin manga bext-beriket tilep dua qilghayla, — dédi.

³² Atisi Ishaq uninggha: — Sen kimsen? — dédi. U jawab bérip: — Men oghulliri, chong oghulliri Esawmen! — dédi.

³³ Buni anglap Ishaq alaƣzadilikke chüshüp, pütün bedini jalaqlap titrep: — Undaƣta bayatin ow owlap élip kelgini kim? Sen kélishtin burun uning hemme nersisidin yep, uninggha bext-beriket

□ **27:27** «köklemzarning **xush puriqi**» — démek, daladiki herxil gül-giyahning we ot-chöpning xush puriqi singdürülgen. ■ **27:28** Ibr. 11:20. ■ **27:29** Yar. 12:3.

tilep dua qildim; we berheq, u bext-beriket köridu! — dédi.

³⁴ Esaw atisining sözlirini anglapla intayin échinarliq halda ün sélip achchiq peryad kötürüp atisigha: — Ménimu, i ata, ménimu bext-beriketligeyla! — dédi.■

³⁵ U jawab bérip: — Séning ining hiyle bilen kirip, sanga tégishlik bext-beriketni élip kétiptu, dédi.

³⁶ Esaw: — Rast uning éti Yaqup emesmu?! Chünki u ikki qétim méni putlap, orumni tartiwaldi. Awwal tunjiliq hoququmni tartiwaldi we mana hazir u manga tégidighan bext-beriketni élip ketti, — dédi, Andin yene: — Méning üçhün birer bext-beriket qaldurmidilimu? — dédi.□ ■

³⁷ Ishaq Esawgha jawab bérip: — Mana, men uni üstüngge xoja qildim; hemme qérindashlirini uning qulluqida bolidighan qildim; ashliq we yéngi sharab bilen uni quwwetlidim; ey oghlum, emdi sanga yene némimu qilip béreleymen? — dédi.

³⁸ Esaw atisigha yene: — Ey ata, silide peqet shu birla bext-beriket bar idimu? Manga, ey ata, mangimu bext-beriket tilep dua qilghayla! dédi. Andin u ün sélip yighlap ketti.■

³⁹ Atisi Ishaq uninggha jawab bérip: — «Mana, turalghu jaying yerning munbet küchidin néri, Égiz asmanning shebnimidin yiraq bolur;

■ **27:34** Ibr. 12:17. □ **27:36** «méni putlap, orumni tartiwaldi» — bu dégenlik ibranij tilida birla söz bilen ipadilinidu. Oqurmenlarning éside barki, «Yaqup» dégenning bir menisi «orun igiliwalghuchi» (25:26ni körüng). Mushu yerde «putlighuchi» dégen yene bir menisi bolushi mumkin. ■ **27:36** Yar. 25:33. ■ **27:38** Ibr. 12:17.

40 Sen qilichingga tayinip jan baqisen,
Iningning xizmitide bolisen;
Lékin chégridin chiqip kezingingde,
Sen boynungdin uning boyunturuqini chiqirip
sunduruwétisen» — dédi.

41 Shunga Esaw atisi uninggha tiligen bext-beriket
sewebidin Yaqupqa öchmenlik saqlap yürdi. Esaw
könglide: — Atamning matem künliri yéqinliship
qaldi; shu chaghda inim Yaqupni öltürüwétimen,
dep xiyal qildi. 42 Lékin Riwkah chong oghli
Esawning bu sözliridin xewer tapti. U kichik oghli
Yaqupni chaqirip uninggha: — Mana akang
Esaw séni öltürüwétimen dep öz-özüdin teselli
tépiwétiptu; 43 emdi ey oghlum, sözümgé qulaq
sélip, qopup Haran'gha, akam Labanning qéshigha
qéchip ketkin; 44 akangning qehri yan'ghuche,
uning qéshida birnechche waqit turghin. 45 Akang
achchiqidin yénip, séning uninggha qilghiningni
untup ketküche shu yerde turup turghin; andin
men adem ewetip, séni u yerdin aldurup kélimen.
Néme üçün bir kündila her ikkinglardin mehrum
bolup qalay? — dédi.

Yaqupning Labanning yénigha seper qilishi

46 Emma Riwkah Ishaqqa: — Men mushu hittiy qizlar wejidin jénimdin jaq toydum. Eger Yaqupmu bu yurttiki qizlardin, mushundaq hittiy qizni xotunluqqa alsa yashighinimning manga néme paydisi? — dédi.■

■ 27:46 Yar. 26:35.

28

¹ Shuning bilan Ishaq Yaqupni chaqirip, uningga bext-beriket tilep, uningga jékilep: — Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun alma;

² belki qopup, Padan-Aramgha, anangning atisi Bétuelning öyige bérip, u yerdin anangning akisi Labanning qizliridin xotun alghin. ■ ³ Hemmige Qadir Tengri séni bext-beriketlep, awutup, sendin köp xelqlerni chiqirip köpeytkey, ⁴ Shundaqla Ibrahimning bext-berikitini sanga we séning bilan neslingge bergey; shundaq qilip sen hazir Musapir bolup turuwatqan yerni, yeni eslide Xuda Ibrahimgha bergen zéminni igileysen! — dédi. ■

⁵ Shuning bilan Ishaq Yaqupni yolgha saldi. U Padan-Aramgha, aramiy Bétuelning oghli, Yaqup bilan Esawning anisi Riwkahning akisi Labanning qéshigha qarap mangdi. □

Esawning yene bir ayal élishi

⁶⁻⁷ Esaw Ishaqning Yaqupqa bext-beriket tilep, uni Padan-Aramgha shu yerdin xotun élishqa ewetkenlikini, shundaqla uninggha bext-beriket tilep, uninga jékilep: Sen Qanaaniylarning qizliridin xotun almighin, dégenlirini uqup, Yaqupningmu öz ata-anisigha itaet qilip, Padan-Aramgha ketkinini körginide, ⁸ Esaw: — qanaaniylarning qizliri atam Ishaqning neziride yaman körünidiken, dep bilip yetti. ⁹ U Ismailning qéshigha bérip,

■ **28:2** Hosh. 12:13. ■ **28:4** Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 24:7; 26:3; Qan. 34:4; Ros. 7:5. □ **28:5** «aramiy» — yeni «suriyelik».

hazirqi xotunlirining üstige Ibrahimning oghli Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Mahalatni xotunluqqa aldi.

Yaqupning Beyt-Elde chüsh körüshi

¹⁰ Yaqup bolsa Beer-Shébadin chiqip, Haran terepke méngip, ¹¹ bir yerge yétip kelgende, kün olturup ketkechke shu yerde qonmaqchi boldi. U shu yerdiki tashlardin birini élip, béshigha yastuq qilip qoyup, uxlighili yatti. □ ¹² U bir chüsh kördi: — Mana, uchi asmanlarga taqishidighan bir pelempey yerde tikleklik turatti; Xudaning perishtiliri uningda chiqip-chüshüp turushatti. ■

¹³ Mana, Perwerdigar uningda üstide turatti. U: — «Men bolsam atang Ibrahimning Xudasi we Ishaqning Xudasi bolghan Perwerdigardurmen; Men sen yatqan bu zéminni séning bilen neslingge bérimen. ■ ¹⁴ Nesling bolsa yerning topisidek köp bolup, sen meghrip bilen meshriqge, shimal bilen jenubqa yéyilisen; sen we neslingning wasitisi bilen yer yüzidiki barliq aile-qebililer bext-beriket tapidu. ■ ¹⁵ Mana, Men sen bilen billidurmen, qeyerge barsang séni aman-ésen saqlap, bu zémin'gha séni qayturup kélimen; chünki sanga éytqan sözümni ada qilmay turup, séni tashlimaymen» — dédi.

¹⁶ Andin Yaqup oyghinip: — Berheq, Perwerdigar bu yerdidur, lékin men uni bilmeptimen, — dédi.

□ **28:11** «tashlardin birini élip, béshigha yastuq qilip qoyup,...» — yaki «tashlardin birini élip, uning béshigha qoyup...». ■ **28:12** Yuh. 1:52. ■ **28:13** Yar. 35:1, 3; 48:3; Qan. 12:20; 19:8. ■ **28:14** Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4.

17 U qorqup k tip: Bu jay alamet dehshetlik bir jay iken! Bu Xudaning  yi bilan asmanning derwazisidin bashqa h ch jay emestur, — d di.

18 Yaqup etisi seher qopup, b shining astigha qoyghan tashni  lip, *xatire* t wr k s pitide tiklep,  stige zeytun m yi quyup qoydi. ◻ ■ 19 U jayning ismini Beyt-El dep atidi; emma ilgiri u jayning  ti Luz idi.

20 Andin Yaqup qesem bilan wede qilip: — Eger Xuda m ning bilan bille bolup, bu sepirimde m ni saqlap, y gili nan, kiygili kiyim b rip,

21 Men atamning  yige aman- sen y nip barsam, undaqa Perwerdigar m ning Xudayim bolidu;

22 Shuningdek men *xatire* t wr k s pitide tiklep qoyghan bu tash Xudaning  yi bolidu; hem shundaqla sen manga b ridighan barliq nersilerning ondin bir  l shini sanga teqdim qilmay qalmaymen, — d di.

29

Yaqupning Labanning  yige b rishi

1 Andin Yaqup sepirini dawamlashturup, meshriqtiki qowmlarning z minigha y tip keldi. 2 U qariwidi, mana, yaylaqta bir quduq turatti, uning y nida  ch top qoy padisi turatti; ch nki xelq bu quduqtin padilarni sughiratti. Quduqning aghzigha yoghan bir tash qoyuqluq idi. 3 Qachaniki padilarning hemmisi u yerge yighilsa, padichilar birlikte quduqning aghzidiki

◻ 28:18 «Beyt-El» — «Xudaning  yi». ■ 28:18 Yar. 31:13; 35:14.

tashni yumilitiwétip, qoylarni sughirip, andin tashni yene quduqning aghzigha öz ornigha qoyup qoyatti. ⁴ Yaqup *padichilardin*: Ey buraderler, siler qeyerlik? — dep soridi. Ular: — Biz haranliqmiz, dédi.

⁵ U ulardin: — Siler Nahorning oghli Labanni tonumsiler? — dep soridi. Ular: — Tonuymiz, dédi.

⁶ U ulardin: — U salametmu, dep soriwidi, ular jawab bérip: — U salamet turuwatidu. Mana ene uning qizi Rahile qoyliri bilen kéliwatidu, dédi.

⁷ U: — Mana, kün téxi égiz tursa, hazir téxi malning yighilidighan waqti bolmidi; némishqa qoylarni sughirip, andin yene bérip otlatmaysiler? — dédi.

⁸ Ular jawab bérip: — Yaq, mundaq qilalmaymiz. Awwal padilarning hemmisi yighilip, padichilar tashni quduqning aghzidin yumilitiwetkendin kéyin, andin qoylarni sughirimiz, dédi.□

⁹ U ular bilen gepliship turghinida, Rahile atisining qoyliri bilen yétip keldi; chünki u qoy baqquchi idi. ¹⁰ Shundaq boldiki, Yaqup anisining akisi Labanning qizi Rahile bilen anisining akisi Labanning qoylirini körgende, u qopup bérip, quduqning aghzidin tashni yumilitiwétip, anisining akisi Labanning qoylirini sughardi. ¹¹⁻¹² Andin Yaqup Rahileni söyüp, yuqiri awaz bilen yighlap tashlidi we Rahilege: — Men séning atangning tughqini, Riwkahning oghli bolimen, déwidi, u yügürüp bérip atisigha xewer berdi.

□ **29:8** «padichilar» — ibraniy tilida «ular». Shu padichilar bir türkümlük hoquqluq padichilar bolsa kérek. Yaki bolmisa ular éytqan ishlar shu yerde bir örp-adet bolup qalghan bolsa kérek.

¹³ Shundaq boldiki, Laban öz singlisining oghli Yaqupning xewirini anglighanda, uning aldigha yügürüp béríp, uni quchaqlap söyüp, öyige bashlap keldi. Andin Yaqup Laban'gha *kechürmishlirining* hemmisini dep berdi.□

¹⁴ Laban uninggha: — Sen derweqe méning söngék bilen göshümdursen! — dédi. Buning bilen u uning qéshida bir ayche turup qaldi.

Yaqupning aldinip qélishi

¹⁵ Andin Laban Yaqupqa: — Sen méning tughqinim bolghach, manga bikargha xizmet qilamsen? Éytqina, heqqingge néme alisen? — dédi.

¹⁶ Labanning ikki qizi bar idi; chongining éti Léyah, kichikining éti Rahile idi. ¹⁷ Léyahning közliri yéqimliq idi; emma Rahilening bolsa teqi-turqi kélishken, hösni-jamali chirayliq qiz idi.□

¹⁸ Yaqupning köngli Rahilege chüshken bolup Laban'gha: — Men séning kichik qizing Rahile üçün sanga yette yil xizmet qilay, dédi.■

¹⁹ Laban jawab béríp: — Uni bashqa kishige berginimdin sanga berginim yaxshi. Emdi méningkide turghin, dédi.

□ **29:13** «*kechürmishlirining hemmisini*» — ibraniy tilida «bu ishlarning hemmisini». Démek, terjimimizdek «yüz bergen hemme ishlarni», yaki u bayatin Rahilege éytqan ishlarni (tughqanchiliq munasiwetlirini) körsetse kérek. □ **29:17** «*Léyahning közliri yéqimliq*» — ibraniy tilida «Léyahning közliri mulayim» (yaki «yumshaq»). Buning bashqa xil terjimiliri bolsa: (1) tiniq; (2) ajiz (yaxshi körmeydighan); (3) nursiz. ■ **29:18** Hosh. 12:13.

²⁰ Yaqup Rahileni élish üçhün yette yil xizmet qildi. Emma u uni intayin yaxshi körgechke, bu yillar uninggha peqet birnechche kündecla bilindi.

²¹ Waqit toshqanda Yaqup Laban'gha: — Mana méning künlirim toshti. Emdi ayalimni manga bergin, men uning qéshigha kirey, dédi. ²² Laban shu yerdiki hemme kishilerni yighip, ziyapet qilip berdi. ²³ Lékin shundaq boldiki, kech kirgende, u chong qizi Léyahni Yaqupning yénigha élip keldi; Yaqup uning qéshigha kirip bille boldi. ²⁴ Laban öz dédiki Zilpahni qizi Léyahgha dédek qilip berdi.

²⁵ Etisi shundaq boldiki, mana aldida Léyah turatti! U Laban'gha: — Bu zadi manga néme qilghining? Ejeba, men Rahile üçhün sanga xizmet qilmidimmu? Méni némishqa shundaq alding?! — dédi.

²⁶ Laban: Bizning yurtimizda kichikini chongidin ilgiri yatliq qilidighan resim-qaide yoq. ²⁷ Emdi sen chongining yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghin; andin yene ikkinchisinimu sanga béreyli; u séning manga yene yette yil qilidighan xizmitingning heqqi bolidu, — dédi.

²⁸ Yaqup maqul bolup, Léyahning yette künlük toy murasimini ötküzüp bolghanda, Laban qizi Rahilenimu uninggha xotunluqqa berdi. ²⁹ Laban dédiki Bilhahni qizi Rahilege dédek qilip berdi.

³⁰ Bu teriqide Yaqup Rahileningmu qéshigha kirdi; u Rahileni Léyahdin ziyade yaxshi kördi. Andin kéyin u yene yette yil Laban'gha xizmet qildi.

Yaqupning perzentliri

³¹ Emma Perwerdigar Léyahning etiwarlanmighanliqini körgende, uningha tughushni nésip qildi. Lékin Rahile tughmas idi. ³² Léyah hamilidar bolup bir oghul tughup: — «Perwerdigar xarlan’ghinimni kördi; emdi érim méni yaxshi köridu» dep uning ismini «Ruben» qoydi. □

³³ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Perwerdigar etiwarlanmighanliqini anglap, buni hem manga berdi» dep, uning ismini Shiméon qoydi. □

³⁴ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim érim manga baghlinidu; chünki men uningha üç oghul tughup berdim» dep uning ismini Lawiy qoydi. □

³⁵ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughup: — «Emdi bu qétim men Perwerdigargha hemdusana oquy!» dep uning ismini Yehuda qoydi. Andin u tughuttin toxtap qaldi. □

30

¹ Emma Rahile özining Yaqupqa bala tughup bérelmiginini körgende, achisigha heset qilib

□ **29:31** «uningha tughushni nésip qildi» — ibraniy tilida «u uning baliyatqusini achi». □ **29:32** «Ruben» — «qara, bir oghul bala!» dégen menide. □ **29:33** «Shiméon» — «anglash» yoki «anglighan» dégen menide. □ **29:34** «Lawiy» — «baghlan’ghan» yoki «ulan’ghan» dégen menide. □ **29:35** «Yehuda» — «hemd» yoki «medhiye» dégen menide. Léyahning sözi intayin ehmiyetlik bolup, bu uning ixlasmenliki we étiqadini ispatlaydu. Yehuda tughulghuche uning barliq arzu-tilekliri éri Yaqupning muhebbitige érishishtin ibaret idi. Lékin hazir érishmigen bolsimu aghrinmidi, belki Xudagha medhiye oqup, uningdin teselli aldi.

Yaqupqa: — Manga bala bergin; bolmisa ölimen, — dédi.

² Shuning bilan Yaqupning Rahilege ghezipi kélip: — Men baliyatquning méwisini sendin ayighan Xudaning ornidimu?! — dédi.

³ — Mana, dédikim Bilhah bu yerde turidu; sen uning qéshigha kirgin, u méning quchiqimgha tughsun; men u arqiliq baliliq bolay, — dédi Rahile. □

⁴ Shuning bilan u dédiki Bilhahni uninggha xotun qilip berdi; Yaqup uning qéshigha kirdi. ⁵ Bilhah hamilidar bolup, Yaqupqa bir oghul tughup berdi.

⁶ Rahile: — «Xuda men üçün adalet yürüzüp peryadimni anglap, manga bir oghul berdi», dep uning ismini Dan qoydi. □

⁷ Rahilening dédiki Bilhah yene hamilidar bolup, Yaqupqa ikkinchi oghlini tughup berdi. ⁸ Rahile: — «Men acham bilen besliship qattiq tutushup, yengdim» dep uning ismini Naftali qoydi. □

⁹ Léyah özining tughuttin toxtap qalghanini körüp, dédiki Zilpahni Yaqupqa xotun qilip berdi.

¹⁰ Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa bir oghul tughup berdi. ¹¹ Léyah: — «Némidégen teleylikhe!» dep uning ismini Gad qoydi. □

¹² Léyahning dédiki Zilpah Yaqupqa ikkinchi ogh-

□ **30:3** «u méning quchiqimgha tughsun» — ibranij tilida «u méning tizlirim üstige tughsun» — démek, dédek tughqan balilar Rahilening hésablinidu. Ibraniy tilida «men u arqiliq qurulimen» yaki «uning wasitisi bilen méning öyüm qurulidu». □ **30:6** «Dan» — «u höküm chiqardi» yaki «u adilliq qildi!» dégen menide.

□ **30:8** «men acham bilen besliship qattiq tutushup, ...» — ibranij tilida «Xudaning mediti bilen acham bilen chéliship,...». «Naftali» — «élishish» yaki «chélishish» dégen menide. □ **30:11** «Gad» — «teleylik» yaki «ongushluq» dégen menide.

lini tughup berdi. ¹³ Léyah: «Men bextlikturmen! Chünki xotun-qizlar méni bextlik déyishidu!» dep uning ismini Ashir qoydi.□

¹⁴ Bughday ormisi künliride Ruben chiqip étizliqqa bardı we étizdin birqanche muhebbetgülini térip, bularni anisi Léyahning qéshigha ekeldi. Emdi Rahile Léyahqa: — Ötünüp qalay, oghlungning muhebbetgülidin birnechchini manga bergin! — dédi.□

¹⁵ Léyah uninggha jawaben: — Érimni tartiwalghining yetmemdu? Emdi oghlumning muhebbetgülinimu tartiwalmaqchimusen? — dédi. Rahile jawab bérip: — Undaq bolsa u oghlungning muhebbetgülliri üçün bügün kéche sen bilen yatsun, — dédi.

¹⁶ Yaqup kechqurun étizdin qaytip kelginide, Léyah uning aldigha chiqip: — Méning qéshingha kirishing kérek; chünki men oghlumning muhebbetgülliri bilen séni ijarige aldim, — dédi. Shundaq déwidi, u bu kéche uning bilen yatti.

¹⁷ Xuda Léyahning duasini anglidi; u hamilidar bolup, Yaqupqa beshinchi oghlini tughup berdi. ¹⁸ Shuning bilen Léyah: «Dédikimni érimge berginige Xuda emdi manga «ijare heqqim»ni ata qildi» dep uning ismini Issakar qoydi.□

¹⁹ Léyah yene hamilidar bolup, Yaqupqa altinchi oghlini tughup berdi. ²⁰ Léyah: — «Xuda manga yaxshi toyluq ata qildi; emdi érim méning bilen

□ **30:13** «Ashir» — «bextlik» dégen menide. □ **30:14** «muhebbetgül» — (yaki «mandrak») — bu ösümlük muhebbetni qozghap, hamilidar bolush imkaniyitini ashuridu, dep qarilatti. □ **30:18** «Issakar» — «ijare» yaki «inam» dégen menide.

bille turidighan boldi; chünki men uninggha alte oghul tughup berdim» dep uning ismini Zebulun qoydi.□

²¹ Shuningdin kéyin, u bir qiz tughup, uning ismini Dinah qoydi.□

²² Emma Xuda Rahileni yad qilip, duasini anglap uni tughidighan qildi,□ ²³ U hamilidar bolup, bir oghul tughdi. U: — «Xuda méni nomustin xalas qildi», dédi.

²⁴ U: — «Perwerdigar manga yene bir bala berse» dep, uning ismini Yüsüp qoydi.□

Yaqupning béyishi

²⁵ Rahile Yüsüpni tughqandin kéyin Yaqup Laban'gha: — Méni öz yurtumgha, öz wetinimge ketkili qoyghin. ²⁶ Méning sanga ishlep érishken ish heqqim bolghan ayallirim bilen balilirimni manga bergin; men kétey; chünki méning sanga ishligen japaliq xizmitim özüngge ayan, — dédi.

²⁷ Laban uninggha jawaben: Nezingde iltipat tapqan bolsam, ötünüp qalay, *yénimdin ketme*. Chünki men Perwerdigarning séning sewebingdin manga beriket berginini tonup yettim, déwidi, *Yaqup* yene: — ²⁸ Manga alidighan heqqingni toxtatqin; men sanga shuni bérey, dédi.

□ **30:20** «*érim méning bilen bille turidighan boldi*» — yaki «*érim méni hörmetleydighan boldi*». «Zebulun» — «makan qilish» yaki «hörmetlesh» dégen menide. □ **30:21** «Dinah» — «(adil) höküm» dégen menide. □ **30:22** «*uni tughidighan qildi*» — ibraniiy tilida «baliyatqusini échiwidi». □ **30:24** «Yüsüp» — «u yene béridu» yaki «u qoshup béridu» dégen menide.

²⁹ *Yaqub* uninggha jawab bérip: — Men sanga qandaq xizmet qilip kelginim, méning qolumda malliringning qandaq bolghini özüngge ayan.

³⁰ Chünki men kelmeste méling az idi; emdi nahayiti zor bir top boldi. Méning qedimim qeyerge yetse, Perwerdigar sanga beriket ata qildi. Emdi men qachan öz ailem üçün igilik tikleymen? — dédi.

³¹ Shuning bilen *Laban*: — Men sanga néme bérey, déwidi, *Yaqub*: — Sen manga héchnéme bermigin; peqet méning shu ishingha qoshulsangla, men yene padangni béqip, ulardin xewer alimen.

³² Men bugün pütkül padangni arilap, ala-chipar qoylarni, qara-qongur paxlanlarni, shundaqla öchkilerning ichidinmu ala-chiparlirini ayrip chiqimen. Bular méning ish heqqim bolsun. □ ³³ Kéyin, méning heqqimni tekshürüp kelgen waqtingda, heqqaniy bolghinim köz aldingda ispatlinidu; öchkiler arisida ala-chipar bolmighanlirining hemmisi, paxlanlar arisida qara-qongur bolmighanlirining hemmisi oghrilap kélin'gen hésablansun, — dédi.

³⁴ u waqitta *Laban*: — Maqul, dégingdek bolsun, — dédi.

³⁵ Shu küni *Laban* taghil we ala-chipar tékilerni, ala-chipar chishi öchkilerni, shundaqla az-paz aq chikimi bolghan barliq öchkilerni, barliq qara-qongur qozilarni ayrip, öz oghullirining qoligha

□ **30:32** «qara-qongur **paxlanlar**» — Pelestinde qongur yaki qara rengliq qoylar az uchraydu. «**öchkilerning ichidinmu ala-chiparliri**» — Pelestinde öchkilerning köpinchisi pütünley qara yaki pütünley qongurdur. «**bular**» — yaki «bulardin tughulghanlar».

tapshurup, ³⁶ özi bilan Yaqupning otturisida üç künlük ariliqni qoydi. Yaqup bolsa Labanning padilirining qalghinini baqti.□

³⁷ Lékin Yaqup térek, badam we chinar derexliridin yumran chiwiqlarni élip, qowziqini yolluq qilip shilip, aq siziqlarni chiqardi.

³⁸⁻³⁹ Andin mal küyligen waqitlirida su ichkili kelgende, u mushu shilghan chiwiqlarni padilar su ichidighan yerlardiki ulaqlargha malning aldigha tiklep qoyatti. Mal bu *taghil* chiwiqlarning aldida jüpleshkenden kéyin ular taghil we ala-chipar qozilarni tughdi.

⁴⁰ Andin Yaqup bu qozilarni Labanning padisidin ayrip chiqardi; andin u Labanning padisining yüzlirini taghil we qongur qoylirigha qaritip jüpleshtürdi; shundaq qilip, u öz mélini Labanning méligha qoshmay bölek qoyup, özi üçhün ayrim badilarni qildi.□ ⁴¹ Saghlam küchlük mal jüpleshkinide, Yaqup chiwiqlarni padining köz aldigha ulaqlarda qoyatti; mallar shu chiwiqlarn-

□ **30:36** «özi» — yaki «ular». «**üç künlük ariliqni qoydi**» — démek, Laban derhal padisidin Yaqupning heqqi bolghan malni, shundaqla kelgüside shundaq neslini chiqiralaydighanlarni ayrip, Yaquptin yiraq qildi. □ **30:40** «Labanning **padisining yüzlirini taghil we qongur qoyliri**» — Laban bundaq taghil we qongur qoylarni alliqachan ayrighan bolsimu, bu sözlerge qarighanda u yenila bundaqlardin bezilirini Yaqupqa tapshurghan oxshaydu.

Eger Labanning oghulliri padilarni béqiqqa ishenchlik bolmisa, Laban shu «taghil we qongur qoylar»din chong qoylarni Yaqupqa qaytidin tapshurushi mumkin. Bashqa bir imkaniyet barki, Yaqupning bezi taghil yaki qongur qoziliri chong bolghanda u ularni Labanning aq rengliq qoyliri arisigha qoshqan. Yaqupning Laban bilen bolghan waqtidiki tarix toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

ing yénida jüplishetti. ⁴² Lékin jüplishiwatqan mal ajiz bolsa, u chiwiqlarni qoymaytti. Bu teriqide ajizliri Laban'gha, küchlükliri Yaqupqa tewe boldi. ⁴³ Shundaq qilip, bu kishi nahayiti bay bolup, malliri, dédekliri, qulliri, tögiliri we éshekliri xéli köp boldi.

31

Yaqupning Labanning yénidin qéchishi

¹ Emma Yaqup Labanning oghullirining: — Yaqup atimizning pütün mal-mülkini élip ketti; uning érishken bu döliti atimizning teelluqatidin kelgen, déginini anglap qaldi. □ ² Yaqup Labanning chirayigha qariwidi, mana, u özige burunqidek xush péil bolmidi. ³ Bu chaghda, Perwerdigar Yaqupqa: — Sen ata-bowiliringning zéminigha, öz uruqtughqanliringning qéshigha qaytip ketkin. Men séning bilen bille bolimen, — dédi.

⁴ Shuning üçün Yaqup adem ewetip, Rahile we Léyahni öz padisi turghan köklemge chaqirip kélip ⁵ ulargha mundaq dédi: — Men atanglarning chirayigha qarisam manga burunqidek xush péil bolmidi; emma atamning Xudasi men bilen bille bolup keldi. ⁶ Küchümning yétishiche atanglarga ishlep berginim silerge ayan; ⁷ halbuki, atanglar méni exmeq qilip, heqqimni on qétim özgertti; lékin Xuda uning manga ziyan yetküzüshige yol qoymidi. ⁸ Eger u: «Ala-chipar qozilar heqqing

□ **31:1** «bu döliti» — ibraniy tilida «bu shan-sherepni».

bolidu», dése, barliq padilar ala-chipar qozilighili turdi. U: «Taghil qozilar heqqing bol-sun», dése, barliq padilar taghil qozilighili turdi. ⁹ Bu teriqide Xuda atanglarning mallirini tartiwélip, manga berdi. ¹⁰ Padilar küyligen waqitta men bir qétim chüshümde béshimni kôtürüp shuni kôrdumki, mana, mallarning üstige jüplishishke étilghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil yaki ala-chipar idi. ¹¹ Andin Xudaning Perishtisi chüshümde manga: «Ey Yaqup», déwidi, men jawab bérip: «Mana men», dédim.

¹² U manga: — «Emdi béshingni kôtürüp qarighin; mana mallarning üstige jüplishishke étilghan qochqar-tékilerning hemmisi taghil we ala-chipardur; chünki Men Labanning sanga qilghinining hemmisini kôrdüm. ¹³ Men Beyt-Elde *sanga kôrün'gen* Tengridurmen. Sen shu yerde tüwrükni mesihlep, Manga qesem ichting. Emdi sen orningdin turup, bu zémindin chiqip, uruqtughqanliringning zéminigha yan'ghin» dédi. □ ■

¹⁴ Rahile we Léyah uninggha jawab bérip: — Atimizning öyide bizge tégishlik nésiwe yaki miras qalmighanmu? ¹⁵ Biz derweqe uninggha yat adem hésablinip qalghanmu?! U bizni sétiwetti, toy-luqimiznimu pütünley yep ketti! □ ¹⁶ Shundaq bolghandin kéyin, Xuda Atimizdin sanga élip bergen barliq dölet biz bilen balilirimizningkidur. Emdi

□ **31:13** «Mesihlesh» we «Mesih» — bu ishlar toghrisida «Tebir-ler»ni kôrüng. Bu yerde muqeddes kitabta «mesihlesh» yaki «mesih qilish» dégen péilning tunji qétim ishli tilishidur. ■ **31:13** Yar. 28:13,14,15. □ **31:15** «toyluqlirimiz» — mushu yerde Yaqup-ning Léyah we Rahileni élish üçün ishliginining qimmitini kôrsetse kérek.

Xuda sanga néme dégen bolsa, shuni qilghin, — dédi.

17-18 Shuning bilen Yaqup ornidin turup, baliliri we ayallirini tögilerge mindurup, érishken barliq malliri we barliq teelluqatini, yeni Padan-Aramda tapqan teelluqatirini élip, atisi Ishaqning yénigha bérishqa Qanaan zéminigha qarap yol aldi.

19 Laban bolsa qoylirini qirqiqhili ketkenidi; Rahile öz atisigha tewe «öy butliri»ni oghrilap éliwaldi. □ 20 Yaqup aramiy Laban'gha öz qéshidin oghriliqche qéchip kétidighanliqini uqturmay uni aldap qoyghanidi. □ 21 U bar-yoqini élip qéchip ketti; u deryadin ötüp Giléad téghi terepke qarap yol aldi. □

Labanning Yaqupni qoghlishi

22 Üchinchi küni, Laban'gha Yaqupning qachqini toghrisida xewer yetti. 23 U öz tughqanlirini élip, yette künlük yolghiche keynidin qoghlap bérip, Giléad téghida uninggha yétishti. 24 Lékin kéchisi Xuda aramiy Labanning chüshige kirip uninggha:

□ **31:19** «öy butliri» — ibraniy tilida «terafim». Bu butlar qolda kötürgüdek kichik bolup, adette kümüshtin yasilatti. Qedimki waqitlardiki bezi butperes jemiyetlerde «terafim»gha ige bolghan adem öyning barliq teelluqatining igisi, xojayini dep hésablinatti. Shunga bu kichik «terafim» kümüş bolghini üçün emes, belki qanuniy ehmiyiti üçün Laban'gha intayin muhim idi. □ **31:20** «uni aldap qoyghanidi» — ibraniy tilida «uning könglini oghrilidi» bilen ipadilinidu. □ **31:21** «derya» — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitidu.

«Sen hézi bol, Yaqupqa ya aq ya kök déme!» dédi.□
 25 Laban Yaqupqa yétiship barghanda, Yaqup chédirini taghning üstige tikgenidi. Labanmu tughqanliri bilen Giléad téghining üstide chédir tikti. 26 Laban Yaqupqa: — Bu néme qilghining? Sen méni aldap, qizlirimni urushta alghan oljidek élip ketting? 27 Némishqa yoshurun qachisen, manga xewer bermey mendin oghriliqche ketting? Manga dégen bolsang men xushal-xuramliq bilen ghezel oqup, dap we chang chélip, séni uzitip qoymamtim? 28 Shundaq qilip sen manga öz oghullirim we qizlirimni söyüp uzitip qoyush pursitinimu bermiding. Bu ishta exmeqliq qilding.□ 29 Silerge ziyana-zexmet yetküzüsh qolumdin kéletti; lékin tünügün kéche atangning Xudasi manga söz qilip: «Hézi bol, Yaqupqa ya aq ya kök déme» dédi. 30 Xosh, sen atangning öyini tolimu séghin'ghining üçün ketmey qoymaysen; lékin némishqa yene méning butlirimni oghriliqing? — dédi.

□ **31:24** «Yaqupqa ya aq ya kök déme!» — ibraniy tilida «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!». Bu sözler belkim: «uningha beriket tilime yaki uni qarghima» dégenlik bolsa kérek. Xuda némishqa «Yaqupqa yaxshi gep qilma» dégen? Bizningche Xuda Labanning aldamchi mahiyitini obdan biletti; u Yaqupqa beriket tilise aldamchi niyiti bilen tileydighinini biletti. Uning «yaman gep qilish»igha, yeni uni qarghashqa yol qoymaytti, elwette. Shunga «Yaqupqa ya yaxshi ya yaman gepni qilma!» dégini belkim «peqet heqiqettin sözle!» dégenlik bolushi mumkin. Biraq Labanning Yaqup bilen bolghan söhbitige qarisaq u yenila yalghanchiliqtin yiraq ketmeydu! □ **31:28** «öz oghullirim» — Labanning «oghullirim» dégini uning hiyligerlikini ayan qilidu. Uning Yaquptin tughulghan newre oghulliri bar idi, lékin u ularni «méning oghullirim» dep hésablaytti.

³¹ Yaqup Laban'gha jawab bérip: — Men qorqup qachtim; chünki séni qizlrini mendin mejburiy tartiwalamdikin, dédim. ³² Emdi butliringha kelsek, ular kimdin chiqsa shu tirik qalmaydu! Qérindashlirimiz aldida mendin qandaqla némengni tonuwalsang, uni élip ket, — dédi. Halbuki, Yaqupning Rahilening butlarni oghrilap kelgindin xewiri yoq idi.

³³ Laban aldi bilen Yaqupning chédirigha kirip, andin Léyahning chédiri hem ikki dédekning chédirlirigha kirip axturup héchnéme tapalmidi. Léyahning chédiridin chiqip, Rahilening chédirigha kirdi. ³⁴ Rahile bolsa öy butlirini élip, bularni tögining chomining ichige tiqip qoyup, üstide olturuwalghanidi. Laban pütkül chédirini axturup, héchnéme tapalmidi.

³⁵ Rahile atisigha: — Ey xojam, aldingda turalmighinim üçün xapa bolmighin; chünki men hazir ayallarning adet mezigilide turuwatimen, — dédi. Shundaq qilip, Laban hemme yerni qoymay axturupmu, öy butlirini tapalmidi.□

³⁶ Shuning bilen Yaqup achchiqlap Laban bilen jédelliship ketti. Yaqup Laban'gha: — Sen méni keynimdin munche aldirap-ténep qoghlap kelgüdek mende néme sewenlik, néme gunah bar?

³⁷ Sen hemme yük-taqlirimni axturup chiqting, öyüngning nersiliridin birer néme tapalidingmu? Birnéme tapqan bolsang, méning qérindashlirim bilen séning qérindashliringning aldida uni qoyghin, ular biz ikkimizning arisida höküm qilsun.

□ **31:35 «men hazir ayallarning adet mezigilide turuwatimen»**
— ibraniy tilida: «ayallarning aditi hazir manga chüshti».

38 Men mushu yigirme yil qéshingda turdum; héchqachan saghliqing we chishi öchkiliring bala tashliwetmidi; padiliringdin qochqarliringni yéginim yoq. 39 Boghuwétilgenlirini qéshinggha élip kelmey, bu ziyanni özüm toldurdum; kéchisi oghrilan'ghan yaki kündüzi oghrilan'ghan bolsun sen uni mendin tölitip alding. 40 Méning künlirim shundaq öttiki, kündüzi issiqtin, kéchisi soghuqtin qiynilip, uyqu közümdin qachatti. 41 Méning künlirim mushu yigirme yilda öyüngde turup shundaq boldi; on töt yil ikki qizing üçün sanga xizmet qildim, alte yil padang üçün xizmet qildim; uning üstige sen ish heqqimni on qétim özgertting. 42 Eger atamning Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, yeni Ishaqning Qorqunchisi Bolghanning Özi men bilen bille bolmisa idi, sen jezmen méni quruq qol qilip qayturuwétetting. Lékin Xuda méning tartqan jebir-japalirimni, qollirimning musheqqitini körüp tünügün kéche sanga tenbih berdi, — dédi.

Yaqupning Laban bilen kélishim tüzüshi

43 Laban Yaqupqa jawab bérip: — Bu qizlar méning qizlirim, bu oghullar méning oghullirim, bu pada bolsa méning padam bolidu; shundaqla köz aldindiki hemme nerse miningkidur; emma men bügün bu qizlirimni we ularning tughqan oghullirini néme qilay?□ 44 Qéni kel, sen bilen ikkimiz

□ **31:43** «méning oghullirim» — 28-ayettiki izahatni körüng. «köz aldindiki hemme nerse miningkidur» — mushu sözlez pütünley xata, elwette. Yaqup bularning hemmisige öz qolining ejri bilen érishkenidi.

bir ehde tüzüsheyli, bu men bilen séning otturim-izda guwah bolsun, — dédi.

⁴⁵ Shuning bilen Yaqup bir tashni élip öre tiklep tüwrük qilip qoydi. ⁴⁶ Andin Yaqup qérindashlirigha: — Tash yighinglar, — déwidi, tashlarni élip kélip döwilidi, shu yerde tash döwisining yénida ghizalinishti. ⁴⁷ Laban bu döwini «Yegar-Sahaduta» dep atidi, Yaqup uninggha «Galéed» dep at qoydi. ⁴⁸ Laban: — Bu döwe бүгүн sen bilen méning otturamda guwah bolsun, — dédi. Shunga bu sewebtin döwining nami «Galéed» ataldi. ⁴⁹ U jay yene «Mizpah», depmu ataldi; chünki Laban yene: — Ikkimiz bir-birimiz bilen körüshmigen waqitlarda, Perwerdigar sen bilen méning otturamda qarawul bolup közitip tursun. ⁵⁰ Eger sen qizlirimni bozek qilsang, yaki qizlirimning üstige bashqa xotunlarni alsang, bashqa héch kishi qéshimizda hazir bolmighan teqdirdimu, mana, Xuda men bilen séning arangda guwahchidur!

⁵¹ Laban Yaqupqa yene: — Mana, bu döwige qara, men bilen sen ikkimizning otturisida men tiklep qoyghan bu tüwrükkimu qara; ⁵² kelgüside bu döwe we bu tüwrükmü men yaman niyet bilen bu döwidin séning teripingge ötmeslikim üçhün, séningmu niyitingni yaman qilip bu döwe we bu tüwrüktin ötüp méning teripimge kelmesliking

□ **31:47** «Yegar-Sahaduta» — aramiy tilida, «Galéed» ibraniy tilida «guwahliq döwisi» dégen menide. □ **31:49** «Mizpah» — «közitish munari» dégen menide bolup, yene «u közitip tursun» dégen sözning ahangigha yéqin.

üchün guwahchi bolsun. □ ⁵³ Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining ilahliri arimizda höküm chiqarsun, — dédi. Yaqup bolsa atisi Ishaqning Qorqunchisi Bolghuchi bilen qesem qildi. □

⁵⁴ Andin Yaqup tagh üstide bir qurbanliq sunup, qérindashlirini özi bilen tamaqlinishqa tekliq qildi. Ular hemdastixan olturdi we kéchisi taghda qondi. □ ⁵⁵ Etisi tang seherde Laban ornidin turup, newriliri bilen qizlirini söyüp, ulargha bext-beriket tilep, öz öyige rawan boldi.

32

Yaqupning Esaw bilen körüşhüşke teyyarlinishi

¹ Yaqup öz yoligha kétip baratti; yolda Xudaning perishtiliri uninggha uchridi. ■ ² Yaqup ularni

□ **31:52** «séningmu niyitingni yaman qilip bu döwe we bu tüwrüktin ötüp méning teripimge kelmesliking üchün guwahchi bolsun» — eger yuqirida éytqinimizdek «öy butliri»gha ige bolush «öyning özige ige bolghanliq» hésablansa, undaqta Labanning bu sözlirining meqsiti: — «Yaqup yaki uning ewladliri öy butlirimni élip, méning öy-teelluqatirimni tartiwélish niyitide men terepke hergiz kelmisun» dégenliktin ibaret idi. □ **31:53** «Ibrahimning ilahi, Nahorning ilahi we bu ikkisining atisining ilahliri» — Laban, Ibrahimning atisi Terah we Nahorlar asasen butperesler idi («Yesh.» 24:2ni körüng). □ **31:54** «tamaqlinishqa tekliq qildi» — bu taam belkim qurbanliqning göshi bolushi mumkin. Undaqta u «inaqliq qurbanliqi» süpitide sunulghan bolsa kérek («Law.» 3-babni körüng). ■ **32:1** Yar. 48:16.

körüp: — Bu jay Xudaning bargahi iken! — dep, bu jayning namini «Mahanaim» dep qoydi.□

³ Andin Yaqup Séir zéminidiki «Édom yayliqi»gha, akisi Esawning qéshigha aldin xewerchilerni ewetip, ⁴ ulargha jékilep: — Siler xojamgha, yeni Esawgha: «Keminiliri Yaqup mundaq dédi: — Men Labanning qéshida musapir bolup, ta mushu waqitqiche turdum. ⁵ Emdi mende kala, éshek we qoylar, qul-dédeklermu bar; men özlirining neziride iltipat taparmenmikin dep xojamgha xewer yetküzüshni layiq kördüm», denglar, — dédi.

⁶ Xewerchiler Yaqupning yénigha yénip kélip: — Biz akiliri Esawning qéshigha barduq; u töt yüz kishini élip, silining aldilirigha kéliwatidu, — dédi.

⁷ Yaqup nahayiti qorqup, ghem-ghussige chüshüp ademlirini qoy, kala we tögilirige qoshup, ikki topqa ayridi. ⁸ U: — «Eger Esaw kélip bir topimizgha hujum qilsa, yene bir top qéchip qutulup qalar» — dep oylidi.

⁹ Andin Yaqup mundaq dua qildi: — I atam Ibrahimning Xudasi we atam Ishaqning Xudasi! Manga: «Öz zémining we uruq-tughqanliringning qéshigha yénip ketkin, sanga yaxshiliq qilimen» dep wede qilghan Perwerdigar! ■ ¹⁰ — Men Séning Öz qulunggha körsetken özgermes barliq méhribanliqing we barliq wapadarliqing aldida héchnéme emesmen; chünki men bu Iordan

□ **32:2** «Mahanaim» — buning menisi «ikki bargah». Bu «ikki bargah» Yaqupning bargahi we Xudaning bargahini körsitidu. Yaqupning «bargah» déginidin qarighanda, shu jayda körgen perishtiler derweqe intayin köp bolsa kérek. ■ **32:9** Yar. 31:13.

deryasidin ötkinimde yalghuz bir hasam bar idi. Emdi men ikki top adem bolup qaytiwatimen. □

¹¹ Ötünüp qalay, méni akam Esawning qolidin qutquzghaysen; chünki u kélip men bilen xotun-balilirimni öltürüwétemdikin, dep qorqimen.

¹² Sen: «Men jezmen sanga zor yaxshiliq qilip, séning neslingni déngizdiki qumdek heddi-hésabsiz köp qilimen», dégeniding, — dédi. ■

¹³⁻¹⁵ U shu kéchisi shu yerde qonup qaldi; andin u qol ilikidiki mallardin élip, akisi Esawgha ikki yüz öchke, yigirme téke, ikki yüz saghliq, yigirme qochqar, ottuz chishi tögini taylaqliri bilen, qiriq inek, on buqa, yigirme mada éshek, on hangga éshekni sowghat qilip teyyarlap, □ ¹⁶ Bularni ayrim-ayrim top qilip xizmetkarlirining qoligha tapshurup, ulargha jékilep: — Siler mendin burun méngip, her topning arisida ariliq qoyup heydep ménginglar, — dédi.

¹⁷ U eng aldidiki top bilen mangghan kishike emr qilip: — Akam Esaw sanga uchrighanda, eger u sendin: «Kimning adimisen? Qeyerge barisen? Aldingdiki janiwarlar kimning?» — dep sorisa, ¹⁸ Undaқта sen jawab bérip: «Bular keminiлиri Yaqupning bolup, xojam Esawgha ewetken sowghattur. Mana, u özimu keynimizdin kéliwatidu» — dégin, dédi.

¹⁹⁻²⁰ Shu teriqide u ikkinchi, üçinchi we ulardin kéyinki padilarni heydep mangghuchi kishilergimu oxshash emr qilip: — Esaw sizlerge uchrighanda, silermu uninggha shundaq

□ **32:10** «héchnéme emesmen» — ibraniy tilida «intayin kichikmen». ■ **32:12** Yar. 28:13. □ **32:13-15** «hangga éshek» — yaki «texey».

denglar, andin: — Mana, keminiliri Yaqup özimu arqimizdin kéliwatidu, — denglar, dédi; chünki u: — Men aldinda barghan sowghat bilen uni méni kechürüm qildurup, andin yüzini körsem, méni qobul qilarmikin, — dep oylighanidi.□

²¹ Shundaq qilip sowghat aldın ewetildi; u shu kéchisi bargahda qonup qaldi.

Yaqupning Xuda bilen chélishishi

²² U shu kéchide qopup, ikki ayali we ikki dédiki we on bir oghlini élip, Yabbok kéchikidin ötüp ketti.

²³ U ularni éqindin ötküzdi, shundaqla hemme teelluqinimu u qarshi terepke ötküzdi. ²⁴ Yaqup bolsa bu qatta yalghuz qaldi; bir zat kélip shu yerde uning bilen tang atquche chélishiti. ²⁵ Lékin bu zat uni yéngelmeydighanliqini körüp, uning yotisining yiriqigha qolini tegküzüp qoydi; shuning bilen ular chélishiwatqanda Yaqupning yotisi qazandin chiqip ketti.□

²⁶ U zat: — Méni qoyup bergin, chünki tang atay dep qaldi, dédi.

— Sen méni beriketlimigüche, séni qoyup bermeymen, dédi Yaqup.■

²⁷ U uningdin: — Éting néme? dep soridi.

U: étim Yaqup, — dédi.

²⁸ U uninggha: — Séning éting buningdin kéyin Yaqup bolmay, belki Israil bolidu; chünki sen Xuda

□ **32:19-20** «uni méni kechürüm qildurup, andin...» — ibraniy tilida «uning yüzi aldida kafaret qilalaymen, andin...». «Kafaret» dégen ish toghruluq «Mis.» 29:33 we izahati, shundaqla «Tebirler»nimu körüng. □ **32:25** «yotisining yiriqigha...» — yaki «yotisining ügisige». ■ **32:26** Hosh. 12:4.

bilenmu, insan bilenmu éliship ghalib kelding, — dédi. □ ■

²⁹ Andin Yaqup uningdin: — Namingni manga dep bergin, déwidi, u: — Némishqa méning namimni soraysen? — dédi we shu yerde uninggha bext-beriket ata qildi. □

³⁰ Shuning bilen Yaqup: — Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldi, dep u jayning namini «Peniel» dep atidi. □

³¹ U Penieldin ötüp mangghanda, kün uning üstibéshini yorutti; emma u yotisi tüpeylidin aqsap mangatti.

³² Bu sewebtin Israillar бүгүн'giche yotining ügisidiki peyni yémeydu; chünki shu Zat Yaqupning yotisining yiriqigha, yeni uning péyige qolini tegküzüp qoyghanidi.

33

Yaqupning Esaw bilen uchrishishi

¹ Yaqup béshini kötürüp qariwidi, mana Esaw töt yüz kishi bilen kéliwatatti. Shuning bilen u balilirini ayrip, Léyah, Rahile we ikki dédekke tapshurdi; ² u ikki dédek we ularning balilirini hemming aldida mangdurdi, andin Léyah bilen uning balilirini, eng axirida Rahile bilen Yüsüpni

□ **32:28** «Israail» — menisi «Xuda bilen bille bolghan emir» we uning bilen teng «Xuda bilen élishquchi». ■ **32:28** Yar. 35:10.

□ **32:29** «Peniel» — (yaki «Penuel») — menisi «Xudaning jamali».

□ **32:30** «Xudani yüzmu-yüz körüp, jénim qutulup qaldi» — bu intayin sirliq weqe üstide «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

mangdurdi. ³ Özi bolsa ularning aldigha ötüp mangdi, u akisining aldigha yétip barghuche yette qétim yerge bash urup tezim qildi. ⁴ Esaw uning aldigha yügürüp kélip, uni quchaqlap, boynigha gire sélip, uni söydi; her ikkisi yighliship ketti.

⁵ Andin Esaw béshini kötürüp qarap, ayallar we balilarni körüp: — Bu sen bilen bille kelgenler kimler? — dep soridi.

Yaqup: — Bular Xuda shapaet qilip kemnilirige bergen balilardur, — dédi.

⁶ Andin ikki dédek we ularning baliliri aldigha bérip, uninggha tezim qildi; ⁷ Andin Léyahmu uning baliliri bilen aldigha bérip, tezim qildi, axirida Yüsüp bilen Rahile aldigha bérip, tezim qildi.

⁸ Esaw: — Manga yolda uchrighan ashu toplirigda néme meqsiting bar? — déwidi, Yaqup jawab bérip: — Bu xojamning aldida iltipat tépishim üçhündür, dédi.

⁹ Lékin Esaw: — Ey qérindishim, mende yétip ashqudek bar. Séning öz nersiliring özüngge qalsun, dédi.

¹⁰ Emma Yaqup: — Undaq qilmighin; eger men nezerliride iltipat tapqan bolsam, sowghitimni qolumdin qobul qilghayla; chünki silining méni xushalliq bilen qobul qilghanlirini körüp, didarlirini körginimde Xudaning didarini körgendek boldum! ¹¹ Emdi sanga keltürülgen, *Xudadin körgen* bu beriketlirimni qobul qilghayla; chünki Xuda manga shapaet körsetti, hemme nersilirim bar boldi, — dep uningdin qayta-qayta ötünüwidi, u qobul qildi.

¹² Andin Esaw: — Emdi biz qozghilip sepirimizni dawamlashturayli, men séning aldingda mangay,

dédi.

¹³ U uninggha jawaben: — Xojam kördile, balilar kichik, qéshimda émidighan qoza we mozaylar bar; eger men bularni bir künla aldirtip qoghlap mang-dursam, pütkül pada ölüp kétidu. ¹⁴ Shunga ötünimenki, xojam keminiiridin aldida mang-ghach tursun; men aldimdiki mal-charwilarning méngishigha, shundaqla balilarning méngishigha qarap asta méngip, xojamning qéshigha Séirgha udul baray, dédi.

¹⁵ U waqitta Esaw: — Undaq bolsa, men özüm bilen kelgen kishilerdin birnechchini qéshingda qoyup kétey, dédi. Lékin u jawab bérip: — Buning néme hajiti? Peqet xojamning neziride iltipat tap-samla shu kupaye, dédi.

¹⁶ Esaw u küni yolgha chiqip Séirgha yénip ketti.

¹⁷ Yaqup seper qilip, Sukkot dégen jaygha kelgende, u yerge bir öy sélip, mallirigha lapaslarni yasidi. Shunga bu yer «Sukkot» dep ataldi.□

¹⁸ Shu teriqide Yaqup Padan-Aramdin qaytip, Qanaan zéminidiki Shekem shehirige aman-ésen keldi. U sheherning aldida chédir tikti.■ ¹⁹ Andin u chédir tikken yerning bir qisimini Shekemning atisi bolghan Hamorning oghulliridin bir yüz qesitige sétiwélip,□ ²⁰ Shu yerde bir qurban'gah sélip, namini «El-Elohe-Israil» dep atidi.□

□ **33:17** «Sukkot» — menisi «kepiler» yaki «lapaslar». ■ **33:18** Ye. 24:32; Ros. 7:16. □ **33:19** «qesite» — pul birliki bolup, qimmiti bizge namelum. □ **33:20** «El-Elohe-Israil» — menisi ««El» Israilning Tengrisidur» (ibraniy tilida «El» bolsa «ilah», «Xuda» dégenni bildüridu).

34

Shekemning Dinahning nomusigha tégishi

¹ Bir küni, Léyahning Yaqupqa tugʻup bergen qizi Dinah yurtning qizliri bilan körüşkili chiqti.■

² Shu yurtning emiri hiwiy Hamorning oghli Shekem uni körüp qélip, uni tutuwélip, zorlap nomusigha tegdi. ³ Emma uning köngli Yaqupning qizi Dinahqa chüshüp, uni yaxshi körüp qaldi we uninggha muhebbiti bilan köngül soridi.

⁴ Shuning bilen Shekem atisi Hamordin: — Bu qizni manga xotunluqqa élip bergin, dep telep qildi.

⁵ Yaqup *Shekemning* qizi Dinahning ippitige tegkenlikini anglap qaldi. Uning oghulliri malliri bilen dalalarda idi; shunga Yaqup ular kelgüche jim turup turdi. ⁶ Shekemning atisi Hamor Yaqupning aldigha uning bilen sözleshkili chiqti; ⁷ Yaqupning oghulliri xewerni anglapla dalalardin qaytip kelgenidi. Bular

Shekemning qilmaydighan ishni qilib, Yaqupning qizining nomusigha tégip Israíl qebiliside shermendilik qilghini üçün azablinip, intayin qattiq ghezeplendi.□ ⁸ Hamor ulargha söz qilib: — Oghlum Shekemning köngli qizinglarga chüshüp qaptu. Iltipat qilib uni oghlumgha xotunluqqa bersenglar! ⁹ Biz bilen quda-baja bolup, qizliringlarni bizge béringlar, bizning qizlirimiznimu siler élinglar; ¹⁰ Biz bilen bille

■ **34:1** Yar. 30:21. □ **34:7** «Israíl qebiliside» — ibraniy tilida «Israilda». «Israíl» dégen bu söz mushu yerde «Israíl qebilisi» yaki «Israíl xelqi»ni körsetken. Buning muqeddes kitabta birinchi qétim shu menide ishilitilishi bolidu.

turunglar. Mana, yer aldinglarda turuptu; bu yerni makan qilip, soda qilip, özunglar üçhün öy-mülük élinglar, — dédi.

¹¹ Shekem qizning atisi bilen aka-ukilirigha: — Neziringlarda iltipat tapsam deymen; siler néme désenglar, shuni bérey. ¹² Mendin qanchilik toyluq yaki sowghat telep qilsanglar, manga éytqininglarche bérey; peqet bu qizni manga xotunluqqa bersenglarla bolidu, dédi.

¹³ Yaqupning oghulliri bolsa Shekem we atisi Hamorgha hiyle-mikir bilen jawab berdi, chünki u singlisi Dinahning ippitige tegkenidi; ¹⁴ ulargha: — Biz bundaq qilalmaymiz, singlimizni xetnisiz birsige bérishke maqul déyelmeymiz; chünki bu bizge nomus bolidu. ■ ¹⁵ Peqet bir shertimizge könsenglarla silerge maqul bolimiz; silerning barliq erkekliringlar xetne qilinip bizdek bolsa, ¹⁶ Qizlirimizni silerge béríp, silerning qizliringlarni biz élip aranglarda olturup, bir qowm bolup qalimiz. ¹⁷ Emma bizge qulaq salmay xetne qilinishqa unimisanglar, undaqta biz qizimizni élip kétimiz, — dédi.

¹⁸ Ularning sözliri Hamor we oghli Shekemning nezirige yaqti. ¹⁹ Yigit bu ishni keynige sozmidi, chünki u Yaqupning qizigha éjil bolup qalghanidi; u atisining öyide hemmidin etiwarliq idi. ²⁰ Shuning bilen Hamor oghli Shekem bilen sheherning derwazisigha béríp, sheherning ademlirige söz qilip: — ²¹ Bu ademlerning biz bilen inaq ötküsi bar. Shunga ular mushu yurtta turup soda-sétiq qilsun; mana, bu jayningIkki

■ **34:14** Yar. 17:12,13,14.

teripi ulargha yetküdek kengridur. Biz ularning qizlirini xotunluqqa élip, öz qizlirimizni ulargha bérimiz. ²² Lékin peqet arimizdiki hemme erkek ular xetne qilin'ghandek xetne qilinsa, u ademler arimizda turup biz bilen bir xelq bolushqa maqul deydu. ²³ Shu teriqide ularning mal-teelluqati, hemme charpayliri bizningki bolmamdu? Biz peqet ulargha maqul désekla, ular arimizda turidu, — dédi.

²⁴ Shuning bilen sheherning derwazisidin kirip-chiqidighanlarning hemmisi Hamor bilen oghli Shekemning sözige qulaq saldi. Sheherning derwazisidin kirip-chiqadighanlarning hemmisi xetne qilindi. ²⁵ Emma üçinchi küni, ular téxiche aghriq yatqinida shundaq boldiki, Yaqupning ikki oghli, yeni Dinahning akiliri Shiméon bilan Lawiy herqaysisi öz qilichini élip, sheher xatirjemlik ichide turghinida bésip kirip, hemme erkekni öltürüwetti; ■ ²⁶ Ular Hamor bilen oghli Shekemnimu qilichlap, Dinahni Shekemning öyidin élip ketti. ²⁷ Andin Yaqupning *barliq* oghulliri: «Ular singlimizning nomusigha tegdi» dep, öltürülgenlarning jayigha kélip, sheherni bulap-talang qildi. □ ²⁸ Ularning qoy-kala, ésheklirini, sheherdiki hemmini, étizliqlardiki hemmini élip ketti, ²⁹ Shundaqla ularning barliq mal-mülkini bulap-talap, barliq xotun-balilarni esir qilip, öy ichidiki barliq nersilernimu qoshup

□ **34:25** «Dinahning **akiliri**» — oqurmenlarning éside barki, Shiméon we Lawiy Dinahning bir tughqan (Léyahdin tughulghan) ikkinchi we üçinchi akisi idi. ■ **34:25** Yar. 49:6. □ **34:27** «ular **singlimizning nomusigha tegdi**» — bu tolimu ashuruwetkenlik bolidu. Chünki peqet birla adem shundaq qilghanidi.

élip ketti.

³⁰ Yaqup Shiméon we Lawiyni eyiblep: — Siler méni balagha tiqip, zémindikiler — Qanaaniylar bilen Perizziylarning aldida sésittinglar. Bizning adimimiz az bir xelqturmiz; ular manga qarshi chiqip yigilip hujum qilidu; shuning bilen men we jemetim weyran bolimiz, — dédi.□

³¹ Emma ular jawab bérip: — Ejeba, singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek muamile qilsa bolamdu? — dédi.□

35

Xudaning Beyt-Elde Yaqupqa bashpanah bolushi

¹ Andin Xuda Yaqupqa: — Sen hazir Beyt-Elge chiqip, shu yerni makan qil, özüng akang Esawdin qéchip mangghiningda sanga körün’gen Men Tengrige bir qurban’gah yasighin, — dédi.■

² Shuning bilen Yaqup öyidikiler we özi bilen bille bolghanlarning hemmisige mundaq dédi: — Aranglardiki yat ilah butlirini tashliwétip, özünglarni paklap éginliringlarni yenggüshlenglar.

³ Andin qopup Beyt-Elge chiqimiz. Men shu yerde qiyinchiliqta qalghanda duayimni ijabet qilip, yürgen yolumda méning bilen bille bolup kelgen Tengrige qurban’gah salay, — dédi.

□ **34:30** «bizning adimimiz az bir xelqturmiz» — ibraniy tilida «men sanim az ademmen». □ **34:31** «Ejeba, singlimizgha bir pahishe ayalgha qilghandek muamile qilsa bolamdu?» — bu weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **35:1** Yar. 27:43; 28:12,13.

⁴ Shuning bilan öz qolliridiki hemme yat ilah but-lirini, shundaqla qulaqliridiki zirilerni chiqirip Yaqupqa berdi. Yaqup bularni Shekemdiki dub derixining tüwige kömüp qoydi. ⁵ Andin ular seperge atlandi; emma etrapidiki sheherlerni Xudadin bolghan bir wehime basqachqa, ular Yaqupning oghullirini qoghlimidi. ⁶ Bu teriqide Yaqup we uning bilen bille bolghanlarning hem-misi Qanaan zéminidiki Luz, yeni Beyt-Elge yétip keldi. ⁷ U shu yerde bir qurban'gah yasidi; aki-sidin qéchip mangghinida shu yerde Xuda uning-gha körün'gini üçhün bu jayning ismini «El-Beyt-El» dep atidi. □ ■

⁸ Riwkahning inik'anisi Deborah bolsa shu yerde alemdin ötti. U Beyt-Elning ayighidiki dub derix-ining tüwide depne qilindi. Bu sewebtın shu derex «Yigha-Zarning dub derixi» dep ataldi. □

Xudaning Yaqupqa yene bir qétim bext ata qilip, yéngi ismini tekrarlishi

⁹ Yaqup *shu yol bilen* Padan-Aramdin yénip kel-gendın kéyin, Xuda uninggha yene bir qétim körünüp, uninggha bext-beriket ata qildi. ■

¹⁰ Andin Xuda uninggha: — Séning isming Yaqup-tur; emma mundin kéyin sen Yaqup atalmay, belki naming Israil bolidu, dep uning ismini Is-rail qoyup qoydi. ■ ¹¹ Andin Xuda yene uning-gha: — Men Özüm Hemmige Qadir Tengridur-men; sen nesillinip, köpeygın; bir el, shundaqla bir

□ **35:7** «El-Beyt-El» — menisi «Beyt-Eldiki Xuda». ■ **35:7** Yar. 28:19. □ **35:8** «Yigha-Zarning **dub derixi**» — ibraniy tilida «Allon-baqtı».

■ **35:9** Hosh. 12:5. ■ **35:10** Yar. 32:27; 2Pad. 17:34.

türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu séning pushtungdin chiqidu. □ ■ ¹² Men Ibrahim we Ishaqqa bergén zéminni sanga bérimen, shundaqla sendin kéyinki neslinggimu shu zéminni bérimen, — dédi.

¹³ Andin Xuda uning bilen sözleshken jaydin, uning yénidin yuqirigha kötürüldi. ¹⁴ Yaqup Xuda özi bilen sözleshken jayda bir tash tüwrükni tiklep, üstige bir sharab hediyesini tökti we zeytun méyi quyup qoydi. ■ ¹⁵ Yaqup Xuda özi bilen sözleshken shu jayning namini «Beyt-El» dep atidi. □

Rahilening tughutta ölüp kétishi

¹⁶ Andin ular Beyt-Eldin méngip, Efratqa azghina yol qalghanda, Rahileni tolghaq tutup kétip, qattiq tughut azabida qaldi. ¹⁷ Emma tolghiқи qattiq éghirlashqanda, tughut anisi uninggha: — Qorqmighin, bu qétim yene bir oghlung bolidighan boldi — dédi.

¹⁸ Shundaq boldiki, Rahile jéni chiqish aldida, axirқи nepisi bilen oghligha «Ben-Oni» dep isim qoydi; emma uning atisi uni «Ben-Yamin» dep atidi. □

□ **35:11** «bir el, shundaqla bir türküm eller sendin peyda bolidu; padishahlarmu séning pushtungdin chiqidu» — bu bésharet toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

■ **35:11** Yar. 17:1, 6; 28:3; 48:3 ■ **35:14** Yar. 28:18. □ **35:15** «Beyt-El» — «Xudaning öyi». Bu Yaqupning ikkinchi qétim bu namni shu yerge qoyushi idi. Shübhisizki, u bu namning ehmiyatini bir qeder toluq chüshen'gini üçün shundaq qildi. □ **35:18** «Ben-Oni» — (erebche «lbn-Aniy») — menisi «qayghunning oghli». «Ben-Yamin» (Binyamin) dégenning menisi «ong qoldiki oghul» yaki «ametlik bala».

19 Rahile wapat boldi we Beyt-Lehem dep atilidighan Efratning yolining boyigha depne qilindi.■ 20 Yaqup uning qebrisining üstige bir xatire téshi tiklep qoydi. Bügün'ge qeder «Rahilening Qebre Téshi» shu yerde turmaqta. 21 Andin Israil seperni dawamlashturup Migdal-Édirning u teripide öz chédirini tikti.□

Yaqupning oghulliri

22 Israil u zéminda turghan waqtida, Ruben bérip öz atisining kéniziki Bilhah bilen bir orunda yatti; Israil buni anglap qaldi.

Yaqupning on ikki oghli bar idi: —■

23 Léyahdin tughulghan oghulliri: — Yaqupning tunji oghli Ruben we Shiméon, Lawiy, Yehuda, Issakar hem Zebulun idi.■

24 Rahiledin tughulghan oghulliri: — Yüsüp we Binyamin idi.

25 Rahilening dédiki Bilhahdin tughulghan oghulliri: — Dan we Naftali idi.

26 Léyahning dédiki Zilpahdin tughulghan oghulliri: — Gad bilen Ashir idi. Bular bolsa Yaqupqa Padan-Aramda tughulghan oghulliri idi.

Ishaqning alemdin ötüshi

27 Emdi Yaqup atisi Ishaqning qéshigha, Ibrahim we Ishaq Musapir bolup turghan Kiriya-Arba, yeni Hébronning yénidiki Mamrege keldi. 28 Ishaqning körgen künliri bir yüz seksen yil boldi. 29 Ishaq

■ 35:19 Yar. 48:7. □ 35:21 «Israil» —Yeni Yaqup, elwette. «Migdal-Édir» — menisi «qoy padisi munari». ■ 35:22 Yar. 49:4.

■ 35:23 Yar. 46:8; Mis. 1:2.

tolimu qérip, künliri toshup, nepestin toxtap wapat boldi we öz qowmining qéshigha béríp qoshuldi. Uning oghulliri Esaw bilen Yaqup uni depne qildi. □ ■

36

Esawning ewladliri

1Tar. 1:35-54

¹ Töwendikiler Esawning ewladliridur (Esaw yene Édom depmu atilidu): —□ ■

² Esaw ayallirini Qanaaniylarning qizliridin aldi, yeni hittiylardin bolghan Élonning qizi Adah bilen hiwiylardin bolghan Zibéonning newrisi, Anahn-ing qizi Oholibamahni aldi; ³ uningdin bashqa Ismailning qizi, Nébayotning singlisi Basimatnimu alghanidi. ⁴ Adah Esawgha Élifazni tughup berdi; Basimat bolsa Réuelni tughdi. ⁵ Oholibamah Yeush, Yaalam we Korahni tughdi; bular Qanaan zéminida Esawgha tughulghan oghullar idi.

⁶ Esaw ayalliri, oghul-qizliri, öyidiki hemme kishilirini we charpaylirini, barliq ulaghlirini,

□ **35:29** «**künliri toshup,...**» — ibraniy tilida «künler bilen tolghan bolup, ...» dégen sözler bilen ipadilini. «**öz qowmining qéshigha béríp qoshuldi**» — «ibraniy tilida «öz qowmlirigha qoshuldi» — 15:15 we izahatini körüng. ■ **35:29** Yar. 25:8. □ **36:1**

«**Töwendikiler Esawning ewladliridur**» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning toqquzinchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esaw (Édom)ning ewladlirining tarixi» («Esawning ewladlirining tarixi») (36:1-8) bashlinidu. «**Édom**» — buning menisi «qizil» bolup, Séir rayonidiki tupraqning rengini körsitidu. Esaw özimu «qizil adem» bolup, «qizil bir zémin»da olturaqlashqan. ■ **36:1** 1Tar. 1:35.

shundaqla Qanaan zéminida tapqan barliq tealluqatlarini élip, inisi Yaquptin ayrilip, bashqa bir yurtqa köchüp ketti. ⁷ Chünki her ikkisining tealluqatliri intayin köp bolghachqa, bir yerde bille turalmaytti; musapir bolup turghan zémin ularning mal-charwilirining köplükidin ularni baqalmaytti.■ ⁸ Buning bilen Esaw (Esaw Édom depmu atilidu) Séir téghigha bérip, olturaqliship qaldi.■

⁹ Töwendikiler taghliq rayon Séirdiki Édomiylarning ata-bowisi Esawning ewladliridur: —□

¹⁰⁻¹³ Esawning oghulliri: — Esawning ayali adahning oghli Élifaz; Esawning ayali Basimatning oghli Réuel. Élifazning oghulliri: — Téman, Omar, Zefo, Gatam we Kenaz idi. Esawning oghli Élifazning kichik xotuni Timna idi; u Élifazgha Amalekni tughup berdi. Yuqirilar bolsa Esawning ayali adahning ewladliri idi. Réuelning oghulliri: — Nahat, Zerah, Shammah we Mizzah idi; bular Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.

■ **36:7** Yar. 13:6. ■ **36:8** Ye. 24:4. □ **36:9** «Töwendikiler ... Édomiylarning ata-bowisi Esawning ewladliridur: —» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning oninchi «tolidot»i («tarixi»), yeni «Esawning Séirda olturaqlashqan ewladlirining tolidoti» («Esawning Séirda olturaqlashqan ewladlirining tarixi») (36:9-37:1) bashlinidu. Esaw awwal Qanaan zéminida turup birnechche perzent kördi; bular 1-8-ayette xatirilinidu. Andin u «Séir taghliq rayoni»da turup u yerde birnechche perzentlik bolghan; bu yerde déyliwatqini shularning ewladlirini körsitidu (36:9-37:1). Mezkur tarix shu taghliq rayonluq «Horiylar»ning tarixini öz ichige alidu. Qarighanda, Horiylar awwal Esawlarga boysunup, andin ular bilen assimilyatsiyiliship bir millet, yeni «Édomlar» yaki «Édomiylar» bolup qalghan.

¹⁴ Esawning ayali, yeni Zibéonning chong qizi, Anahning qizi bolghan Oholibamahning oghulliri: u Esawgha Yeush, Yaalam we Korahni tughup berdi.

¹⁵ Esawning ewladlirining ichidin töwendiki emirler chiqqan: — Esawning tunji oghli Élifazning oghulliridin: — emir Téman, emir Omar, emir Zefo, emir Kénaz, ¹⁶ emir Korah, emir Gatam we emir Amalek chiqqan. Bular Édom zéminida Élifazning neslidin chiqqan emirler bolup, Adahning ewladliri idi.

¹⁷ Esawning oghli Réuelning oghulliridin emir Nahat, emir Zerah, emir Shammah we emir Mizzahlar chiqqan; bular Édom zéminida Réuelning neslidin chiqqan emirlerdur; bularning hemmisi Esawning ayali Basimatning ewladliri idi.

¹⁸ Esawning ayali Oholibamahning oghulliridin emir Yeush, emir Yaalam we emir Korahlar chiqqan. Bular Anahning qizi, Esawning ayali Oholibamahning neslidin chiqqan emirler idi.

¹⁹ Bular Esawning, yeni Édomning ewladliri bolup, *édomiylarning* emirliri idi.

Séirning ewladliri — Horiylar

²⁰⁻²¹ Horiylardin bolghan Séirning Édom zéminida olturghan ewladliri: — Lotan, Shobal, Zibéon, Anah, Dishon, Ézer we Dishan idi. Bular Séirning

□ **36:15** «emirler» — mushu yerde Esawning neslidin chiqqan qebililerning emirliri (qebile bashliqliri)ni körsetse kérek.

ewladliri bolup, Édom zéminida Horiylarning emirliri idi. □ ■

²² Lotanning oghulliri Hori bilen Héman idi; Lotanning singlisi Timna idi. ²³ Shobalning oghulliri: Alwan, Manahat, Ébal, Shéfo we Onam idi.

²⁴ Zibéonning oghulliri: — Ayah we Anah idi. Bu Anah chölde atisi Zibéonning ésheklirini béqiwétip, arshanglarni tépiwalghan Anahning del özi shu idi.

²⁵ Anahning perzentliri: oghli Dishon; Anahning qizi Oholibamah idi.

²⁶ Dishonning oghulliri: Hemdan, Eshban, Itran we Kéran idi.

²⁷ Ézerning oghulliri: Bilhan, Zaawan we Akan idi.

²⁸ Dishanning oghulliri: Uz we Aran idi.

²⁹⁻³⁰ Horiylarning özlirining emirliri: emir Lotan, emir Shobal, emir Zibéon, emir Anah, emir Dishon, emir Ézer we emir Dishan idi. Bular bolsa Horiylarning Séir zéminida öz namliri boyiche atalghan qebililerning emirliri idi.

Édomdiki padishahlar

³¹ Israillarning üstige héch padishah téxi seltenet qilmasta Édom zéminida seltenet qilghan padishahlar töwendikidek: —■

³² Béorning oghli Béla Édomda seltenet qildi; uning shehirining ismi Dinhabah idi.

□ **36:20-21** «Horiylardin **bolghan Séirning Édom zéminida olturghan ewladlir**» — Horiylar Esawlar «Séir zémini»gha kirishtin ilgirila shu yerde olturaqlashqanlar idi. Séir ularning ejdadi bolup, zémin uning ismi bilen atalghanidi. ■ **36:20-21** 1Tar. 1:38. ■ **36:31** 1Tar. 1:43.

³³ Béla ölgendin kéyin, bozrahliq Zerahning oghli Yobab uning ornida seltenet qildi.

³⁴ Yobab ölgendin kéyin, témaniylarning zéminidin kelgen Husham uning ornida seltenet qildi.

³⁵ Husham ölgendin kéyin, Bédadning oghli Hadad uning ornida seltenet qildi. U Moabning yaylaqlirida midiyaniylargha hujum qilip yenggenidi. Uning shehirining ismi Awit idi.

³⁶ Hadad ölgendin kéyin, masrekahliq Samlah uning ornida seltenet qildi.

³⁷ Samlah ölgendin kéyin, «Deryaning boyidiki Rehobot»tin kelgen Saul uning ornida seltenet qildi.□

³⁸ Saul ölgendin kéyin, Akborning oghli Baal-hanan uning ornida seltenet qildi.

³⁹ Akborning oghli Baal-hanan ölgendin kéyin, Hadar uning ornida seltenet qildi. Uning shehirining ismi Pau idi. Uning ayalining ismi Mehétabel bolup, u Mey-Zahabning qizi bolghan Matredning qizi idi.□

⁴⁰⁻⁴³ Esawning neslidin bolghan emirler ularning at-isimliri, jemetliri, nesebnamiliri we turghan jayliri boyiche: emir Timna, emir Alwah, emir Yehet, emir Oholibamah, emir Élah, emir Pinon, emir Kénaz, emir Téman we emir Mibzar, emir Magdiyel we emir Iramlar idi. Bular Édomiylarning emirliri bolup, özliri igilep olturaqlashqan joylar öz namliri bilen atalghanidi. Mana shu teriqide

□ **36:37** «Derya» — mushu yerde «Efrat deryasi»ni körsitidu.

□ **36:39** «Akborning oghli ... ölgendin kéyin, **Hadar uning ornida seltenet qildi**» — qarighanda, Horiylarning padishahliri sulale tüzümi boyiche emes, melum saylam yoli bilen tallinatti.

Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi. □ ■

37

Yüsüp we uning qérindashliri

¹ Yaqup bolsa atisi musapir bolup turghan yerde, yeni Qanaan zéminida olturaqlashti. ■

² Töwendikiler Yaqup ewladlirining ish-izliridur. Yüsüp yigit bolup on yette yashqa kirgen chagh-lirida, akiliri bilen bille qoylarni baqatti; u atisin-ing kichik xotunliri Bilhah we Zilpahning oghul-liri bilen bille ishleytti. Yüsüp atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyatti. □ ³ Yüsüp Israil-ning qérighan waqtida tapqan balisi bolghachqa, uni bashqa oghulliridin bekrek yaxshi köretti. Shunga u Yüsüpke uzun yenglik ton tiktürüp

□ **36:40-43** «mana **shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi**» — yaki «bular bolsa Édomdiki özliri igilep olturaqlashqan jaylardiki emirler idi». «mana **shu teriqide Esaw Édomiylarning ata-bowisi boldi**» — qiziq bir ish shuki, Israillar téxi musapir bolup yürüwatqanda, Esawlar alliqachan muqim zéminliq bolup, padishahliq tüzümi bolghan, shundaqla xélila tereqqiy qilghan bolsa kérek. Biraq kéyin Israillar ulardin köp tereplerde éship ketti. ■ **36:40-43** 1Tar. 1:51. ■ **37:1** Yar. 36:7; Ibr. 11:9.

□ **37:2** «Töwendikiler **Yaqup ewladlirining ish-izliridu**» — mushu jümle bilen «Alemning Yaritilishi»ning on birinchi «tolidot»i (axirqi «tolidot» yaki «tarix»), yeni «Yaqupning ewladlirining toli-doti» («Yaqupning ewladlirining ish-izliri») (37:2-50:26) bashlinidu. «**Yüsüp atisigha ularning nachar qiliqlirini éytip qoyatti**» — oqurmenler Yüsüpning akilirining kéyinki ishliridin u bergen bu xewerning rast yaki rast emeslikini köreleydu.

berdi. □ ⁴ Emma akiliri atisining uni özlrirdin yaxshi köridighinini körüp, uninggha öch bolup qalghanidi we uninggha chirayliq gep qilmatti.

⁵ Uning üstige Yüsüp bir chüsh körgen bolup, uni akilirigha dep bériwidi, ular uninggha téximu öch bolup ketti. ⁶ Yüsüp ulargha mundaq dédi: —

Méning körgen shu chüshümni anglap béqinglar.

⁷ Mana, biz hemmimiz étizlarda ashliqlarni baghlawatqudekimiz. Qarisam méning önchem öre turuptidek; silerning önchenglar bolsa méning önchemning chörisige oliship tezim qilip turghudek! — dédi.

⁸ Akiliri uningdin: — Ejeba, sen bizge padishah bolamsen? Üstimizge hökümranliq qilamsen? — dep soridi. Uning körgen chüshliri we gépidin akiliri uni téximu yaman kördi.

⁹ Kéyin u yene bir chüsh kördi we chüshini akilirigha dep: — Mana, men yene bir chüsh kördüm. Qarisam, quyash bilen ay we on bir yultuz manga tezim qilip turghudek! — dédi.

¹⁰ U bu chüshni atisi we akilirigha dep berdi. Atisi uninggha tenbih bérip: — Bu körgining zadi qandaq chüsh? Ejeba, men, anang we aka-ukiliring aldinggha bérip, sanga yerge bash urup tezim qilimizmu? — dédi. □

¹¹ Shuning bilen akiliri uninggha heset qilghili turdi. Emma atisi shu gepni könglige püküp qoydi. ■

□ **37:3** «uzun yenglik ton» — shu dewrlerdiki emirler we padishahlar öz shahzadiliri yaki ésilzadilirige shundaq «uzun yenglik ton» kiygüzetti. Bashqa birxil terjimisi «ala renglik ton».

□ **37:10** «aka-ukiliring» — Yüsüpning bir ukisi, yeni Binyamin bar idi. Shu waqitta u bek kichik idi. ■ **37:11** Ros. 7:9.

Yüsüpning Misirgha, qulluqqa sétilishi

¹² Emdi Yüsüpning qérindashliri atisining qoylirini baqqili Shekemge ketkenidi. ¹³ Israil Yüsüpke: — Akiliring Shekemde pada béqiwatidighu? Kel, men séni ularning qéshigha ewetey, déwidi, Yüsüp: — Mana men, dédi.

¹⁴ U uninggha: — Emdi bérip akiliring aman-ésenmu-emesmu, qoylar aman-ésenmu-emesmu, manga xewirini élip kelgin, dep uni Hébron jilghisidin yolgha saldi; u Shekemge bardı.

¹⁵ Shu yerde birsi uning dalada ténep yürginini körüp uningdin: — Néme izdewatisen, dep soridi.

¹⁶ U: — Men akilirimni izdewatimen. Ularning padilirini qeyerde béqiwatqanliqini éytip bersingiz, dédi.

¹⁷ U adem jawab bérip: — Ular bu yerdin kétép qaldi, chünki men ularning: «Yürünglar, Dotan'gha barayli» déginini anglidim, dédi.

Shuning bilen Yüsüp akilirining arqisidin bérip, ularni Dotandin tapti.

¹⁸ Ular uni yiraqtin körüp, u téxi ularning qéshigha kelmeyla, uni öltürüwétishni meslihetleshti.

¹⁹ Ular bir-birige: — Mana héliqi chüsh körgüchi kéliwatidu. ²⁰ Kélinglar, uni öltürüp mushu yerdiki oreklerden birige tashliwéteyli, andin: — Wehshiy bir haywan uni yep kétiptu, deyli. Shunda, biz uning chüshlirining néme bolidighinini körimiz! — dédi.

²¹ Emma Ruben buni anglap uni ularning qolliridin qutquzmaqchi bolup: — Uni öltürmeyli, dédi. ■ ²² Ruben ulargha yene: — Qan tökmenglar!

□ **37:21** «qutquzmaqchi bolup...» — ibraniy tilida «qutquzup...».

■ **37:21** Yar. 42:22.

Belki uni chöldiki mushu orekke tashliwétinglar; lékin uninggha qol tegküzmengler, dédi (emeliyette, u uni ularning qolidin qutquzup, atisining qéshigha qayturuwetmekchi idi).

²³⁻²⁴ Yüsüp akilirining qéshigha yétip kelgende ular uni tutup, uning alahide tonini, yeni kiyiklik uzun yenglik tonini salduruwélip, orekke tashliwetti. Lékin orek quruq bolup, ichide su yoq idi.

²⁵ Andin ular tamaq yégili olturdi. Ular béshini kötürüp qariwidi, mana Ismaillarning bir karwini Giléad tereptin kéliwatatti. Tögilirige dora-dermek, tutiya we murmekkiler artilghan bolup, Misir terepke kétiwatatti. ²⁶ Yehuda qérindashlirigha:

— Bizning bir tughqan qérindishimizni öltürüp, qénini yoshurghinimizning néme paydisi bar? ²⁷ Kélinglar, uni Ismaillargha sétiwéteyli;

qandaqla bolmisun u bizning inimiz, bir tughqan qérindishimiz; shunga uninggha qol salmayli, déwidi, qérindashliri buninggha qulaq saldi. □ ²⁸ Midiyanliq Sodigerler shu yerdin ötüp kétiwatqanda, ular Yüsüpni orektin tartip chiqirip, ulargha yigirme kümüş tenggige sétiwetti. Bular bolsa Yüsüpni Misirgha élip ketti. ■

²⁹ Ruben orekning yénigha qaytip kélip, Yüsüpning orekte yoqluqini körüp, kiyimlirini yirtip, ³⁰ inilirining qéshigha bérip: — Bala yoq turidu! Emdi men nege baray?! — dédi.

³¹ Emma ular Yüsüpning tonini élip, bir tékini boghuzlap tonni uning qénigha milep, ³² Andin uzun yenglik tonni atisining qéshigha ewetip, un-

□ **37:27** «u bir tughqan qérindishimiz» — ibranij tilida «u bizning etlirimiz». ■ **37:28** Hak. 8:24; Zeb. 105:17-18; Ros. 7:9.

inggha: — Buni biz tépiwalduq; bu oghlungning tonimu-emesmu, özüng körüp baqqin, dédi.

³³ U uni tonup: — Bu derweqe méning oghlumning toni iken; bir wehshiy haywan uni yep ketken oxshaydu; shübhisizki, Yüsüp titma-titma qiliwétiliptu! — dédi.

³⁴ Shuning bilen Yaqup kiyimlirini yirtip, bélige böz baghlap, nurgun künlergiche oghli üçün matem tutti. ³⁵ Uning hemme oghul-qizliri yénigha kélip uninggha teselli bersimu, u tesellini qobul qilmay: «Men tehtisaragha chüshüp oghlumning qéshigha barghuche shundaq matem tutimen!» dédi. Yüsüpning atisi shu péti uninggha ah-zar kötürüp matem tutti.■

³⁶ Emdî midiyaniylar *Yüsüpni* Misirgha élip béríp, Pirewnning bir ghojidari, pasiban béshi Potifargha sattı.□ ■

38

Yehuda bilen Tamar

¹ U waqitlarda shundaq boldiki, Yehuda aka-ukilirining qéshidin kétip, Hirah isimlik Adulamlıq bir kishiningkige chüshti. ² Shu yerde Yehuda Shua isimlik bir Qanaaniyning qizini kördi; u uni xotunluqqa élip qéshigha kirip yatti.□ ■

■ **37:35** Yar. 42:38; 44:29,31. □ **37:36** «pasiban **béshi**» — shu chaghdiki «pasiban **béshi**» dégen mensep belkim «jallat **béshi**» dégennimu öz ichige alatti. ■ **37:36** Yar. 39:1; Zeb. 105:17-18

□ **38:2** «bir **Qanaaniyning qizi**» — oqurmenlarning éside barki, Qanaaniylar imansız we exlaqsız bir xelq idi. ■ **38:2** 1Tar. 2:3.

³ U hamilidar bolup bir oghul tughdi; Yehuda uninggha «Er» dep at qoydi. ⁴ U yene hamilidar bolup, bir oghul tughdi we uninggha Onan dep at qoydi. ⁵ Andin yene hamilidar bolup bir oghul tughdi we uninggha Shelah dep at qoydi. U tughulghanda Yehuda Kézibda idi.■

⁶ Yehuda tunji oghli Erge Tamar isimlik bir qizni élip berdi. ⁷ Lékin Yehudaning tunji oghli Er Perwerdigarning neziride rezil bolghachqa, Perwerdigar uni öltürdi.

⁸ Bu chaghda Yehuda Onan'gha: — Akangning ayalining qéshigha kirip, uni xotunluqqa élip qérindashliq burchini Ada qilip, akang üçün nesil qaldurghin, dédi.□

⁹ Emma Onan bu nesilning özige tewe bolmaydighanliqini bilip, akisigha nesil qaldurmasliq üçün her qétim akisining ayali bilen bille bolghanda meniysini yerge aqturuwétetti. ¹⁰ Uning bu qilmishi Perwerdigarning neziride rezil körün'gechke, unimu öltürüwetti.

¹¹ Yehuda emdi kélini Tamargha: — Oghlum Shelah chong bolghuche atangning öyide tul olturup turghin, dédi. Chünki u ichide: — Bumu akilirigha oxshash ölüp kétermikin, dep qorqti. Shuning bilen Tamar béríp atisining öyide turup qaldi.

■ **38:5** Chöl. 26:20. □ **38:8** «qérindashliq burchi» — qedimki zamanlarning örp-adetliri boyiche, birsi öz mal-mülkige warisliq qilidighan perzenti bolmay ölüp ketse, undaқта ölgüchining aka yaki ukisi uninggha bir waris perzent qaldurush üçün ayalini xotunluqqa élishi kérek idi. Bu ayaldin perzent tughulsa, undaқта u öziningki emes, belki ölgen qérindishining hésablinatti. Kéyin bu ishni Musa peyghember yehudiylargha qanun dep békitken («Qan.» 25:5-10).

¹² Emdi köp künler ötüp, Shuaning qizi, Yehudagha tegken ayal öldi. Yehuda teselli tapqandin keyin adullamlıq dosti Hirah bilen bille özining qoy qirqighuchilirining ehwalini bilishke Timnahqa chiqti.

¹³ Tamargha: — Qéynatang qoylirini qirqighili Timnahqa yol aldi, dégen xewer yetti. ¹⁴ Shuning bilen Tamar Shelah chong bolghan bolsimu, men uninggha xotunluqqa élip bérilmidim, dep qarap, tulluq kiyimini séliwétip, chümbel tartip bedinini orap, Timnah yolining üstide Enaimgha kirish éghizigha bérıp olturdi.

¹⁵ Emdi Yehuda uni yüzi yépiqliq halda körgende: — Bu bir pahishe ayal oxshaydu, dep oylidi. ¹⁶ U yoldin burulup uning yénigha bérıp, öz kélini ikenlikini bilmey: — Kel, men sen bilen bille bolay, dédi. U jawab bérıp: — Men bilen bille bolsang, manga néme bérisen? dep soridi.

¹⁷ U uninggha: — Padamning ichidin bir oghlaqni sanga ewetip bérey, dédi. Ayal: — Sen uni ekélip bergüche, manga renige birer nerse béremsen? dep soriwidi, ¹⁸ U: — Sanga némini renige bérey? — dédi.

U: — Öz möhürüng bilen uning shoynisini we qolungdiki hasangni renige bergin, déwidi, u bularni bérıp, uning bilen birge boldi. Shuning bilen u uningdin hamilidar bolup qaldi.

¹⁹ Andin Tamar ornidin turup mangdi; u perenjini séliwétip, tulluq kiyimini kiyiwaldi.

□ **38:15** «bu bir pahishe ayal oxshaydu» — shu waqitlarda pahishe ayalar yüzini étiwalatti; toy qilghan ayallar we qizlar adette chümbelsiz yüretti. Peqet toy qilidighan layiqi aldildila qizlar yüzini yépiwalatti (24:65ni körüng).

²⁰ Yehuda: — U xotunning qolidiki renini yandurup kelsun dep adullamliq dostining qoli arqiliq oghlaqni ewetti, emma u uni tapalmidi.

²¹ U shu jaydiki ademlerdin: — Enaimdiki yolning boyida olturghan butperes pahishe qéni, dep sorisa, ular: — Bu yerde héçbir butperes pahishe bolghan emes, dep jawab berdi. □

²² Buning bilen u Yehudaning qéshigha yénip bérip: — Men uni tapalmidim; üning üstige u jaydiki ademlermu: «Bu yerde héçbir butperes pahishe ayal bolghan emes» déyishti, dédi.

²³ Yehuda: — Boptu, u nersilerni u élip ketse ket-sun; bolmisa, bashqilarning mesxirisige qalimiz. Némila bolmisun, men uninggha oghlaq ewettim, lékin sen u xotunni tapalmiding, dédi.

²⁴ Üch ayche ötkendin kéyin birsi Yehudagha: — Séning kélining Tamar buzuqchiliq qildi, uning üstige zinadin hamilidar bolup qaldi, dégen xewerni yetküzdi. Yehuda jawaben: — Uni élip chiqinglar, köydürüwétilsun! — dédi.

²⁵ Lékin u élip chiqilghanda qéynatisigha xewer ewetip: — Bu nersilerning igisi bolghan ademdin hamilidar boldum! Emdi sen körüp baq, bu möhür, shoynisi we hasining kimning ikenlikini étirap qilghin, dédi.

²⁶ Yehuda bu nersilerni étirap qilip: — U manga nisbeten heqliqtur; derweçe men uni oghlum Shelahqa élip bermidim, dédi. Bu ishtin kéyin

□ **38:21** «butperes **pahishe**» — Qanaaniylar arisida butpereslikning pahishiwazliq bilen zich munasiwiti bar idi. «Kim bundaq «butperes pahishe» bilen bille bolsa, uninggha buttin bir bext-beriket kélidu» dep qarilatti.

Yehuda uninggha yene yéqinchiliq qilmidi.□

²⁷ Uning tughut waqti yéqinlashti, mana qor-siqida qoshkézek bar idi.■ ²⁸ U tughqan waqtida balilardin birsi qolini chiqiriwidi, tughut anisi derhal bir qizil yipni élip: «Bu awwal chiqti» dep uning qoligha chigip qoydi.

²⁹ Lékin u qolini yene ichige tiqiwaldi, mana uning inisi chiqti. Shuning bilen tughut anisi: «Sen qandaq qilip bösüp chiqting!» dédi; shuning bilen uninggha «Perez» dégen at qoyuldi.□ ■ ³⁰ Andin qoligha qizil yip chigilgen akisi tughuldi. Uning ismi Zerah dep ataldi.□

39

Yüsüpning Potifarning öyide xizmet qilishi

¹ Yüsüp bolsa Misirgha élip kélindi; uni Pirewnning ghoidari, pasiban béshi Potifar shu yerge élip kelgen Ismaillarning qolidin sétiwaldi.■ ² Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolghachqa, uning

□ **38:26** «U manga nisbeten heqliqtur» — Tamarning bu ishlarda bolush meqsiti köngül xushi üçün emes, belki perzent körüş üçün idi. Yehuda eslide «Men uningdin téximu gunahkarmen» déyishke toghra kéletti, elwette. ■ **38:27** 1Tar. 2:4. □ **38:29** «Sen qandaq qilip bösüp chiqting!» — bashqa birxil terjimisi: «Sen qandaq qilip bösüp chiqting? Bundaq ish béshinggha yene kélidu!» (eyni söz «bösüp chiqish» béshinggha yene kélidu!). «Perez» — «bösulgen jay» yaki «bösküchi» dégen menide. ■ **38:29** Mat. 1:3. □ **38:30** «Zerah» — Babil yaki aramiy tilida «qipqizil» dégen menide. Ibraniy tilida «parqiraq» dégen menide. Bu babning tarixiy ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **39:1** Yar. 37:28; Zeb. 105:17.

ishliri onggha tartti; u misirliq xojisining öyide turup qaldi.■ ³ Uning xojisi Perwerdigarning uning bilen bille ikenlikini, shundaqla u néme ish qilsa, Perwerdigarning uning qolida ronaq tapquzghanliqini bayqidi. ⁴ Shuning bilen Yüsüp uning neziride iltipat tépip, uning xas xizmetchisi boldi. Xojisi uni öyini bashqurushqa qoydi we barliq teelluqatini uning qoligha tapshurdi.

⁵ We shundaq boldiki, u uni öyi we barliq teelluqatini bashqurushqa qoyghandin tartip, Perwerdigar bu misirliqning öyini Yüsüpning sewebidin beriketlidi; Perwerdigarning berikiti uning pütün ailisi we barliq tériqchiliqigha keldi. ⁶ Shuning bilen *Potifar* barliq ishlirini Yüsüpning qoligha tapshurup, öz tamiqini yéyishtin bashqa héchqandaq ish bilen kari bolmidi.

Yüsüp bolsa qamiti kélishken, xushchiray yigit idi.

⁷ Birnechche waqit ötkendin kéyin shundaq boldiki, uning xojisining ayalining Yüsüpke közi chüshüp qélip: — Men bilen yatqin! — dédi.■

⁸ Emma u unimay xojisining ayaligha mundaq dédi: — Mana xojam öydiki ishlarni, shundaqla barliq teelluqatini qolumgha tapshurdi, manga tolimu ishinip ishlirim bilen kari bolmaydu. ⁹ Bu öyde mendin chong adem yoq. Sendin bashqa u héchbir nersini mendin ayimidi — chünki sen uning ayalidursen! Shundaq turuqluq men qandaqmu bundaq rezillikni qilip Xuda aldida gunahkar bolay? — dédi.

¹⁰ Gerche her küni Yüsüpke shundaq désimu, shundaqla u uning bilen yétip uninggha yéqinchiliq

qilishni yaki uning bilen birge turushni ret qilgan bolsimu, ¹¹ shundaq bir weqe boldiki, bir künü u öz ishi bilen öy ichige kirgenidi, öydikilerdin héchqaysisi öyning ichide emes idi; ¹² bu ayal uning tonini tutuwélip: — Men bilen yatqin! dédi. U tonini uning qoligha tashlap qoyup, yügürgen péti qéchip tashqirigha chiqip ketti. ¹³ Ayal Yüsüpnig tonini öz qoligha tashlap qéchip chiqip ketkinini körüp, ¹⁴ öyidiki xizmetchilirini chaqirip ulargha: — Qaranglar, érim bizge haqaret keltürsun dep bir ibraniy ademni élip keptu! Bu adem yénimgha kirip: «Sen bilen yatay» déwidi, qattiq warqiridim! ¹⁵ U méning qattiq warqirighinimni anglap, tonini yénimgha tashlap, tashqirigha qéchip ketti, dédi.

¹⁶ Shuning bilen xojisi öyige yénip kelgüche u Yüsüpnig tonini yénida saqlap qoydi. ¹⁷ Andin u érigimu shu gepni qilip: — Sen élip kelgen héliqi ibraniy qul manga haqaret qilishqa qéshimgha kirdi. ¹⁸ Lékin men qattiq warqirap-jarqirdim, u tonini qéshimda tashlap, tashqirigha qéchip ketti, — dédi.

¹⁹ Uning xojisi ayalining: — Séning qulung méni undaq-mundaq qildi, dégen geplirini anglap ghezipi ottek tutashti. ²⁰ Shuning bilen Yüsüpnig xojisi uni tutup orda munarliq zindan'gha qamap qoydi. Shu yerge peqet padishahning mehbusliri solinatti. Buning bilen u shu yerde solaqta yétip

qaldi. □ ■

²¹ Lékin Perwerdigar Yüsüp bilen bille bolup, uninggha shapaet körsitip, uni zindan béginging neziride iltipat tapturdi. ²² Shuning bilen zindan bégi gundixanida yatqan hemme mehbuslarni Yüsüpning qoligha tapshurdi. Shu yerde qilinidighan herqandaq ish uning qoli bilen bolatti. ²³ Zindan bégi Yüsüpning qolidiki héchqandaq ishtin ghem qilmatti; chünki Perwerdigar uning bilen bille bolup, u hernéme qilsa Perwerdigar uni ongushluq qilatti.

40

Yüsüpning zindandashlirining chüshlirige tebir bérihi

¹ Bu ishlardin kéyin Misir padishahining saqiysi we bash nawiysi Misir padishahining zitigha tégip gunahkar bolup qaldi. ² Shuning bilen Pirewn uning bu ikki mensepdarigha, yeni bash saqiy we bash nawaygha ghezeplinip, ³ ularni pasiban béshining sariyigha, Yüsüp solaqliq munarliq zindan'gha solap qoydi. □ ⁴ Pasiban béshi Yüsüpni

□ **39:20** «*Yüsüpni* tutup orda munarliq zindan'gha qamap qoydi» — yuqiriqi izahatta éytqinimizdek, Potifar «jallat béshi» bolushi mumkin idi. Shunga u Yüsüpni ölüm jazasigha mehkum qilishqa hoquqluq bolatti. Uning shundaq qilmasliqi könglide ayalining geplirige guman peyda bolghanliqigha ispat bolushi mumkin. Qaysi ayagh astida dessilish xetirige qalghan ayal özini bozek qilmaqchi kishining kiyimini tutuwélishni xalaytti? ■ **39:20** Zeb. 105:18. □ **40:3** «pasibanlarning **béshi**» — Potifar bolsa kérek (39:1ni körüng).

ularning xizmitide bolup ularni kütüşke teyinlidi. Ular solaqta birnechche kün yétip qaldi.

⁵ Ular ikkisi — Misir padishahining saqiysi we nawiyyi gundixanida solaqliq turghan bir kéchide chüsh kördi. Herbirining chüshining özige xas tebiri bar idi. ⁶ Etisi etigende, Yüsüp ularning qéshigha kiriwidi, ularning ghemkin olturghinini kördi; ⁷ shunga u özi bilen bille xojisining sariyida solaqliq yatqan Pirewnning bu ikki mensepdaridin: — Némishqa chirayinglar bügün shunche solghun? — dep soridi.

⁸ Ular uninggha jawab béríp: — Ikkimiz bir chüsh körduq; emma chüshimizning tebirini yéship bérídighan kishi yoq, dédi. Yüsüp ulargha: — Chüshke tebir bérish Xudadin bolidu emesmu? Chüshünglarni manga éytip béringlar, — dédi.□

⁹ Buning bilen bash saqiy Yüsüpke chüshini éytip: — Chüshümde aldında bir üzüm téli turghudek; ¹⁰ bu üzüm télining üç shéxi bar iken. U bix urup chéçeklep, saplirida uzum piship kétiptudek; ¹¹ Pirewnning qedehe qolumda iken; men üzümlerni élip Pirewnning qedehige siqip, qedehni uning qoligha sunuptimen, dédi.

¹² Yüsüp uninggha jawaben: Chüshning tebiri shudurki, bu üç shax üç künni körsitidu.

¹³ Üch kün ichide Pirewn qeddingni ruslitip, séni mensipingge qaytidin teyinleydu. Buning bilen sen burun uninggha saqiy bolghandek Pirewnning qedehini uning qoligha sunidighan

□ **40:8 «chüshimizning tebirini yéship bérídighan kishi yoq»** — shu dewrlerde Misirda «chüshni yeshküchi» deydighan «alahide kesp»tiki bir xil ademler bar idi.

bolisen. □ 14 Lékin ishliring ongushluq bolghanda méni yadingha yetküzüp, manga shapaet körsitip Pirewnning aldida méning toghramda gep qilib, méni bu öydin chiqartqaysen. 15 Chünki men heqiqeten ibraniylarning zéminidin naheq tutup élip kélindim; bu yerdimu méni zindan'gha salghudek bir ish qilmidim, — dédi.

16 Bash naway Yüsüpning shundaq yaxshi tebir berginini körüp uningha mundaq dédi: — Menmu özümni chüshümde kördüm; mana, béshimda aq nan bar üç séwet bar iken. 17 Eng üstünki séwette nawaylar Pirewn'ge pishurghan herxil nazunémetler bar iken; lékin qushlar béshimdiki u séwettiki nersilerni yep kéiptudek, — dédi.

18 Yüsüp jawaben: — Chüshning tebiri shudurki: — Bu üç séwet üç künni körsitidu. 19 Üch kün ichide Pirewn séning béshingni késip, jesitingni derexke asidiken. Shuning bilen ucharqanatlar kélip göshüngni yeydiken, — dédi. □

20 Üchinchi küni shundaq boldiki, Pirewnning tughulghan küni bolghachqa, u hemme xizmetkarliri üçün bir ziyapet qilib berdi, shundaqla derweqe xizmetkarlirining arisida bash saqiyning béshini kötürdi we bash nawayning béshini aldi; □ 21 u bash saqiyni

□ 40:13 «Pirewn qeddingni ruslitip...» — ibraniy tilida: — «Pirewn béshingni kötürüp...». □ 40:19 «Pirewn séning béshingni késip,...» — ibraniy tilida: «Pirewn béshingni üstüngdin kötürüp,...» . Mushu sözlerni 13-ayet bilen sélishturghili bolidu. □ 40:20 «béshini aldi» — ibraniy tilida bu ibare «béshini kötürdi» dégen söz bilen ipadilinidu. Lékin bu «bash kötürüş» ornini östürüş emes, belki kallisini élishni körsitidu.

qaytidin öz mensipige teyinlidi; shuning bilen u Pirewnning qedehini uning qoligha qaytidin sunidighan boldi. ²² Lékin bash nawayni bolsa Yüsüp ulargha tebir bergendek ésiwetti. ²³ Emma bash saqiy Yüsüpni héch eslimey, eksiche uni untup qaldi.

41

Yüsüpning padishahning chüshige tebir bérishi

¹ Toptoghra ikki yil ötüp, Pirewn bir chüsh kördi. Chüshide u *Nil* deryasining boyida turghudek. ■

² Hem chirayliq hem sémiz yette tuyaq inek deryadin chiqip, qumushluqta otlaptudek.

³ Andin yene yette tuyaq inek deryadin chiqiptu; ular set hem oruq bolup, aldinqi ineklarning yénida, deryaning boyida turuptu. ⁴ Bu set hem oruq inekler u yette chirayliq hem sémiz ineklerni yewétiptu. Shu waqitta Pirewn oyghinip kéliptu.

⁵ U yene uxlap, ikkinchi qétim chüsh kördi: — Mana, bir tüp bughday shéxidin toq we chirayliq yette bashaq chiqiptu. ⁶ Ulardin kéyin yene yette bashaq chiqiptu; ular hem oruq we puchek bolup, sherq shamilida soliship qalghanidi. ⁷ Bu oruq bashaqlar u yette sémiz, toq bashaqlar yutup kéliptu. Andin Pirewn oyghinip kéliptu, bu uning chüshi iken.

⁸ Etisi uning köngli nahayiti biaram bolup, Misirdiki hemme palchi-jadugerler bilen barliq danishmenlerni chaqirtip keldi. Pirewn öz

chüshini ulargha éytip berdi; lékin héchkim Pirewn'ge chüshlarning tebirini dep bérelmidi.□

⁹ U chaghda bash saqiy Pirewn'ge: — Bügün méning ötküzgen xataliqlirim ésimge keldi.

¹⁰ Burun Pirewn janabliri qullirigha, yeni péqir we bash nawaygha achchiqlinip, bizni pasiban béshining sariyida solaqqa tashlighanidila; ¹¹ Shu chaghlarda herbirimiz bir kéchide birdin chüsh körduq; her qaysimiz körgen chüshning teberi bashqa-bashqa idi.■

¹² Shu yerde biz bilen bille pasiban béshining quli bolghan bir ibranliy yigit bar idi. Uninggha chüshlirimizni éytiwidoq, u bizge chüshlirimizning tebirini bayan qildi; u herbirimizning körgen chüshige qarap tebir bergenidi. ¹³ Shundaq boldiki, ishlar del uning bergen tebiride déyilgendek yüz berdi; janabliri péqirni öz mensipimge qaytidin teyinlidile, bash nawayni dargha astila, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen Pirewn adem ewetip, Yüsüpni chaqirdi; ular derhal uni zindandin chiqardi. Yüsüp burut-saqilini chüshürüp, kiyimlirini yenggüshlep, Pirewnning aldigha kirdi.■

¹⁵ Pirewn Yüsüpke: — Men bir chüsh kördüm, emma uning tebirini éytip béreleydighan héchkim chiqmidi. Anglisam, sen chüshke tebir béreleydikensen, — dédi.

¹⁶ Yüsüp Pirewn'ge jawab bérip: — Tebir bérish özümdin emes; lékin Xuda Pirewn'ge xatirjemlik béridighan bir jawab béridu, — dédi.□

□ **41:8** «uning köngli» — ibranliy tilida: — «uning rohi». ■ **41:11** Dan. 2:2. ■ **41:14** Zeb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16** «xatirjemlik béridighan bir jawab» — yaki «aman-ésenlikke élip baridighan bir jawab».

□ **41:8** «uning köngli» — ibranliy tilida: — «uning rohi». ■ **41:11** Dan. 2:2. ■ **41:14** Zeb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16** «xatirjemlik béridighan bir jawab» — yaki «aman-ésenlikke élip baridighan bir jawab».

□ **41:8** «uning köngli» — ibranliy tilida: — «uning rohi». ■ **41:11** Dan. 2:2. ■ **41:14** Zeb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16** «xatirjemlik béridighan bir jawab» — yaki «aman-ésenlikke élip baridighan bir jawab».

□ **41:8** «uning köngli» — ibranliy tilida: — «uning rohi». ■ **41:11** Dan. 2:2. ■ **41:14** Zeb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16** «xatirjemlik béridighan bir jawab» — yaki «aman-ésenlikke élip baridighan bir jawab».

□ **41:8** «uning köngli» — ibranliy tilida: — «uning rohi». ■ **41:11** Dan. 2:2. ■ **41:14** Zeb. 105:20; Dan. 2:25. □ **41:16** «xatirjemlik béridighan bir jawab» — yaki «aman-ésenlikke élip baridighan bir jawab».

17 Pirewn Yüsüpke: — Chüshümde men deryaning qirghiçida turuptimen. □ 18 Qarizam, deryadin hem sémiz hem chirayliq yette tuyaç inek chiqip qumushluqta otlaptu. 19 Andin ulardin kéyin ajiz, tolimu set hem oruq yette tuyaç inek chiqiptu. Men Misir zéminida shundaç set ineklerni körgen emesmen. 20 Bu oruq, eski inekler bolsa awwalqi yette sémiz inekni yewétiptu. 21 Ularni yewetken bolsimu, qorsiqigha bir némining kirgenliki héç ayan bolmaptu, ularning körünüşhi belki burunqidek set imish. Andin men oyghinip kettim.

22 Andin yene bir chüsh kördüm, mana bir shaxtin yette hem toq hem chirayliq bashaq chiqiptu.

23 Andin yene yette puchek, oruq bashaq chiqiptu; ular sherq shamili bilen soliship qurup kétiptu.

24 Bu oruq bashaqlar yette chirayliq bashaқni yep kétiptu. Men bu ishni palchi-jadugerlerge dep bersem, manga tebirini éytip béridighan héç kishi chiqmidi, dédi.

25 Yüsüp Pirewn'ge: — *Janabliri* Pirewnning chüshliri bir menididur. Xuda Özi qilmaqchi bolghan ishlini Pirewn'ge aldin bildürdi. 26 Bu yette yaxshi inek yette yilni körsitidu; yette yaxshi bashaқmu yette yilni körsitidu. Bu chüshler oxshash bir chüshtur.

27 Ulardin kéyin chiqqan yette oruq, yaman set inek yette yilni körsitidu; sherq shamili bilen soliship qalghan yette quruq bashaқmu shundaç bolup, acharchiliq bolidighan yette yildur. 28 Men Pirewn'ge deydighan sözüm shuki,

□ 41:17 «derya» — Nil deryasi. Misirliqlargha nisbeten peqet bir derya, yeni Nil deryasila bardur.

Xuda yéqinda qilmaqchi bolghan ishni Pirewn'ge ayan qildi. ²⁹ Mana, pütkül Misir zéminida yette yilghiche memurchiliq bolidu; ³⁰ andin yette yilghiche acharchiliq bolidu; shuning bilen Misir zéminida pütkül memurchiliqni unutmazidighan acharchiliq zéminni weyran qilidu. ³¹ Kélidighan acharchiliqning sewebidin zéminda bolghan memurchiliq kishilerning ésidin kötürülüp kétidu; chünki acharchiliq tolimu éghir bolidu. ³² Lékin chüshning yandurulup, Pirewn'ge ikki qétim körün'ginining ehmiyiti shuki, bu ish Xuda teripidin békitilgen bolup, Xuda uni pat arida emelge ashuridu.

³³ Emdi Pirewn özi üçün pem-parasetlik hem dana bir kishini tépip, Misir zéminigha qoysun.

³⁴ Pirewn shundaq qilsunki, memurchiliq bolghan yette yilda Misir zéminidin chiqqan ashliqning beshtin birini toplanglar dep zémin'gha nazarechilerni teyinlisun. ³⁵ Bular shu kélidighan toqchiliq yillirida barliq ashliqni toplap, sheher-sheherlerde yémeklik bolsun dep bughday-qonaqlarni Pirewnning qol astigha jem qilip saqlitip qoysun. ³⁶ *Yighilghan* shu ashliqlar Misir zéminida bolidighan yette yilliq acharchiliqqa taqabil turush üçün saqlansun; shu teriqide zémin acharchiliqtin halak bolmaydu, — dédi.

Yüsüpning Misirni idare qilishi

³⁷ Bu söz Pirewn we uning xizmetkarlirining nezirige taza yaqti. ■ ³⁸ Shuning bilen Pirewn

■ 41:37 Ros. 7:10.

xizmetkarlirigha: — Bu kishidek, ichide Xudaning rohi bar yene birsini tapalamduq?! — dédi.■

³⁹ Pirewn Yüsüpke: — Xuda sanga buning hemmisini ayan qilghaniken, sendek pemlik hem dana héchkim chiqmaydu. ⁴⁰ Sen emdi méning öyümni bashqurushqa békitilding, barliq xelqim séning aghzinggha qarap özlirini tertipke tizsun. Peqet texttila men sendin üstün turimen, — dédi.□ ■

⁴¹ Axirida Pirewn Yüsüpke: — Mana, men séni pütkül Misir zéminining üstige teyinlidim, — dédi.

⁴² Buning bilen, Pirewn öz qolidin möhür üzükini chiqirip, Yüsüpning qoligha saldi; uninggha nepis kanap rexttin tikilgen libasni kiygüzüp, boynigha bir altun zenjir ésip qoydi. ⁴³ Uni özining ikkinchi shahane harwisigha olturghuzup, uning aldida: «Tiz pükünglar!» — dep jar saldurdi. Shundaq qilip, Pirewn uni pütkül Misir zéminigha tiklep qoydi.

⁴⁴ Andin Pirewn Yüsüpke yene: — Men dégen Pirewndurmen; pütkül Misir zéminida sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun! — dédi.□

⁴⁵⁻⁴⁶ Pirewn Yüsüpke Zafinat-Paaniyah dégen namni berdi we on shehiridiki kahin Potifirahning qizi Asinatni uninggha xotunluqqa élip berdi. Shundaq qilip Yüsüp pütkül Misir zéminini bashqurush üçün chörgileshke chiqti. Yüsüp Misir padishahi Pirewnning xizmitide

■ **41:38** Zeb. 105:20-22. □ **41:40** «tertipleke tizsun» — yaki «boysunidu». ■ **41:40** Zeb. 105:21-22 □ **41:44** «Men

dégen Pirewndurmen; pütkül Misir zéminida sensiz héchkim qol-putini midirlatmisun!» — yaki «Men Pirewndurmen; lékin pütkül Misir zéminida séning ruxsittingsiz héchkim qol-putini midirlatmisun!».

bolushqa békitilgende ottuz yashta idi; u Pirewning aldidin chiqip, Misir zéminining herqaysi jaylirini közdin kechürdi. □

⁴⁷ Memurchiliq bolghan yette yil ichide zéminning hosuli döwe-döwe boldi. □ ⁴⁸ Yette yilda u Misir zéminidin chiqqan ashliqni yighip, sheher-sheherge toplidi; herqaysi sheherning etrapidiki étizliqning ashliqini u shu sheherning özige jughlap qoydi. ⁴⁹ Shu teriqide Yüsüp déngizdiki qumdek nahayiti köp ashliq toplidi; ashliq heddi-hésabsiz bolghachqa, ular hésablashni toxtatti.

⁵⁰ Acharchiliq yilliri yétip kélishtin burun Yüsüpke ikki oghul töreldi. Bularni Ondiki kahin Potiferahning qizi Asinat uninggha tughup berdi. ■

⁵¹ Yüsüp: «Xuda pütün japa-musheqqitim we atamning pütün ailisini könglümdin kötürüwetti» dep tunji oghligha Manasseh dep at qoydi; □

⁵² andin: «Men azab-oqubet chekken yurtta Xuda méni méwilik qildi» dep ikkinchisige Efraim dep at qoydi. □

⁵³ Misir zéminida memurchiliq bolghan yette yil ayaghlashti. ⁵⁴ Andin Yüsüping éytqinidek acharchiliqning yette yili bashlandi. U chaghlarda bashqa barliq yurtlardimu acharchiliq boldi; lékin Misir zéminidiki her yerlerde nan bar idi. ■ ⁵⁵ Acharchiliq pütkül Misir

□ **41:45-46** «Zafinat-Paaniyah» — menisi «Xudaning söz qilishi bilen u (Yüsüpni démekchi) hayat turidu» dégen bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi «Dunyaning Qutquzghuchisi». □ **41:47**

«döwe-döwe» — ibraniy tilida «changgal-changgal». ■ **41:50** Yar. 46:20; 48:5. □ **41:51** «Manasseh» — menisi «untuldurghan».

□ **41:52** «Efraim» — menisi «ikki hesse méwilik». ■ **41:54** Yar. 45:6; Zeb. 105:16-17

zéminni basqanda, xelq ashliq sorap Pirewn'ge peryad qildi. Pirewn misirliqlarning hemmisige: — Yüsüpning qéshigha béríp, u silerge néme dése, shuni qilinglar; — dédi.

⁵⁶ Acharchiliq pütkül yer yüzini bésip ketti. Yüsüp her yerdiki ambarlarni échip, misirliqlargha ashliq satatti; acharchiliq Misir zéminida intayin éghir bolghili turdi. ⁵⁷ Acharchiliq pütkül yer yüzini basqan bolghachqa, barliq yurtlardiki xelqmu ashliq alghili Misirgha Yüsüpning qéshigha kéletti.

42

Yüsüpning qérindashlirining Misirgha ashliq alghili bérishi

¹ Emdi Yaqup Misirda ashliq barliqini bilginide oghullirigha: — Némishqa bir-biringlarga qariship turisiler? — dédi.

² Andin yene: — Manga qaranglar, anglishimche Misirda ashliq bar iken. Ú yerge béríp, andin shu yerdin bizge ashliq élip kélinglar; buning bilen ölüp ketmey, tirik qalimiz, — dédi. ■

³ Buning bilen Yüsüpning on akisi ashliq sétiwalghili Misirgha yolgha chiqti. □ ⁴ Lékin Yaqup Yüsüpning inisi Binyaminning birer yamanliqqa uchrap qélishidin qorqup uni akiliri bilen bille ewetmidi.

⁵ Shuningdek acharchiliq Qanaan zéminidimu

■ 42:2 Ros. 7:12. □ 42:3 «Yüsüpning on akisi ... Misirgha yolgha chiqti» — Yaqupning oghullirining ózlrining Misirgha bérishi ailisining acharchiliq tüpeylidin namratliship ketkenlikini kórsetse kérek; baridighan xizmetchilermu qalmighan bolushi mumkin.

yüz bergechke, Israilning oghulliri ashliq alghili kelgenler arisida bar idi.

⁶ Yüsüp zéminning waliysi bolup, yurtning barliq xelqige ashliq sétip bergüchi shu idi. Yüsüpning akiliri kélip uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi. □ ■ ⁷ Yüsüp akilirini körüpla ularni tonudi; lékin u tonushluq bermey, ulargha qopal teleppuzda gep qilip: — Qeyerdin keldinglar, dep soridi. Ular jawaben: — Qanaan zéminidin ashliq alghili kelduq, — dédi.

⁸ Yüsüp akilirini tonughan bolsimu, lékin ular uni tonumidi. ⁹ Yüsüp emdi ular toghrisida körgen chüshlirini ésige élip, ulargha: — Siler jasus, bu elning mudapiesiz jaylirini közetkili keldinglar, — dédi. □ ■

¹⁰ Emma ular uninggha jawab bérip: — Ey xojam, undaq emes! Belki keminiliri ashliq sétiwalghili keldi! ¹¹ Biz hemmimiz bir ademning oghulliri, semimiy ademlermiz. Keminiliri jasus emes! — dédi.

¹² U ulargha yene: — Undaq emes! Belki zéminning mudapiesiz jaylirini körgili keldinglar, — dédi.

¹³ Ular jawab bérip: — Keminiliri eslide on ikki qérindash iduq; biz hemmimiz Qanaan zéminidiki bir ademning oghulliridurmiz; lékin kenji inimiz atimizning qéshida qélip qaldi; yene bir inimiz

□ **42:6** «Yüsüpning akiliri kélip uning aldida yüzlirini yerge tegküzüp tezim qildi» — bu ish bilen Yüsüpning körgen chüshliri téxi toluq emelge ashurulmidi; atisi Yaqup, inisi Binyamin we ögey anisining Misirgha kélishi bilen körgen chüshliri toluq emelge ashurulidu. ■ **42:6** Yar. 37:7. □ **42:9** «elning mudapiesiz jayliri» — ibraniy tilida «elning yalingach jayliri». ■ **42:9** Yar. 37:5.

yoqap ketti, — dédi.■

¹⁴ Emma Yüsüp ulargha yene: — Mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler!□

¹⁵ Pirewnning hayati bilen qesem qilimenki, kichik ininglar bu yerge kelmigüche siler bu yerdin chiqip kételmeysiler; siler shuning bilen sinilisiler. ¹⁶ Ininglarni élip kelgili biringlarni ewetinglar, qalghanliringlar bolsa solap qoyulisiler. Buning bilen éytqininglarning rast-yalghanliqi ispatlinidu; bolmisa, Pirewnning hayati bilen qesem qilimenki, siler jezmen jasus! — dédi.□

¹⁷ Shuning bilen u ularni üç kün'giche solap qoydi. ¹⁸ Üchinchi küni Yüsüp ulargha mundaq dédi: — Men Xudadin qorqidighan adammen; tirik qélishinglar üçün mushu ishni qilinglar: — ¹⁹ Eger semimiy ademler bolsanglar, qérindashliringlardin biri siler solan'ghan gundixanida solaqliq turiwersun, qalghininglar acharchiliqta qalghan ailenglar üçün ashliq élip kétinglar; ²⁰ Andin kichik ininglarni qéshimgha élip kélinglar. Shuning bilen sözliringlar ispatlansa, ölmeysiler!, — dédi. Ular shundaq qilidighan boldi.■

²¹ Andin ular özara: — Berheq, biz inimizgha qilghan ishimiz bilen gunahkar bolup qalduq; u

■ **42:13** Yar. 43:29. □ **42:14** «mana men del silerge éytqinimdek, jasus ikensiler!» — Yüsüpning buni déginidiki mentiqe belkim «Kim öz oghullirining hemmisini dégüdek biraqla Misirgha baridighan xeterlik yolgha mangduratti?!» dégendek bolushi mumkin. □ **42:16** «éytqininglarning rast-yalghanliqi ispatlinidu» — ibraney tilida «silerde heqiqet bar-yoqluqi ispatlinidu». ■ **42:20** Yar. 43:5; 44:23.

bizge yalwursimu uning azabini körüp turup uninggha qulaq salmiduq. Shuning üçhün bu azab-oqubet béshimizgha chüshti, — déyishti.

²² Ruben ulargha jawaben: — Men silerge: baligha zulum qilmanglar, dégen emesmidim? Lékin unimidinglar. Mana emdi uning qan qerzi bizdin soriliwatidu, — dédi.■

²³ Emma Yüsüp ular bilen terjiman arqiliq sözleshkechke, ular Yüsüpning öz geplirini uqup turuwatqinini bilmidi. ²⁴ U ulardin özini chetke élip, yighlap ketti. Andin ularning qéshigha yénip kélip, ulargha yene söz qilip, ularning arisidin Shiméonni tutup, ularning köz aldida baghlidi.

Yüsüpning akilirining Qanaan'gha qaytishi

²⁵ Andin Yüsüp emr chüshürüp, ularning tagharlirigha ashliq toldurup, her birsining pulini qayturup taghirigha sélip qoyup, seper hazirliqlirimu bérisun dep buyruwidi, ulargha shundaq qilindi.

²⁶ Shuning bilen akiliri ésheklirige ashliqlirini artip, shu yerdin ketti.

²⁷ Emma ötenge kelgende ulardin biri éshikige yem bergili taghirini échiwidi, mana, öz puli tagharning aghzida turatti. ²⁸ U qérindashlirigha: — Méning pulumni qayturuwétiptu. Mana u taghirimda turidu, dédi. Buni anglap ularning yüriki su bolup, titriship bir-birige: — Bu Xudaning bizge zadi néme qilghinidu? — déyishti.

²⁹ Ular Qanaan zéminigha, atisi Yaqubning qéshigha kélip, béshidin ötkén hemme weqelerni uninggha sözlep bérip: ³⁰ — héliqi kishi, yeni shu zéminning

■ 42:22 Yar. 37:21,22.

xojisi bizge qopal gep qildi, bizge zéminni paylighuchi jasustek muamile qildi; ³¹ emdi biz uninggha: «Biz bolsaq semimiy ademlermiz, jasus emesimiz. ³² Biz bir atidin bolghan oghullar bolup, on ikki aka-uka iduq; biri yoqap ketti, kichik inimiz hazir Qanaan zéminida atimizning yénida qaldi» dések, ³³ Héliqi kishi, yeni shu zéminning xojisi bizge mundaq dédi: «Méning silerning semimiy ikenlikinglarni bilishim üçün, qérindashliringlarning birini méning yénimda qaldurup qoyup, ach qalghan ailenglar üçün ashliq élip kétinglar; ³⁴ andin kichik ininglarni qéshingha élip kélinglar; shundaq qilsanglar, silerning jasus emes, belki semimiy ademler ikenlikinglarni bileleymen. Andin qérindishinglarni silerge qayturup bérimen we siler zéminda soda-sétiq qilsanglar bolidu» — dédi.□

³⁵ Emma shundaq boldiki, ular tagharlirini tökkende, mana herbirining puldini öz tagharlirida turatti! Ular we atisi özlirining chigiklik pullirini körgende, qorqup qélishiti.■

³⁶ Atisi Yaqup ulargha: — Méni oghlumdin juda qildinglar! Yüsüp yoq boldi, Shiméonmu yoq, emdi Binyaminnimu élip ketmekchi boluwatisiler! Mana bu ishlarning hemmisi méning béshimghila keldi! — dédi.

³⁷ Ruben atisigha: — Eger men Binyaminni qéshinggha qayturup élip kelmisem, méning ikki oghlumni öltürüwetkin; uni méning qolumgha tapshurghin; men uni qéshinggha yandurup élip kélimen, — dédi.

□ **42:34** «zémín» — Misir zéminini körsitidu. ■ **42:35** Yar. 42:25; 44:1.

38 Lékin Yaqup jawab bérip: — Oghlum siler bilen bille u yerge chüshmeydu; chünki uning akisi ölüp kétép, u özi yalghuz qaldi. Mubada yolda kétiwatqanda uninggha birer kélishmeslik kelse, siler mendek bir aq chachliq ademni derd-elem bilen textisaragha chüshüriwétisiler, — dédi.

43

Yüsüpning akilirining Binyaminni Misirgha élip bérishi

¹ Acharchiliq zéminni intayin éghir basqanidi. ² Bu sewebtin ular Misirdin élip kelgen ashliqni yep tügetkende, atisi ulargha: — Yene bérip bizge azghina ashliq élip kélinglar, — dédi.

³ Lékin Yehuda uninggha jawaben: — Héliqi kishi bizni qattiq agahlandurup: «Ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni körimen dep xiyal qilmanglar» dégen. ⁴ Eger inimizni biz bilen bille ewetseng, biz bérip sanga ashliq élip kélimiz.

⁵ Emma ewetishke unimisang, biz barmaymiz; chünki héliqi kishi bizge: «Ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni körimen dep xiyal qilmanglar» dégen, — dédi.■

⁶ Israil ulargha: — Siler némishqa manga shunche yamanliq qilip u kishige: «Yene bir inimizmu bar» dédinglar, — dédi.

⁷ Ular jawaben: — U kishi bizning we ailimizning ehwalini sürüshürüp kochilap: «Atanglar téxi Hay-atmu? Yene bir ininglar barmu?» — dep soridi. Biz uning shu soaligha yarisha jawab berduq.

■ 43:5 Yar. 42:20; 44:23;

Uning bizge: «Ininglarni élip kélinglar» deydighinini nedin bileyli? — dédi.

⁸ Yehuda atisi Israilgha: — Balini men bilen ewetkin; biz derhal qozghilip yolgha chiqayli; shundaqta biz we sen, bizler hem balilirimiz ölmey, tirik qalimiz. ⁹ Men uninggha képil bolimen; sen uning üçün méning méningdin hésab alisen; eger men uni séning qéshinggha aman-ésen yandurup kélip, yüzüngning aldida turghuzmisam, pütkül ömrümde aldingda gunahkar bolay. □ ■

¹⁰ Chünki hayal bolmighan bolsaq, bu chaghqiche ikki qétim bérip kélettuq, — dédi.

¹¹ Ularning atisi Israil ulargha: — Undaq bolsa, mundaq qilinglar: — U kishige qachaquchanglarga zémindiki eng ésil méwilerdin sowghat alghach béringlar: yene azghina tutiya, azraq hesel, dora-dermanlar, murmekki, piste we badamlarni alghach béringlar. ¹² Qolunglarda ikki hesse pul élip, tagharliringlarning aghzidiki özünglarga yandurulghan pulnimu alghach béringlar. Éhtimal, bu ishta sewenlik körülgen bolushi mumkin. ¹³ Ininglarnimu bille élip, qozghilip u kishining yénigha yene béringlar.

¹⁴ Hemmige Qadir Tengri Özi silerni u kishining aldida rehinge érishtürgey. Buning bilen u silerning shu yerdiki qérindishinglarni we Binyaminni qoyup bérip, silerge qoshup qoyarmikin; özüm nawada balilirimdin juda bolsam bolay! — dédi.

¹⁵ Shuning bilen bu ademler shu sowghatni élip,

□ **43:9** «méningdin hésab alisen» — ibraniy tilida «méning qolumdin hésab alisen». ■ **43:9** Yar. 44:32.

qollirigha ikki hesse pulni tutup, Binyaminni élip qozghilip, Misirgha béríp Yüsüpning aldidá hazir boldi. ¹⁶ Yüsüp Binyaminni ular bilen bille körginide, öz öyini bashquridighan ghojidarigha buyrup: — Bu ademlerni öyümge bashlap kirip, mal soyup taam teyyar qilghin; chünki bu kishiler chüshlük ghizani men bilen yeydu, — dédi.

¹⁷ U kishi Yüsüpning buyrughinidek qilip, ademlerni Yüsüpning öyige bashlap kirdi. ¹⁸ Ular bolsa Yüsüpning öyige bashlap kélín'ginidin qorqushup: — Aldinqi qétim tagharlirimizgha yandurulghan pulning sewebidin biz uning öyige élip kélinduq; uning meqsiti bizge hujum qilip, üstimizdin bésip qul qilip, ésheklirimizni tartiwélish oxshaydu, — déyishti.

¹⁹ Ular Yüsüpning öyini bashquridighan ghojidarning yénigha kélip, öyning ishikining tüwide uningha: —

²⁰ Ey xojam, biz heqiqeten eslide mushu yerge ashliq alghili kelgeniduq; ■ ²¹ Shundaq boldiki, biz ötengge kélip öz tagharlirimizni achsaq, mana herbirimizning puli, eyni éghirliqi boyiche tagharlirimizning aghzida turuptu; shunga biz buni yandurup qolimizda alghach kelduq. ■

²² Ashliq alghili qolimizda bashqa pulmu élip kelduq; emma tagharlirimizgha pulni kimning sélip qoyghanliqini bilmiduq, — dédi.

²³ U ulargha: — Xatirjem bolunglar, qorqmanglar. Silerning Xudayinglar, atanglarning Xudasi tagharliringlarda silerge bayliq ata qilghan oxshaydu; silerning pulunglarni alliqachan

tapshurup aldim, — dédi. Andin u Shiméonni ularning qéshigha élip chiqti. ²⁴ U kishi ularni Yüsüpning öyige bashlap kirip, ularning putlirini yuyushigha su ekirip béríp, andin ésheklirige yem berdi. ■ ²⁵ Ular Yüsüpning chüshte kélishige ülgürtüp sowghatni teyyarlap qoydi; chünki ular özlirining shu yerde ghiza yeydighinini anglighanidi.

²⁶ Yüsüp öyge kelgende ular qolliridiki sowghatni öyge uning aldigha élip kirip, béshini yerge tegküzüp uninggha tezim qildi. ■ ²⁷ U ulardin hal sorap, andin: — Siler gépini qilghan qéri atanglar salametmu? U hayatmu? — dédi.

²⁸ Ular jawab béríp: — Silining qulliri bizning atimiz salamet turuwatidu, u téxi hayattur, — dep uning aldida égilip tezim qildi.

²⁹ Yüsüp béshini kötürüp, öz inisi Binyaminni körüp: — Siler manga gépini qilghan kichik ininglar shumu? — dep sorap: — Ey oghlum, Xuda sanga shapaet körsetkey! — dédi. ■

³⁰ Yüsüpning öz inisigha bolghan séghinish oti qattiq küchiyip, yighliwalghudek xaliy jay izdep, aldirap ichkiriki öyge kirip taza bir yighliwaldi. ■

³¹ Andin yüzini yuyup chiqip, özini bésiwélip: — Taamlarni qoyunglar, — dep buyrudi.

³² Xizmetkarlar Yüsüpke ayrim, ulargha ayrim we Yüsüp bilen bille tamaqqa kelgen misirliqlarghimu ayrim tamaq qoydi; chünki misirliqlar ibraniylar bilen bir dastixanda tamaq yéyishni yirginchlik dep qarap, ular bilen bille tamaq yémeytti. ³³ Yüsüpning qérindashliri uning

■ 43:24 Yar. 18:4. ■ 43:26 Yar. 37:10; 42:6. ■ 43:29 Yar. 42:13. ■ 43:30 Yar. 45:2.

udulida, herbiri chong-kichik tertipi boyiche olturghuzuldi; chongi chongluqigha yarisha, kichiki kichiklikige yarisha olturghuzuldi; ular bir-birige qarap heyran qélishti.

³⁴ Yüsüp aldidiki dastixandiki tamaqlardin ulargha bölüp berdi. Emma Binyamin'gha bergini bashqilarningkige qarighanda besh hesse köp idi. Ular sharab ichip, uning bilen xush keyp qilishti.

44

Yüsüpnig qérindashlirini axirqi qétim sinishi

¹ Andin u öz öyini bashquridighan ghojidarigha buyrup: — Bu kishilerning tagharlirini élip kötüreligüdek ashliq qachilap, herbirining pulini taghirining aghzigha sélip qoyghin; ² andin méning jamimni, yeni kümüş jamni ashliqning puli bilen bille eng kichikining taghirining aghzigha sélip qoyghin, — dédi. U adem Yüsüpnig déginidek qildi.

³ Etisi tang yorighanda, ular éshekliri bilen bille yolgha sélip qoyuldi. ⁴ Lékin ular sheherdin chiqip anche uzun mangmayla, Yüsüp ghojidarigha: — Ornungdin tur, bu ademlerning keynidin qoghlighin; ulargha yétishkinigde ulargha: «Némishqa yaxshiliqqa yamanliq qayturdunglar? ⁵ Xojam shu *jamda* sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?! Mundaq qilghininglar rezillik

qilgininglar bolmamdu!» dégin, — dédi.□

⁶ Bu adem ularning keynidin yétiship bérrip, ulargha bu sözlerni qildi. ⁷ Ular uninggha jawaben: — Xojimiz némishqa mundaq gep qilidu? Mundaq ishni qilish keminiiridin néri bolsun! ⁸ Biz eslide tagharlirimizning aghzidin tapqan pulnimu Qanaan zéminidin silining qashlirigha qayturup bérishke ekelgeniduq. Shundaq turuqluq qandaqmu xojilirining öyidin altun-kümüshni oghrilayli? ⁹ Keminiirining arisida kimdin bu *jam* tépilsa, shu ölümge mehkum bolsun, bizmu xojimizning qulliri bolayli, — dédi.

¹⁰ Ghojidar jawaben: — Éytqan sözliringlardek bolsun; jam kimning yénidin tépilsa, shu kishi qulum bolup qélip qalsun, qalghanliringlar bigunah bolisiler, — dédi.

¹¹ Shuning bilen ular aldirap-ténep, tagharlirini yerge chüshürüp, herbiri öz taghirini échip berdi.

¹² Ghojidar chonginingkidin bashlap kichikingigiche axturdi, jam Binyaminning taghiridin tépildi. ¹³ Buni körüp ular kiyimlirini yirtiship, herbiri éshikige qaytidin yükni artip, sheherge qaytti.

Yehudaning Binyamin üçün yélinishi

¹⁴ Shundaq qilip Yehuda we qérindashliri Yüsüpning öyige keldi; u téxi shu yerde idi. Ular uning aldigha kélip özlirini yerge étishti. ¹⁵ Yüsüp

□ **44:5** «Hojam **shu jamda sharab ichidu hemde uningda pal achidu emesmu?!**» — Yüsüp Xudaning peyghembiri bolghachqa, «pal échish» qatarliq ishlarni qet'iy qilmaytti. Uning gépi akilirini sinash meqsitide éytilghan, xalas.

ulargha: — Bu silerning zadi néme qilghin-
inglar? Méningdek ademning choqum pal achalay-
dighanliqini bilmemtinglar? — dédi.□

¹⁶ Yehuda jawaben: — Biz xojimizgha némimu déyeleymiz? Néme gep qilalaymiz, qandaq qilip özimizni aqliyalaymiz? Xuda keminlirining qe-
bihlikini ashkara qildi. Mana, biz we qolidin jamliri tépilghan kishi hemmimiz xojimizgha qul bolidighan bolduq, — dédi.□

¹⁷ Lékin Yüsüp: — Mundaq qilish mendin néri bolsun! Belki jam kimning qolidin tépilghan bolsa peqet shu kishi méning qulum bolidu. Lékin qalghanliringlar aman-ésen atanglarning qéshigha kétinglar, — dédi.

¹⁸ Andin Yehuda uninggha yéqin béríp mundaq dédi: — Ey xojam, keminilirige qulaq sélip xojamning quliqigha bir éghiz gep qilishqa ijazet bergeyla. Ghezepliri keminilirige tutashmighay; chünki özliri Pirewn'ge oxshash ikenla. ¹⁹ Eslide xojam keminiliridin: «Atanglar ya ininglar barmu?» dep soriwidila, ²⁰ biz xojimizgha jawaben: «Bizning bir qéri atimiz bar we u qérighanda tapqan, yash bir balisimu bar. Bu balining bir anisidin bolghan akisi ölüp kétip, u özi yalghuz qaldi; uning atisi uni intayin söyidu» dések, ²¹ Sili keminilirige: «Uning özini qéshimgha

□ **44:15** «Méningdek ademning choqum pal achalaydighanliqini bilmemtinglar?» — 5-ayettiki izahatni körüng. □ **44:16** «Xuda keminlirining qebihlikini ashkara qildi» — Yehudaning mushu gépi mushu yerde belkim Yüsüpning jami tagharliridin tépilghanliqini emes, belki ular ötkende inisi Yüsüpke ötküzgen yamanliqni körsetse kérek. Yehuda özlirining aldida turghinining Yüsüp ikenlikini bilmeytti, elwette.

élip kélinglar, men uni öz közüm bilen körey» dédile.■ ²² Biz xojimizgha jawab bérip: «Yigit atisidin ayrilalmaydu; eger atisidin ayrilsa, atisi ölüp kétidu» dések, ²³ Sili yenila keminihirige: «Eger kichik ininglar siler bilen bille kelmise, yüzümni yene körimiz dep xiyal qilmanglar» dégenidila.■

²⁴ Shuning bilen biz keminihiri atimizning qéshigha barghanda xojamning sözlirini uninggha éyttuq; ²⁵ andin atimiz yene: «Yene bérip, bizge azraq ashliq élip kélinglar» déwidi, ²⁶ Biz jawaben: «Biz shu yerge qaytidin chüshelmeymiz; eger kichik inimiz biz bilen bille bolsa, undaqta barimiz; chünki kichik inimiz biz bilen bille bolmisa, u zatning yüzi aldida turalmaymiz», déduq.□

²⁷ Silining qulliri bizning atimiz bizge yene: «silerge melumki, ayalim manga ikki oghul tughup bergenidi. ²⁸ Biri méning yénimdin chiqip, yoq bolup ketti; men: u jezmen titmatitma qiliwétiliptu, dep oylidim, shundaqla uni bügün'giche körmidim.■

²⁹ Emdi siler bunimu méning qéshimdin élip kétip, uninggha bir kélishmeslik kélip qalsa, siler mendek bir aq chachliq ademni derd-elem bilen textisaragha chüshüriwétisiler», dégenidi.■ ³⁰ Emdi men silining qulliri méning atamning qéshigha barghanda, shu bala biz bilen bolmisa uning jéni balining jénigha baghlan'ghan bolghachqa, ³¹ shundaq boliduki, u balining yoqluqini körse, jezmen ölüp kétidu; shuning bilen silining qulliri bizning

■ 44:21 Yar. 42:15. ■ 44:23 Yar. 43:3, 5 □ 44:26 «U zatning yüzi aldida turalmaymiz» — ibraniy tilida «shu kishining yüzini qaytidin körelmeymiz». ■ 44:28 Yar. 37:33. ■ 44:29 Yar. 42:38.

atimiz bolghan bu aq chachni derd-elem ichide tehtisaragha chüshürüwetken bolimiz. ³² Chünki menki keminiliri atamgha bu yigit üçün kèpil bolup: «Eger men uni qéshinggha qayturup kelmisem pütkül ömrümde atamning aldida gunahkar bolay» dégenidim.■ ³³ Shunga hazir ötünüp qalay, menki keminiliri u yigitning ornida xojamning qéshida qul bolup tursam, u yigit qérindashliri bilen bille qaytip ketse!

³⁴ Chünki yigit men bilen bolmisa, men qandaqmu atamning qéshigha baralaymen? Atamgha shundaq azab-oqubetning chüshüshini közüm körgüchi bolmisun! — dédi.

45

Yüsüpning qérindashlirigha özini ashkarilishi

1-2 Yüsüp öz yénida turghanlarning aldida özini tutalmay: — Hemme adem aldimdin chiqiriwétilsun! dep warqiridi. Shuning bilen Yüsüp özini qérindashlirigha ashkara qilghanda uning qéshida héchkim bolmidi. U qattiq yighlap ketti; misirliqlar uni anglidi, Pirewnning ordiskilermu buningdin *tézla* xewer tapti.□

³ Yüsüp qérindashlirigha: — Men Yüsüp bolimen! Atam hazir hayatmu?! — dep soridi. Emma qérindashliri uninggha qarap hoduqup kètip, héch jawab bérelmey qaldi. ⁴ Lékin Yüsüp

■ 44:32 Yar. 43:9. □ 45:1-2 «Misirliqlar uni anglidi, Pirewnning ordiskilermu buningdin *tézla* xewer tapti» — yaki «Misirliqlar, shundaqla Pirewnning ordisidikiler uni anglidi».

ularni: — Qéni, manga yéqin kélinglar, dep chaqiridi. Ular yéqin keldi, u yene: — Men silerning ininglar, yeni siler Misirgha sétiwetken Yüsüp bolimen.■ ⁵ Emdi méni mushu yerge sétiwetkininglar üçün azablanmanglar, özünglarni eyibke buyrumanglar; chünki Xuda ademlarning hayatini saqlap qélish üçün méni silerdin burun bu yerge ewetti.■ ⁶ Chünki hazir zémindiki acharchiliqqa ikki yil boldi; lékin téxi yene besh yilghiche héch térilghumu bolmaydu, ormimu bolmaydu. ⁷ Shuning üçün silerge dunyada bir qaldini saqlap qélish üçün, ulugh bir nijatliq körsitip, silerning tirik qutulushunglar üçün Xuda méni silerdin burun bu yerge ewetti. ⁸ Shundaq bolghaniken, méni mushu yerge ewetküchi siler emes, belki Xudadur. U méni Pirewn'ge atining ornida qilip, uning pütkül öyige xoja qilip tiklep, pütkül zémin'gha bash wezir qilip qoydi.□ ⁹ Emdi tézdin atamning qéshigha bérip, uninggha: — Séning oghlung Yüsüp: «Xuda méni pütkül Misirgha xoja qilip qoydi. Sen hayal qilmay, méning qéshimgha kelgin; ¹⁰ sen Goshen yurtida turisen; shuning bilen sen özüng, oghulliring, newriliring, qoyliring, kaliliring we hemme teelluqatliring bilen manga yéqin turisiler. ¹¹ Özüng, aileng we hemme teelluqatingni namratliq bésiwalmisun dep men séni shu yerde baqimen; chünki yene besh yil acharchiliq bardur», dédi, — denglar.

■ 45:4 Yar. 37:28; Zeb. 105:17; Ros. 7:9, 13.

■ 45:5 Yar. 50:19,20,21. □ 45:8 «atining **ornida qilip**» — mushu yerde belkim Yüsüping Pirewn'ge chong meslihetchi ikenlikini körsetse kérek.

12 — Mana silerning közliringlar we inim Binyaminning közliri silerge gep qiliwatqan méning öz aghzim ikenlikini körüwatidu.

13 Atamgha méning Misirdiki bu barliq shan-sheripim hemde silerning barliq körgininglar toghrisida éytip, atamni tézdin bu yerge élip kélinglar, — dédi.■

14 Shuning bilen u özini Binyamin'gha étip uning boynigha gire sélip yighlap ketti; Binyaminmu uning boynigha yölinip yighlidi. 15 Andin Yüsüp barliq qérindshalirini söyüp, ularni bir-birlep quchaqlap yighlidi. Andin qérindshaliri uning bilen paranglashti.

16 Yüsüpnung qérindshaliri keldi, dégen xewer Pirewnning ordisigha yetküzüldi; bu Pirewn we xizmetkarlirining neziride qutluq ish boldi.

17 Pirewn Yüsüpke: — Qérindashliringgha: — «Siler emdi mundaq qilinglar; ulaghliringlarga yük artip, Qanaan zéminigha bérip, 18 atanglar we jemetinglarni élip méning qéshimgha kélinglar; men Misir zéminidin eng ésil yerlerni silerge bérey; siler bu zémindin chiqqan nazu-németlerdin yeysiler» — dégin. 19 Sanga bolghan emrim shuki, sen ulargha:

«Baliliringlar we ayalliringlarni élish üçhün Misir zéminidin harwilarni élip béringlar. Shuningdek atanglarnimu bu yerge yetküzüp kélinglar. 20 Pütkül Misir zéminidin eng ésil jaylar silerningki bolghachqa, öz seremjanliringlarga karinglar bolmisun» dep buyrughin, — dédi.□

21 Shuning bilen Israilning oghulliri shundaq

■ 45:13 Ros. 7:14.

□ 45:20 «öz seremjanliringlarga karinglar bolmisun» — ibraniy tilida «közünglar seremjanliringlarga hesret chekmisun».

qildi; Yüsüp Pirewnning buyruqi boyiche ulargha harwilarni bérip, yoli üçünmu ozuq berdi. ²² Ularning herbirige bir qur kiyim berdi; lékin Binyamin'gha bolsa u üç yüz kümüsh tengge, besh qur kiyim berdi. ²³ U atisighimu shu hediyeleini, yeni Misirning ésil mehsulatliri artilghan on hangga éshek hemde ashliq, nan we atisigha yol teyyarliqi artilghan on mada éshekni ewetti. ²⁴ Andin u qérindashlirini yolgha sélip, ulargha: — Yolda jédelleshmenglar, dep jékilidi. Ular yolgha rawan boldi. ²⁵ Ular Misirdin chiqip, Qanaan zéminigha atisi Yaqupning qéshigha bérip, ²⁶ uninggha Yüsüp özlirige éytqan geplerni yetküzüp: «Yüsüp téxi hayat iken! U pütkül Misir zéminigha bash wezir iken!» dédi. Emma u ulargha ishenmey, yüriki qétip hoshidin kétey dep qaldi. ²⁷ Lékin ular Yüsüpning özlirige éytqan barliq sözlirini uninggha dégende, shundaqla Yüsüpning özini élip kélishke ewetken harwilarnimu körgende, ularning atisi Yaqupning rohigga jan kirdi. ²⁸ Israil shuning bilen: — Emdi arminim yoq! Oghlum Yüsüp téxi hayattur! Men ölmeste bérip uni körüwalay, — dédi.

46

Yaqupning pütün ailisini élip Misirgha méngishi

¹ Shuning bilen Israil barliq teelluqatini élip yolgha chiqip, Beer-Shébagha keldi. U shu yerde

□ **45:24** «yolda jédelleshmenglar» — bu nesihetni belkim ularning özini Misirgha sétiwetkenliki toghruluq bir-birini yene eyblishidin ensirep éytqan bolsa kérek.

atisi Ishaqning Xudasigha qurbanliqlarni sundi.

² Kéchisi Xuda alamet körünüshlerde Israilgha: — Yaqup, Yaqup! déwidi, u jawab bérip: — Mana men! — dédi.□

³ U: — Atangning Tengrisi bolghan Xuda Mendurmen. Sen Misirgha bérishtin qorqmighin, chünki Men séni shu yerde ulugh bir qowm qilimen.■

⁴ Men séning bilen Misirgha bille barimen we Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen. Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu, — dédi.□ ■

⁵ Andin Yaqup Beer-Shébadin yolgha chiqti; Israilning oghulliri atisi Yaqup we ularning bala-chaqilirini Pirewn uni épkélish üçün ewetken harwilargha olturghuzup, ■ ⁶⁻⁷ charpayliri bilen Qanaan zéminida tapqan teelluqatlrini élip mangdi. Bu teriqide Yaqup bilen barliq ewladliri Misirgha keldi; oghullirini, oghul newrilirini, qizlrini, qiz newrilirini yighip, nesillirining hemmisini özi bilen bille élip Misirgha keldi.

⁸ Israilning oghulliri, yeni Yaqupning Misirgha kelgen ewladliri töwendikiche: — Yaqupning tunji

□ **46:2** «Yaqup, Yaqup» — Xudaning ademning ismini ikki qétim chaqirishi Xudaning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we özige tolimu eziz ikenlikini körsitidu. ■ **46:3** Yar. 13:16; 16:10; 17:2; 22:17; 26:24; 28:13; 32:9; 35:11; 48:4.

□ **46:4** «Yüsüp öz qoli bilen séning közüngni yumduridu» — démek, Yüsüp Yaqup sekratqa chüshüp qalghanda uning yénida bolidu. «Men Özüm jezmen yene séni shu yerdin yandurup kélimen» dégen yuqiriqi sözler shübhisizki, Yaqup Qanaan zéminida depne qilinipla qalmay, belki Qanaan zéminida axirqi zamanda tirilidu, dégen menini körsitidu. ■ **46:4** Chöl. 20:15; Qan. 10:22; Ye. 24:4, 5, 6; Zeb. 105:23, 24; Yesh. 52:4; Hosh. 11:1. ■ **46:5** Ros. 7:15.

oghli Ruben; **9** Rubenning oghulliri Hanox, Pallu, Hezron bilen Karmi.

10 Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we Qanaaniy ayaldin bolghan Saul. □ **11**

11 Lawiyning oghulliri: — Gershon, Kohat we Merari. **12**

12 Yehudaning oghulliri: — Er, Onan, Shelah, Perez we Zerah. Emma Er we Onan Qanaaning zéminida ölüp ketkenidi. Perezning oghulliri Hezron bilen Hamullar idi. **13**

13 Issakarning oghulliri: — Tola, Puah, Yob we Shimron. □ **14**

14 Zebulunning oghulliri: — Sered, Élon we Jahliyel.

15 Bular Léyahning Yaqupqa Padan-Aramda tughup bergén oghul-ewladliri idi; u yene qizi Dinahni tughup berdi. Buning bu oghul-qiz perzentliri jemiý bolup ottuz üç jan idi.

16 Gadning oghulliri: — Zifion, Haggi, Shuni, Ezbon, Éri, Arodi we Areli. **17**

17 Ashirning oghulliri: — Yimnah, Yishwah, Yishwi we Bériyah. Ularning singlisi Sérah idi; Bériyahning oghulliri Heber we Malkiel idi. **18**

18 Bular bolsa Laban qizi Léyahqa dédek bolushqa bergén Zilpahning Yaqupqa tughup bergén oghulliri bolup, jemiý on alte jan idi. **19**

■ **46:8** Mis. 1:2; 6:13; Chöl. 26:5; 1Tar. 4-8. □ **46:10** «Saul» — yaki «Shaul». ■ **46:10** Mis. 6:15; 1Tar. 4:24. ■ **46:11** 1Tar. 5:27.

■ **46:12** Yar. 38:3, 4, 5; 1Tar. 2:5. □ **46:13** «Puah» — yaki «Puwah». «Chöl.» 36:23ni körüng. «Yob» — yaki «Yashub». ■ **46:16** 1Tar. 5:11. ■ **46:17** 1Tar. 7:30. ■ **46:18** Yar. 29:24.

19 Yaqupning ayali Rahilening oghulliri Yüsüp we Binyamin.

20 Yüsüpke Misir zéminida törelgen oghulliri Manasseh we Efrain; bularni Ondiki kahin Potifirahning qizi Asinat uningha tughup berdi.■

21 Binyaminning oghulliri: — Bélah, Beker, Ashbel, Géra, Naaman, Éhi, Rosh, Muppim, Huppim we Ard.□ ■

22 Bular Rahilening Yaqupqa tughup bergен oghul-ewladliri bolup, jemiý on töt jan idi.

23 Danning oghli: — Hushim.

24 Naftalining oghulliri: — Yahziel, Guni, Yezer we Shillem.■

25 Bular Laban qizi Rahilege dédek bolushqa bergен Bilhahning Yaqupqa tughup bergен oghul-ewladliri bolup, jemiý yette jan idi.■

26 Yaqupning kélínliridin bashqa, Yaqupning pushtidin bolghan, uning bilen birge Misirgha kelgenler jemiý atmish alte jan idi.

27 Yüsüpning Misirda tughulghan oghulliri ikki idi. Yaqupning jemetidin bolup, Misirgha kelgenler jemiý yetmish jan idi.■

Yaqup we uning jemetining Misirgha yétip kélishi

28 Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüpning qéshigha ewetti. Shundaq qilip ular Goshen yurtigha kélip

■ 46:20 Yar. 41:50; 48:5. □ 46:21 «Bélah» — yaki «Béla».

■ 46:21 1Tar. 7:6; 8:1. ■ 46:24 1Tar. 7:13. ■ 46:25 Yar. 29:29. ■ 46:27 Qan. 10:22; Ros. 7:14.

chüshti.□ 29 Yüsüp özining wezirlik harwisini qatquzup, atisi Israilning aldigha Goshen'ge chiqti. U özini uning aldigha hazir qilib atisigha özini étip boynigha gire sélip quchaqlap, uzundin uzun yighlidi. 30 Israil Yüsüpke: Men séning yüzüngni körüp, tirik ikenlikingni bildim; emdi ölsemmu arminim yoq, — dédi.□

31 Andin Yüsüp qérindashliri we atisining öydikilirige mundaq dédi: — Men hazir chiqip Pirewn'ge xewer bérip: «Qanaan zéminida olturghan qérindashlirim, shundaqla atamning öydikiler qéshimgha keldi; 32 bu ademler padichilar bolup, mal béqish bilen shughullinip kelgen, qoykaliliri, shundaqla barliq mal-mülüklerini élip keldi» dep éytay. 33 Shundaq boliduki, Pirewn silerni chaqiridu; shu chaghda u silerdin: «Néme oqitinglar bar?» dep sorisa, 34 siler jawab bérip: — Keminiliri kichikimizdin tartip atabowilirimizgha oxshash pada béqip kelgenmiz, — denglar. Shundaq désenglar Goshen yurtida olturup qalisiler; chünki padichilarning hemmisi misirliqlar arisida közge ilinmaydu.□ ■

□ 46:28 «Yaqup Yüsüptin körsetme élip, özlirini Goshen'ge bashlap bérishqa Yehudani Yüsüpning qéshigha ewetti» — yaki «özliri Goshen'ge bérishtin awwal Yehudani Yüsüpke uqturush üçün ewetti». □ 46:30 «ölsemmu arminim yoq» — ibraniy tilida «ölsem bolidu».

□ 46:34 «chühünme» — shu gépi bilen Yüsüp: (1) öz ailisidikilerning Misir iqtisadigha yük bolmaydighanliqini, özlirining jénini baqalaydighanliqini körsetmekchi; (2) ularning Goshen dégen chet rayonda turushini békitmekchi. Shundaq bolghanda, Israil xelqi Misirliqlar bilen anche assimiliyatsiye bolmaydu, shundaqla Misirdin qéchish kérek bolsa, Goshen yurti Qanaan zéminigha birqeder yéqinraq idi. ■ 46:34 Yar. 43:32; Mis. 8:22.

47

¹ Yüsüp Pirewnning qéshigha kélip: — Atam bilen qérindashlirim qoy-kaliliri, shundaqla hemme mal-mülüklirini bille élip Qanaan zéminidin keldi. Mana, ular hazir Goshen yurtigha chüshti, dep xewer béríp, ■ ² qérindashlirining ichidin besheylenni élip, Pirewnning aldigha hazir qildi.

³ Pirewn uning qérindashliridin: — Néme oqitinglar bar, dep soriwidi, ular Pirewn'ge jawab béríp: — Keminiliri ata-bowilirimizgha oxshash mal baqquchilarmiz, — dédi. ■

⁴ Andin ular Pirewn'ge iltimas qilip: — Qanaan zéminida qattiq qehetchilik bolghachqa, kemini-
lirining qoylirimizni baqidighan'gha yaylaqmu yoq; shunga bu zéminda musapir bolup turushqa kelduq; janabliridin telep qilimizki, kemini-
lirining Goshen yurtida turushigha ijazet bergeyla, — dédi.

⁵ Pirewn Yüsüpke: — Atang we qérindashliring qéshingha keldi; ⁶ mana Misir zémini séning aldingda turuptu; atang we qérindashliringni zéminning eng ésil yéride olturghuzghin; ular Goshen yurtida makan qilsun. Shuningdek, eger sen ularning ichidiki qabil kishilerni bilseng, bularni méning charpaylirimgha nazaretchi qilghin, — dédi.

⁷ Kéyin, Yüsüp atisi Yaqupni élip, Pirewnning aldigha hazir qildi; Yaqup Pirewn'ge bext-beriket tilidi.

⁸ Andin Pirewn Yaquptin: — Ömrüngning yil-künliri nechchige yetti? — dep soridi. ⁹ Yaqup Pirewn'ge jawab béríp: — Musapirliq sepirimning

■ 47:1 Yar. 45:10. ■ 47:3 Yar. 46:34.

künliri bir yüz ottuz yilga yetti; ömrümning künliri az hem japa-musheqqetlik bolup, atabowilirimning musapirliq ömür sepirining künlirige téxi yetmidi, — dédi.■

¹⁰ Shuning bilen Yaqup Pirewn'ge bextberiket tilep, aldidin chiqip ketti. ¹¹ Shuning bilen Yüsüp atisi bilen qérindashlrini Misir zéminida olturaqlashturup qoydi; Pirewnning buyrughinidek ulargha zéminning eng ésil yéridin, yeni Ramses dégen yurttin tewelik berdi. ¹² Yüsüp atisi, qérindashliri, shundaqla atisining hemme öydikilirini bala-chaqilirining sanlirigha qarap ashliq bilen teminlep baqti.

Yüsüpning dana hökümraniqliqi

¹³ Emma acharchiliq qattiq éghir bolghachqa, zéminning héch yéride ozuq-tülük tépilmidi; Misir zémini bilen Qanaan zémini acharchiliqtin xaraplaship ketti. ¹⁴ Yüsüp ashliq sétip Misir zémini bilen Qanaan zéminidiki barliq pulni yighiwaldi. Andin Yüsüp bu pulni Pirewnning ordisigha yetküzüp berdi. ¹⁵ Emma Misir zémini bilen Qanaan zéminidiki Pul tügep ketkende misirliqlarning hemmisi Yüsüpning aldigha kélip: — Bizge nan bergeyla! Pul tügep ketkini üçün silining aldilirida ölimizmu? — dédi.

¹⁶ Yüsüp jawaben: — Pulunglar qalmighan bolsa, charpayliringlarni élip kélip bersenglar, men malliringlarigha ozuq-tülük tégiship bérimen, — dédi.

■ 47:9 Zeb. 119:19; Ibr. 11:9,13.

17 Buning bilan ular charpaylirini Yüsüpning qéshigha élip kelgili turdi; Yüsüp ularning atliri, qoy padiliri, kala padiliri we ésheklirining ornigha ozuq-tülük berdi; shu yili mallirining ornigha ulargha ozuq-tülük béríp baqti. 18 U yil ayaghlisip, ular ikkinchi yili uning qéshigha kélip uninggha: — Biz xojimizdin héchnémini yoshurmamiz; pulimiz tügidi, charpay mal padilirimiz bolsa xojimizning ilkide, xojimizning aldida tenlirimiz bilen yérimizdin bashqa héchnerse qalmidi. 19 Némishqa köz aldilirida biz hem yérimizmu ölüp ketsun? Emdi sili özimiz we yérimizni ozuq-tülükke tégiship éliwalghayla; özimiz we yérimiz Pirewnning bolup, uninggha qul bolayli. Biz ölüp ketmey, tirik turushimiz, yérimizmu weyran bolmasliqi üçün bizge uruq-tülük bergeyla, dédi.

20 Bu teriqide Yüsüp Misirning pütkül térilghu yérini Pirewn üçün sétiwaldi; chünki acharchiliq qattiq bolghachqa, misirliqlarning herbiri öz étizini sétip berdi. Shuning bilan yer-zémin Pirewnning bolup qaldi. 21 Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche herqaysi sheherlerge köchürdi. 22 Peqet kahinlarning yérini u almidi; chünki kahinlargha Pirewn

□ **47:21 «chüshenme»** — xelqlarning yézilardin sheherlerge köchürülüşining sewebi: (1) tupraqta giya ünmes bolup qalghachqa, xelqning shu yerde turuwérishining paydisi yoq idi; (2) xelq sheherde tursa ulargha «qutquzush ashliqi» tarqitip bérishke qolayliq bolatti. Bu waqitliq tedbir bolup, kéyin Yüsüp ulargha uruq bergende (23-ayet) xelq belkim öz yurtlirigha qaytqan bolushi mumkin. Bashqa birxil terjimisi: «Shu teriqide Yüsüp xelqni Misirning bu chétidin yene bir chétigiche qulluqigha kirgüzdi».

teripidin alahide teminat bérilgechke, ular Pirewn teripidin teminlen'gen ülushini yep, öz yerlirini satmighanidi.

²³ Yüsüp xelqge: — Mana, men bugün özünqlar bilen yerliringlarni Pirewn üçün sétiwaldim. Mana silerge uruq! Emdi yer téringlar. ²⁴ Emdi shundaq qilisilerki, chiqqan hosuldin beshtin birini Pirewn'ge béríp, qalghan töt qismini özünqlargha élip qélinglar; u uruqluq hemde özünqlargha, jümlidin öyüngdikilerge we kichik baliliringlargha ozuq bolsun, — dédi.

²⁵ Ular jawaben: — Sili jénimizni qutquzdila. Xojimizning neziride iltipat tapqan bolsaqla, Pirewnning qulliri bolup turayli, — dédi.

²⁶ Shuning bilen Yüsüp: — «Hosulning beshtin biri Pirewn'ge bérilsun» dep bu ishni bugün'ge qeder Misir zémini üçün qanun-belgilime qildi. Peqet kahinlarning yérila buning sirtida bolup, Pirewn'ge tewe bolmidi.

Yaqupning axirqi telipi

²⁷ Israillar Misir zéminida, Goshen ölkiside olturaqlashti; ular shu jayda yer-zéminlik bolup, awup, tolimu köpeydi. ²⁸ Yaqup Misir zéminida on yette yil ömür kördi; buning bilen Yaqupning ömür künliri bir yüz qiriq yette yilgha yetti. ²⁹ Israilning künliri sekretqa yéqinlashqanda, oghli Yüsüpni chaqirtip, uninggha: — Eger neziringde iltipat tapqan bolsam, qolungni yotamning astigha qoyup, manga shapaet we sadaqetlikni körsitip, méni Misirda depne qilma; ■ ³⁰ belki men ata-bowilirim bilen

■ 47:29 Yar. 24:2.

yatidighan waqtimda méni Misirdin élip kétip, ularning göristanigha depne qilghin, dédi. U jawab bérip: — Men éytqiningdek qilay, — dédi.

³¹ Yaqup uninggha: — Manga qesem qilip bergin, — dédi. U uninggha qesem qilip berdi; andin Israil karwatning bash teripide sejde qildi. □ ■

48

Yaqupning Efraim we Manassehke xeyrlik dua qilishi

¹ Bu ishlardin kéyin birsi Yüsüpke: — Mana atang késel bolup qaptu, dep xewer berdi. U ikki oggli Manasseh bilen Efraimni bille élip bardı. ² Birsi Yaqupqa: — Mana oghlung Yüsüp qéshinggha kéliwatidu, dep xewer bériwidi, Israil küchep qopup kariwatta olturdi.

³ Yaqup Yüsüpke: — Hemmige Qadir Tengri manga Qanaan zéminidiki Luz dégen jayda ayan bolup, méni beriketlep ■ ⁴ manga: Mana, Men séning neslingni köpeytip, séni intayin zor awutimen, sendin bir türküm xelq chiqirimen; bu zéminni sendin kéyinki neslingge ébediy miras qilip bérimen, dep éytqanidi. ■ ⁵ Emdi men Misirgha kélishtin ilgiri sanga Misir zéminida tughulghan ikki oghlung méning hésablinidu; Efraim bilen Manasseh bolsa, xuddi Ruben bilen Shiméon'gha

□ **47:31** «Israil karwatning bash teripide sejde qildi» — kona grékche terjimisi (LXX)de «u (Israil) hasisigha yölinip Xudagha sejde qildi» déyilidu. Mushu yerde ikki menisi bolushi mumkin («Ibr.» 11:21nimu körüng). ■ **47:31** Ibr. 11:21. ■ **48:3** Yar. 17:1.

■ **48:4** Yar. 28:3; 35:11.

oxshash, her ikkisi méning oghullirim bolidu. □ ■

⁶ Ulardin kéyin tapqan baliliring özüngning bolidu; ular kelgüside mirasqa érishkende akilirining nami astida bolidu. □ ⁷ Manga kelsek, Padandin kéliwatqinimda Rahile Qanaan zéminida yol üstide Efratqa az qalghanda méni tashlap ölüp ketti. Men uni shu yerde, yeni Efratqa (yeni Beyt-Lehemge) baridighan yolda depne qildim, — dédi. □ ■

⁸ Andin Israil Yüsüpning oghullirigha qarap: — Bular kimdur, — dep soridi.

⁹ Yüsüp atisigha jawaben: — Bular bolsa Xuda manga bu yerde bergen oghullirimdur, — dédi. U: — Ularni aldimga yéqin keltürgin, men ulargha bext-beriket tiley, — dédi.

¹⁰ Emdi Israilning közliri qériliqidin ghuwaliship yaxshi körelmeytti. Shunga Yüsüp ularni uning aldigha yéqinraq keltürdi; u ularni söyüp quchaqlidi. ¹¹ Andin Israil Yüsüpke: — Men séning yüzügni körelymen dep héch oylimighanidim; lékin Xuda méni séning baliliringnimu körüşke nésip qildi, — dédi.

□ **48:5** «her ikkisi méning oghullirim bolidu» — kéyin Manasseh we Efraimdin bolghan qebililer Israilning on ikki qebilisidin ikkisi hésablandi. ■ **48:5** Yar. 41:50; 46:20. □ **48:6** «ular kelgüside mirasqa érishkende akilirining nami astida bolidu»

— démek, eger Yüsüpning kéyin oghulliri bolsa, Manassehning qebilisi yaki Efraimning qebilisining bir ezasi hésablinip, shu qebilining bir qismi süpitide tégishlik miras alalaytti. □ **48:7** «méni tashlap ölüp ketti» — yaki «méni hesretke qaldurup ölüp ketti». «men uni (Rahileni) shu yerde, yeni Efratqa baridighan yolda depne qildim» — Rahile Yüsüpning öz anisi, elwette. Belkim anisining ölümü toghruluq tepsilatlar uning éside anche qalmighan bolushi mumkin idi. ■ **48:7** Yar. 35:19.

12 Yüsüp balilarni *Yaqupning* tizlirining ariliqidin élip, yüzini yerge tegküzüp tezim qildi. □ 13 Andin Yüsüp bu ikkiylenni Israilning aldigha yéqin élip kélip, Efraimni ong qoli bilen tutup Israilning sol qoligha udullap turghuzdi; Manassehni sol qoli bilen tutup Israilning ong qoligha udullap turghuzdi. 14 Lékin Israil ong qolini uzitip, kenji balisi Efraimning béshigha qoydi, sol qolini Manassehning béshigha qoydi. Manasseh tunjisi bol-simu, u ikki qolini qaychilap tutup shundaq qoydi. 15 U Yüsüpke bext-beriket tilep: — Atilirim Ibrahim bilen Ishaq Xuda dep bilip yüzi aldida mangghan, méni pütkül ömrümde bu kün'giche padichidek yéteklep béqip kelgen Xuda, ■ 16 Manga hemjemet bolup méni hemme bala-qazadin qutghuzghan Perishte bu ikki oghulni beriketlisun; ular méning ismim we atilirim bolghan Ibrahim we Ishaqning isimliri bilen atilip, yer yüzide köp awughay! — dédi. □ ■

17 Yüsüp atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghinini körüp könqlide xapa boldi; shunga u atisining qolini tutup, Efraimning béshidin élip Manassehning béshigha yötkimekchi bolup, □ 18 atisigha: — Ey ata, bundaq qilmighin; chünki

□ 48:12 «Yaqupning» — ibraniy tilida «uning». ■ 48:15 Ibr. 11:21. □ 48:16 «...hemjemet bolup ... qutquzghan» —

ibraniy tilida «goél» dégen péil bilen ipadilinidu. Mushu yerde «goél» dégen péil Tewratta birinchi qétim ishilitilidu. «Ayup» 19:25 we izahatini we «Tebirler»nimu körüng. ■ 48:16 Yar. 31:42; 32:1.

□ 48:17 «Yüsüp atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghinini körüp könqlide xapa boldi» — ibraniy tilida «atisining ong qolini Efraimning béshigha qoyghini Yüsüpning közlorige yaman ishtek köründi».

mana, tunjisi budur; ong qolungni uning béshigha qoyghin! — dédi.

¹⁹ Lékin atisi ret qilip: — Bilimen, i oghlum, bilimen; uningdinmu bir qowm chiqip, özimu ulugh bolidu, emma derheqiqet uning inisi uningdin téximu ulugh bolidu; uning neslidin nahayiti köp qowmlar peyda bolidu, — dédi.■

²⁰ Shuning bilen shu küni u bu ikkisini beriketlep: — Kelgüside Israillar bext-beriket tiligende: «Xuda séni Efraim bilen Manassehdek ulugh qilsun!» deydighan bolidu, dédi. Bu teriqide u Efraimni Manassehtin üstün qoydi.■

²¹ Andin Israil Yüsüpke yene: — Mana, men ölimen; lékin Xuda siler bilen bille bolup, silerni ata-bowiliringlarning zéminigha qayturup baridu.

²² Men sanga qérindashliringningkidin bir ülüş yerni artuq berdim; shu yerni özüm qilich we oqyayim bilen Amoriyning qolidin tartiwalghandim.□ ■

49

Yaqupning wesiyyiti — oghullirigha tiligen bext-beriketliri we bergen bésharetliri

- **48:19** Rut 4:11,12. ■ **48:20** Yer. 31:20. □ **48:22** «Men sanga ... bir ülüş yerni artuq berdim» — dégen sözlerning yene mumkin bolghan ikki menisi bar: — (1) «sanga... ashu «yaghliq rayon» (köp zeytun méyini chiqidighan zémin)ni teqdim qildim,...» yaki (2) «sanga... Shekem dégen yerni ... teqdim qildim» (34-babni körüng). Emeliyette üç mene oxshashla toghra bolushi mumkin. ■ **48:22** Ye. 13:7; 16:1; 17:1; 24:8.

¹ Andin Yaqup oghullirini chaqirip ulargha mundaq dédi: — *Hemminglar* jem bolunglar, men silerge kényinki künlerde siler yoluqidighan ishlarni éytip bérey: —

² Yighilip kélip anglanglar, i Yaqupning oghulliri; Atanglar Israilgha qulaq sélinglar.

³ Ey Ruben, sen méning tunji oghlumsen, Küch-qudritimsen, Küchüm bar waqtimning tunji méwisidursen, Salapet we qudrette aldi iding, ■

⁴ Lékin qaynap téship chüshken sudek, Emdi aldi bolalmassen; Chünki sen atangning körpisige chiqting, Shuning bilen sen uni bulghiding!

U méning körpemning üstige chiqti! □ ■

⁵ Shiméon bilen Lawiy qérindashlardur; Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur! □

⁶ Ah jénim, ularning meslihitige kirmigin! I izzitim, ularning jamaiti bilen chétilip qalmighay!

Chünki ular achchiqida ademlerni öltürüp, Öz béshimchiliq qilip buqilarning péyini kesti. ■

⁷ Ularning achchiqi esheddiy bolghachqa lenetke qalsun!

Ghezipimu rehimsiz bolghachqa lenetke qalsun! Men ularni Yaqupning ichide tarqitiwétimen,

■ **49:3** Yar. 29:32; Qan. 21:17; Zeb. 78:51. □ **49:4** «U méning körpemning üstige chiqti!» — Rubenning atisining toqili Billah bilen bille yatqinini kórsitidu (35:22). Yaqupning bu ulugh bésharetliri toghruluq «qoshumche söz»imizde tepsiliyrek toxtilimiz.

■ **49:4** Yar. 35:22; 1Tar. 5:1. □ **49:5** «Ularning qilichliri zorawanliqning qoralliridur!» — 34:25-31ni kórüng. ■ **49:6** Yar. 34:25.

Israilning ichide ularni chéchiwétimen. □ ■

⁸ Ey Yehuda! Séni bolsa qérindashliring teripler,
Qolung düshmenliringning gejisini basar.
Atangning oghulliri sanga bash urar; □

⁹ Yehuda yash bir shirdur;
Ey oghlum, sen owni tutupla chiqting;
U shirdek *owning yénida* chöküp sozulup yatsa,
Yaki chishi shirdek yétiwalsa,
Kimmu uni qozghashqa pétinar? □ ■

¹⁰ Shahane hasa Yehudadin kétip qalmaydu,
Yehudaning pushtidin qanun chiqarghuchi
öksüme ydu,
Taki shu hoquq Igisi kelgüche kütidu;

□ **49:7** «tarqitiwétimen,... **chéchiwétimen**» — Yaqup peyghember bolghachqa uning mushu sözliri Xudaning sözige barawer bolidu. Bu sözni Xuda Özi Yaqupning aghzi arqiliq éytqan bolsa kérek.

■ **49:7** Ye. 19:1; 21:3-45. □ **49:8** «**Séni bolsa qérindashliring teripler**» — oqurmenlarning éside barki, «Yehuda» dégenning menisi «teriplesh» yaki «medhiye»dur (29:35ni körüng). □ **49:9**

«**sen ow tutupla chiqting**» — bu söz, shübhisizki, Yehudaning kelgüside toluq ghelibe qilidighanliqini körsitidu. «Shirdek chöküp sozulup yatsa yaki chishi shirdek yétiwalsa» dégen sözlerge «owning yénida» dégen sözlerni qoshup kirgüzduq; chünki bizningche bu jümle aldinqi jümle bilen zich baghlinishliq. Démek, Yehuda ghelibe qilipla qalmay, belki ghelibining méwiliridin bimalal huzurlinishqa muyesser bolidu. Yehuda Mesihning ejdadi bolghachqa, mushu sözler Mesihning özi toghrisida téximu inawetlik bolushi kérek. «U shirdek owning yénida chöküp sozulup yatsa, yaki chishi shirdek yétiwalsa,...» dégenning bashqa birxil terjimisi: «U shirdek yaki chishi shirdek Marashqa yétiwalsa,...». ■ **49:9** Chöl. 24:9; Mik. 5:7.

Kelgende, jahan xelqliri uninggha itaet qilidu. □ ■

11 U texiyini üzüm téligha,

Éshek balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar.

U libasini sharabta yuyup,

Tonini üzüm sherbitide yuyar. □

12 Uning közliri sharabtin qizirip kéter,

Chishliri süt ichkinidin ap'aq turar. □

13 Zebulun déngiz boyini makan qilar,

Makani kémilerning panahgahi bolar,

Yer-zémini Zidon'ghiche yétip barar. ■

14 Issakar bestlik berdem bir éshektur,

U ikki qotan arisida yatqandur;

15 U aramgahning yaxshi ikenlikige qarap,

Zéminning ésilliqini körüp,

Yük kötürüşhke mürisini égip,

Alwan'gha ishleydighan qul bolup qalar. □

16 Dan Israil qebililiridin biri bolar,

Öz xelqige höküm chiqirar. □

□ **49:10** «Yehudaning **pushtidin**» — ibraniy tilida «Yehudaning putliri arisidin» — démek, uning neslidin, pushtidin. «**qanun chiqarghuchi**» — yaki «idare qilghuchining tutqan tayiqi». «**shu hoquq Igisi**» — ibraniy tilida «Shiloh» dégen söz bilen ipadilidu. Bu ulugh bésharet toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz. ■ **49:10** Mat. 2:6. □ **49:11** «**sharabta**» — ibraniy tilida «üzüm qénida». «**éshek balisini sortluq üzüm téligha baghlap qoyar, ... libasini sharabta yuyup, Tonini üzüm sherbitide yuyar**» — démek, Yehuda qebilisi shunche bay boliduki, texeyni eng ésil üzüm téligha baghlaydu, texeyning uni tartip yuluwétishidin yaki uni yep kétishidin qorqmaydu we xalisa kéyimini yughanda suning ornida sharab ishlitidu. □ **49:12** «**qizirip kéter**» — yaki «nurlinar». ■ **49:13** Ye. 19:10,11. □ **49:15** «**aramgah**» — belkim Xuda özige wede qilghan miras zéminining yaxshi bir qismini körsetse kérek. □ **49:16** «**Dan**» — bu namning menisi «höküm» yaki «höküm chiqarghuchi» yaki «sotchi».

17 Dan yol üstidiki yilan,
Chighir yol üstide turghan zeherlik bir yilandur.
U atning tuyiqini chéqip,
At min'güchini arqigha mollaq atquzar.

18 I Perwerdigar, nijatinggha telmürüp kütüp
keldim!

19 Gadqa bolsa, qaraqchilar qoshuni hujum qilar;
Lékin u tapinini bésip zerbe bérer.□

20 Ashirning tamiqida zeytun méyi mol bolar,
U shahlar üçün nazu-németlerni teminler.□

21 Naftalidin chirayliq gepler chiqar,
U erkin qoyuwétilgen maraldur.

22 Yüsüp méwilik derexning shéxidur,
Bulaqning yénidiki köp méwilik shaxtektur;
Uning shaxchiliri tamdin halqip ketkendur.□ ■

23 Ya atquchilar uninggha azar qilip,
Uninggha oq atti, uninggha nepretlendi.■

24 Halbuki, uning oqyayi mezmur turar,
Qol-bilekliri eplik turghuzular,
Shu *küch* Yaquptiki qudret Igisining qolliridindur

(Israilning Qoram Téshi, yeni uning Padichisi Un-

□ **49:19** «Gad» — ibranij tilida «Gad»ning menisi «qoshun» yaki «hujum». □ **49:20** «Ashirning tamiqida zeytun méyi mol bolar» — yaki «Ashirning yéridin mol ashliq chiqar». □ **49:22** «derexning shéxi» — ibranij tilida mushu yerde «méwilik derexning balisi» dégen sözler bilen ipadilinidu. Bu ikki jümle ichidiki «méwilik» dégen söz «Efraim» dégen söz bilen ipadilinidu; oqurmenlarning éside barki «Efraim» dégenning menisi «ikki hesse méwilik». «uning shaxchiliri» — ibranij tilida «uning qizliri». ■ **49:22** 1Tar. 5:1. ■ **49:23** Yar. 50:20.

ingdin chiqar!)□

²⁵ *Ashu küch* atangning Tengrisidindur — (U sanga medet bérer!)

Yeni Hemmige Qadirdindur — U séni beriketler!

Yuqirida asmanning beriketliri bilen,

Töwende yatqan chongqur sularning beriketliri bilen,

Emchek bilen baliyatquning berikiti bilen séni beriketler!□

²⁶ Séning atangning tiligen beriketliri atabowilirimning tiligen beriketliridin ziyade boldi, Ular menggülük tagh-édirlarning chetlirigiche yéter,

Ular Yüsüpning béshigha chüsher,

Yeni öz qérindashliridin ayrim turghuchining choqqisigha téger.□ ■

²⁷ Binyamin yirtquch böridektur;

Etigende u owni yer.

Kechqurun u oljisini teqsim qilar» — dédi.

²⁸ Bularning hemmisi Israilning on ikki qebilisi bolup, mezkur sözler bolsa atisining ulargha tiligen bext-beriket sözliridur. U shuning bilen ularning herbirige mas kélidighan bir beriket bilen ulargha bext-beriket tilidi.

□ **49:24** «Israilning qoram téshi, yeni uning padichisi uningdin chiqar!» — démek, «Israilning Qoram Téshi», «uning heqiqiy Padichisi», yeni Qutquzghuchi-Mesih Xudaning Özidin chiqisu. Bashqa birxil terjimisi: «(Yeni Israilning Qoram Téshidin, uning Padichisidindur)». □ **49:25** «Hemmige Qadir» —Xudaning bir namidur. □ **49:26** «Ular menggülük tagh-édirlarning chetlirigiche yéter» — bashqa birxil terjimisi: — «Ular menggülük taghlarning beriketliridin ziyade boldi». «öz qérindashliridin ayrim turghuchining...» — yaki «öz qérindashliri arisidin emir bolghuchining...» ■ **49:26** Qan. 33:16

Yaqupning ölümi we axirqi wesiyyiti

²⁹ Andin Yaqup ulargha mundaq tapilidi: — «Men emdi öz qowmimning qéshigha qoshulimen. Siler méni ata-bowilirimning yénida, hittiylardin bolghan Efronning étizliqidiki ghargha depne qilinglar; ³⁰ u ghar bolsa Qanaan zéminida Mamenning udulida, Makpélahning étizliqida. Gharni Ibrahim göristan bolsun dep shu étizliq bilen qoshup hittiyy Efrondin sétiwalghanidi.■ ³¹ Shu yerde Ibrahim ayali Sarah bilen depne qilin'ghan; shu yerde Ishaq ayali Riwkah bilenmu depne qilin'ghan; shu yerde menmu Léyahni depne qildim.■ ³² Bu étizliq hem ichidiki ghar Hetning ewladliridin sétiwélin'ghanidi».

³³ Yaqup oghullirigha bu wesiyyetni tapilap bolup, putlirini kariwatta tüzlep, nepes toxtap öz qowmigha qoshuldi.■

50

Yaqupning depne qilinishi

¹ Yüsüp atisining yüzige özini étip, uning üstide yighlap, uni söydi. ² Andin Yüsüp öz xizmitide bolghan téwiplargha atisini mumiya qilishni buyrudi; shuning bilen téwiplar Israilni mumiya qildi.□ ³ Buni

■ **49:30** Yar. 23:9,16. ■ **49:31** Yar. 25:9; 35:29; Ros. 7:16.

■ **49:33** Ros. 7:15. □ **50:2** «mumiya **qilish**» — ademning jesitini chirishtin saqlashtin ibarettur. Misirda alahide mumiya qilish kespi bilen shughullan'ghuchilar bar idi; lékin u kishiler mumiya qilghanda köp butpereslik murasimlirini ötküzetti, shunga Yüsüp ularni ishletmey, belki öz téwiplirini shu ishqa buyrudi.

qilishqa qiriq kün ketti, chünki mumiya qilishqa shunchilik kün kétetti. Misirliqlar uninggha yetmish kün matem tutti.

⁴⁻⁵ Uninggha haza tutush künliri ötüp bolghanda, Yüsüp Pirewnning ordisidikilerge: — Men neziringlarda iltipat tapqan bolsam, Pirewnning qulaqlirigha söz qilinglarki: — Atam manga qesem qildurup: «Mana men ölimen; sen méni men Qanaan zéminida özüm üçün kolap qoyghan görge depne qilghin» dégenidi. Emdi Pirewn manga ijazet bergey, men bérip atamni depne qilip bolup yénip kelsem, — dédi.■

⁶ Pirewn jawaben: — Sen bérip özüngge atang qesem qildurghandek uni depne qilghin, dédi.

⁷ Shuning bilen Yüsüp atisini depne qilghili mangdi. Pirewnning barliq xizmetkarliri, ordining aqsaqalliri hem Misir zéminidiki aqsaqallar uning bilen hemrah bolup mangdi.

⁸ Yüsüpning öyidiki hemmisi, qérindashliri we atisining öyidikilermu bille bard; ular peqet kichik baliliri, qoy-kala padilirini Goshen yurtida qoyup ketti. ⁹ Uning bilen yene jeng harwiliri we atliqlarmu bille bard; shuning bilen ular nahayiti chong bir qoshun boldi.

¹⁰ Ular Iordan deryasining u teripidiki «Atadning xamini»gha yétip kelgende, shu yerde qattiq we hesretlik yigha-zar qilip matem tutup yighlashti. Yüsüp atisi üçün yette kün matem tutti.

¹¹ Shu yurttá olturushluq Qanaaniylar Atadning xaminida bolghan bu matemni körüp: — Bu misirliqlarning intayin qattiq tutqan hazisi boldi, déyishti. Bu sewebtin u jayning nami «Abel-

■ 50:4-5 Yar. 47:29.

Mizraim» dep ataldi; u Iordan deryasining u teripidur.□

¹² Yaqupning oghulliri uning özlirige tapilighinidek qildi; ¹³ uning oghulliri uni Qanaan zéminigha élip béríp, Mamrening udulida, Makpélahnig étizliqining ichidiki gharda depne qildi. Shu gharni Ibrahim qebistanliq qilay dep Makpélahnig étizliqi bilen qoshup hittiy Efrondin sétiwalghanidi.■ ¹⁴ Yüsüp atisini depne qilghandin kéyin, özi, qérindashliri, shundaqla atisini depne qilishqa uninggha hemrah bolup chiqqan hemme xelqler Misirgha yénip keldi.

Yüsüpning qérindashlirini xatirjem qilishi

¹⁵ Lékin Yüsüpning qérindashliri atisining ölüp ketkinini körgende: — Emdi Yüsüp bizge düshmen bolup bizning uninggha qilghan barliq yamanliqimizni üstimizge yandurarmikin, déyishti.

¹⁶ Ular Yüsüpning qéshigha adem ewetip: — Atiliri ölüshtin ilgiri bizge wesiyet qilip tapilap: —

¹⁷ «Siler Yüsüpke: — Akiliring sanga rezillik qilghanidi; emdi ularning asiyliqi hem gunahini kechürgin! — denglar» — dégenidi. Hazir silidin ötünümüzki, atilirining Xudasining bendilirining asiyliqini kechürgeyla! — dédi. Yüsüp bu geplerni anglap yighlidi.

□ **50:11** «Abel-Mizraim» — menisi: «misirliqlarning matimi» we «misirliqlarning étizliqi» dégenlerni bildürüshi mumkin. «Iordan deryasining u teripide» bolsa Iordan deryasining sherqiy teripide.

■ **50:13** Yar. 23:16; Ros. 7:15,16.

18 Andin akiliri kélip uning aldida özlirini yerge étip: — Mana, biz silining qulliridurmiz! — dédi.

19 Lékin Yüsüp ulargha jawaben: — Qorqmanglar! Men Xudaning ornida turuwatamdin? ■ 20 Siler derweqe manga shu ishni yaman niyet bilen qildinglar; lékin Xuda бүгүнki күндикidek nurghunlighan xelqning jénini tirik saqlap qélish üçün shu ishni yaxshiliqqa békitkenidi. 21 Shunga emdi qorqmanglar; men hem silerni hem balaqachiliringlarni baqimen, — dédi we ularning könglini xatirjem qilip méhirlik gep qildi.

Yüsüpning alemdin ötüshi

22 Yüsüp atisining jemeti bilen bille Misirda turup qaldi. Yüsüp bir yüz on yil ömür kördi. 23 Bu teriqide Yüsüp Efraimning üçinchi ewladini kördi; Manassehning oghli Makirning balilirimu uning tizliri üstide tughuldi. □ ■ 24 Yüsüp qérindashlirigha: — Men ölüp kétimen; lékin Xuda choqum silerni yoqlap silerni bu zémindin chiqirip, Ibrahim, Ishaq we Yaqupqa bérishke qesem qilip wede qilghan zémin'gha yetküzidu, — dédi. □ ■

25 Andin Yüsüp yene qérindashlirigha qesem ichküzüp: «Xuda silerni choqum yoqlaydu; shu

■ 50:19 Yar. 45:5. □ 50:23 «Makirning balilirimu uning tizliri üstide tughuldi» — dégen ibare belkim: (1) Yüsüp mushu chewrilirige özining oghulliridek qaraytti; (2) mushu chewriliri Yüsüpning biwasite mirasxori qilindi. ■ 50:23 Chöl. 32:39.

□ 50:24 «Xudaning yoqlishi» — ibraniy tilida «yoqlash» dégen bu péil Xuda bilen munasiwetlikIshlitilgen bolsa, Uning ghemxorluq qilishi, insanning halidin xewer élishini öz ichige alidu. ■ 50:24 Ibr. 11:22.

chaghda siler méning söngeklirimni élip, bu yerdin chiqip kêtishinglar kérek», — dédi. □ ■

²⁶ Yüsüp bir yüz on yashqa kirgende wapat tapti. Ular uni mumiya qilip, Misirda bir méyit sanduqigha sélip qoydi.

□ **50:25** «yoqlash» — toghruluq 24-ayet we izahatini körüng.

■ **50:25** Mis. 13:19; Ye. 24:32.

Muqeddes Kalam (latin yéziq)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Latin script

Copyright © 2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 12 Sep 2021

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5